

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ «ΔΗΜΙΟΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

“Ατομικισμός και κοινωνική ευθύνη. Το «εγώ» και το «συλλογικό» ως διακόβευμα του θεατρικού λόγου σε έργα των Άρθουρ Μίλερ και Χένρικ Ίψεν”

Δημήτρης Ψαθόπουλος

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωτόπουλος Η. Τριαντάφυλλος

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΝΗΠΙΑΓΩΓΩΝ
ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΗ ΓΡΑΦΗ»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

«Ατομικισμός και κοινωνική ευθύνη. Το «εγώ» και το «συλλογικό» ως
διακόβευμα του θεατρικού λόγου σε έργα των Άρθουρ Μίλερ και Χένρικ
Ίψεν»

Δημήτρης Ψαθόπουλος

Επιβλέπων Καθηγητής: Κωτόπουλος Η. Τριαντάφυλλος
Συνεπιβλέποντες Καθηγητές: Βακάλη Άννα, Ταμουτσέλης Νικόλαος

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

.....

Φύλλο εξέτασης

1. Επόπτης: _____

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

2. Δεύτερος βαθμολογητής: _____

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

3. Τρίτος βαθμολογητής: _____

Βαθμός: _____

Υπογραφή:

Ημερομηνία:

Γενικός βαθμός: _____

Ο συγγραφέας Δημήτρης Ψαθόπουλος βεβαιώνει ότι το περιεχόμενο του παρόντος έργου είναι αποτέλεσμα προσωπικής εργασίας και ότι έχει γίνει η κατάλληλη αναφορά στις εργασίες τρίτων, όπου κάτι τέτοιο ήταν απαραίτητο, σύμφωνα με τους κανόνες της ακαδημαϊκής δεοντολογίας
Υπογραφή:

Ημερομηνία: 18/6/24

Περιεχόμενα

Α' ΜΕΡΟΣ – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Πρόλογος	6
Εισαγωγή	8
Κεφάλαιο 1 ^ο Η ζωή και το έργο του Χένρικ Ίψεν	9
1.1. Η επίδραση των κοινωνικών προβλημάτων στα θεατρικά έργα του Ίψεν	21
1.2. «Ένας εχθρός του λαού»	27
Κεφάλαιο 2 ^ο Η εργοβιογραφία του Άρθουρ Μίλερ	31
2.1. Ο εγωκεντρισμός και η απουσία κοινωνικής συνείδησης στη θεατρική γραφή του Μίλερ	39
2.2. «Ήταν όλοι τους παιδιά μου»	44
Κεφάλαιο 3 ^ο Η αντικοινωνική συμπεριφορά ως θεματικός άξονας στη σύγχρονη νεοελληνική θεατρική γραφή.	49
3.1. Το παράδειγμα του θεατρικού κειμένου «Ένα βιολί στο χρώμα του πάγου»	54
Συμπεράσματα	56
Παραπομπές	57
B' ΜΕΡΟΣ – ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ	61

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Όλα ξεκινούν από την ανάγκη κάποιος να πει μια ιστορία. Μια ιστορία υπάρχει πριν ακόμα ειπωθεί. Μέσα στο μυαλό και την καρδιά γίνονται οι ζυμώσεις, οι συγκρούσεις, αναπτύσσονται οι δυναμικές. Μετά απαιτείται πειθαρχία. Να καθίσεις σε μια σκληρή καρέκλα και να εργαστείς με όλα αυτά έχεις μέσα στο κεφάλι σου. Μια διαδικασία γοητευτική, χωρίς αμφιβολία, ωστόσο, επίσης, επίπονη και απαιτητική.

Το «Ένα βιολί στο χρώμα του πάγου» ικανοποίησε αυτήν ακριβώς την πρωτογενή ανάγκη μου. Την ανάγκη να πω μια ενδιαφέρουσα ιστορία. Και όταν αυτή η διαδικασία ολοκληρώθηκε ήρθε η ώρα να αναρωτηθώ για τον εαυτό μου. Τι άνθρωπος είναι άραγε αυτός που γράφει μια τέτοια ιστορία. Τι πιστεύει για την ζωή και τον κόσμο. Ποια η αντίληψή του για το σωστό και το λάθος. Γιατί, όσο και αν δεν το παραδεχόμαστε, οι ήρωες των ιστοριών μας είμαστε εμείς οι ίδιοι. Όλοι οι ήρωες είναι οι συγγραφείς τους. Και ο τρόπος που επιβραβεύονται οι τιμωρούνται οι ήρωες καταδεικνύει και το σύστημα αξιών που έχει ο συγγραφέας του έργου. Κοντολογίς, μέσα από τα κείμενά μας, ανακαλύπτουμε τον ίδιο τον εαυτό μας.

Μέσα από αυτή διαδικασία προέκυψε ο προβληματισμός επάνω στο δίπολο ατομικισμός – κοινωνική συνείδηση. Η ισορροπία μεταξύ τους φαίνεται να διαμορφώνει το πλαίσιο του έργου και να δίνει εξέλιξη στην πλοκή του. Στη συνέχεια διαπίστωσα ότι ο προβληματισμός αυτός σε διάφορες εκφάνσεις του αφορά ένα πολύ ευρύ κομμάτι της λογοτεχνίας. Ανατρέχοντας λοιπόν στους θεατρικούς συγγραφείς που είχα διαβάσει όλα αυτά τα χρόνια, ξεχώρισα τον Χένρικ Ίψεν και τον Άρθουρ Μίλερ, οι οποίοι, ο πρώτος τον δέκατο ένατο αιώνα και ο δεύτερος τον εικοστό, με τα κείμενά τους προσπάθησαν να αναρωτηθούν και να δώσουν απαντήσεις στο πως θα επιθυμούσαμε να είναι η κοινωνία που θέλουμε.

Αυτή ήταν η αρχική ιδέα της εργασίας που ακολουθεί. Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου Τριαντάφυλλο Κωτόπουλο, για την εποπτεία και την επιστημονική του συνδρομή, καθώς και τη σύζυγό μου Εύα Μαυρογένη που με στήριξε στην όλη διαδικασία εκπόνησης της παρούσης εργασίας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία αφορά την μελέτη τριών θεατρικών έργων, μέσα από τα οποία διαφαίνεται η σύγκρουση του «εγώ» με τη «συλλογική συνείδηση». Στο πρώτο κεφάλαιο αναπτύσσεται η ζωή του Νορβηγού συγγραφέα Χένρικ Ίψεν, η παιδική του ηλικία, οι δυσκολίες που αντιμετώπισε και η μετέπειτα αναγνώρισή του. Μετά από αναφορές με παραδείγματα στα κοινωνικά θέματα που απασχόλησαν τον δραματουργό, καταλήγουμε στο έργο «Ένας εχθρός του λαού», το οποίο αναλύουμε διεξοδικά ως ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα της φιλοσοφίας του Ίψεν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζουμε τον Αμερικανό συγγραφέα Άρθουρ Μίλερ. Η γέννησή του, η χρεωκοπία της οικογένειάς του, οι πρώτες του συγγραφικές απόπειρες, η επιτυχία και η προσωπική του ζωή. Έπειτα, εξετάζουμε τον τρόπο που ο δραματουργός αντιμετωπίζει στο έργο του τον εγωκεντρισμό ως μια αντικοινωνική συμπεριφορά και τελικά θα εξετάσουμε το έργο του «Ήταν όλοι τους παιδιά μου», όπου κατακεραυνώνει τον εγωπάθεια και την αδιαφορία της άρχουσας τάξης για το σύνολο

Στο δημιουργικό μέρος παρουσιάζουμε το θεατρικό έργο «Ένα βιολί στο χρώμα του πάγου» ως μια προσπάθεια να σκιαγραφήσουμε την συνθήκη όπου ο τυχοδιωκτισμός και η αδιαφορία για τον συνάνθρωπο οδηγούν μακροπρόθεσμα σε καταστροφικά αποτελέσματα για τον άτομο και την κοινωνία.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ – ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Κεφάλαιο 1. Η ζωή και το έργο του Χέντρικ Ίψεν.

Ο Χένρικ Ίψεν(1828- 1906) ήταν Νορβηγός θεατρικός συγγραφέας και σκηνοθέτης. Γεννήθηκε σε μια εύπορη εμπορική οικογένεια στην πλούσια πόλη-λιμάνι Σιέν του Μπράτσμπεργκ (Τέλεμαρκ). Γονείς του ήταν ο Κνουτ Ίψεν (1797-1877) και η Μάριχεν Αλτενμπουργκ (1799-1869), μέλη των πιο αξιοσέβαστων οικογενειών του Σιέν. Ο Ίψεν αναφέρεται συχνά ως ο πατέρας του ρεαλισμού και ένας από τους πιο επιδραστικούς θεατρικούς συγγραφείς της εποχής του. Σημαντικά του έργα του είναι μεταξύ άλλων τα «Πιέρ Γκυντ», «Το κουκλόσπιτο», «Έντα Γκάμπλερ»,«Βρικόλακες», «Η αγριόπαπια», « Ο Αρχιμάστορας Σόλνες», «Ένας εχθρός του λαού».

Αρκετά από τα θεατρικά του έργα θεωρήθηκαν σκανδαλώδη από πολλούς της εποχής του, καθώς η επικρατούσα τάση ήταν το ευρωπαϊκό θέατρο να παρέχει πρότυπα αυστηρά ηθικής οικογενειακής ζωής και ευπρέπειας. Στα επόμενα έργα του ο δραματουργός εμβάθυνε περισσότερο στον ψυχισμό των ηρώων με αποτέλεσμα να προκαλεί συχνά αμηχανία στο ακροατήριό του. Αυτό όμως καθόλου δεν τον πτόησε. Ο Ίψεν έριχνε χωρίς φόβο την κριτική του ματιά στις συνθήκες της ζωής και τα ζητήματα ηθικής, αρνούμενος να περιοριστεί από τις κοινωνικές νόρμες.

Ο Ίψεν έγραψε τα έργα του στα Δανική γλώσσα και αυτά εκδόθηκαν από τον εκδοτικό οίκο Gyldendal της Δανίας. Αν και τα περισσότερα τοποθετούνται στη Νορβηγία - κυρίως στο Σιέν, την πόλη-λιμάνι όπου μεγάλωσε - ο Ίψεν έζησε 27 χρόνια στην Ιταλία και τη Γερμανία και σπάνια επισκέφτηκε τη Νορβηγία κατά τα πιο παραγωγικά του χρόνια.

Καταγόταν από οικογένεια εμπόρων της ανώτερης μεσαίας τάξης και διαμόρφωσε τα έργα του σύμφωνα με το οικογενειακό του περιβάλλον και συχνά χαρακτήρες με πρότυπα μέλη της οικογένειάς του.

Όταν ο Ίψεν ήταν επτά ετών ο πατέρας του άρχισε να αντιμετωπίζει οικονομικές δυσκολίες και η οικογένεια αναγκάστηκε να πουλήσει το αρχοντικό της στο κέντρο του Σιέν και να μετακομίσει μόνιμα σε ένα εξοχικό στο Βένστεπ, έξω από την πόλη. Η απομάκρυνση από το οικείο περιβάλλον και το αίσθημα μείωσης που συνόδευσε το γεγονός οδήγησε στον ήδη εσωστρεφή Χέντρικ σε διεξόδους όπως η ονειροπόληση, το διάβασμα και το κουκλοθέατρο(Decker 2006 : 22). Εντυπώσεις και αναμνήσεις από τα χρόνια αυτά βρίσκουμε σε πολλά κατοπινά έργα του Ίψεν. Πολλοί μελετητές του έχουν συγκρίνει χαρακτήρες και θέματα στα έργα του με την οικογένεια και την ανατροφή του. Ο ίδιος ο Ίψεν επιβεβαίωσε ότι εμπνεύστηκε από συγγενικά του πρόσωπα για τους χαρακτήρες των έργων του. Οι γυναίκες που υποφέρουν από οικονομικές δυσκολίες και κοινωνικά στερεότυπα- τυπικοί χαρακτήρες στα κείμενά του- παραπέμπουν ευθέως στη φυσιολογία της μητέρας του.

Στα δεκαπέντε ο Ίψεν αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το σχολείο. Μετακόμισε στην μικρή πόλη Γκρίμσταντ για να γίνει βοηθός φαρμακοποιού. Προκειμένου να ξεφύγει από την ανιαρή ζωή της επαρχίας αρχίζει να διαβάζει και να γράφει θεατρικά έργα. Το 1846, όταν ο Χένρικ ήταν 18 χρονών, απέκτησε ένα νόθο παιδί με μια υπηρέτρια, που αργότερα το αναγνώρισε, χωρίς όμως ποτέ να το συναντήσει.(Decker 2006:28) Η ιστορία του νόθου γιου του πιθανολογείται πως ήταν και η αιτία που διέκοψε κάθε σχέση με την οικογένεια του. Ο Χένρικ Ίψεν δεν συνάντησε ποτέ ξανά τον πατέρα του, ενώ είδε την μητέρα του μόνο μια φορά ξανά πριν πεθάνει. Διατηρούσε αλληλογραφία μόνο με μία από τις αδελφές του.

Το 1850 ο Ίψεν μετακόμισε στην Χριστιανία (που αργότερα μετονομάστηκε σε Όσλο) με σκοπό να μπει στο πανεπιστήμιο, σχέδιο που σύντομα εγκατέλειψε προκειμένου να αφοσιωθεί στη συγγραφή. Το πρώτο του θεατρικό έργο, η τραγωδία «Κατιλίνας» (1850)- επηρεασμένο από την επανάσταση που κυριαρχούσε εκείνον τον καιρό στην Ευρώπη-

δημοσιεύθηκε όταν ήταν μόλις 22 ετών, αλλά δεν ανέβηκε στο θέατρο. Το πρώτο του έργο που ανέβηκε, Ο «Ταφικός Τύμβος,» , ένα έργο με πατριωτικό χαρακτήρα, είχε μικρή απήχηση. Έτσι, στο τέλος του έτους ο συγγραφέας συμβιβάστηκε στο ταπεινό εισόδημα που του εξασφάλιζε η δημοσιογραφία.

Λίγο καιρό αργότερα μετακόμισε στο Μπέργκεν όπου πέρασε τα επόμενα χρόνια δουλεύοντας στο «Νορβηγικό Θέατρο», όπου συμμετείχε στην παραγωγή 145 έργων ως συγγραφέας, σκηνοθέτης, δραματολόγος και παραγωγός. Εκεί αναγκάστηκε να εργαστεί κάτω από συνθήκες μεγάλης πίεσης, γιατί ήταν δεσμευμένος από το θέατρο βάσει συμβολαίου να ανεβάζει ένα έργο τη σεζόν στις 2 Ιανουαρίου κάθε χρονιάς, επέτειο της ίδρυσης του θεάτρου. Την περίοδο αυτή έγραψε κάποια δικά του έργα, μάλλον ασήμαντα. Ως σκηνοθέτης, επίσης, δεν πρόσφερε μεγάλες συγκινήσεις, η ιδιοσυγκρασία του δεν τον βοηθούσε. Ένας σύγχρονός του τον περιέγραψε ως έναν συνεσταλμένο νεαρό που δεν προδιέθετε τους άλλους ευνοϊκά, ενώ η αμηχανία του κάθε φορά που καλούνταν να διορθώσει τους ηθοποιούς ήταν έκδηλη. Παρά τη μέτρια επιτυχία της δουλειάς του, ο Ίψεν τα χρόνια που εργάστηκε στο «Νορβηγικό Θέατρο» απέκτησε σημαντική εμπειρία που αποδείχτηκε πολύτιμη στο μέλλον.(D'Amico 1977:33)

Το 1858 επέστρεψε στην Χριστιανία για να γίνει καλλιτεχνικός διευθυντής του θεάτρου της. Στις 18 Ιουνίου 1858 παντρεύτηκε τη Σουζάνα Τόρεσεν, που γέννησε το μοναδικό τους παιδί Σίγκουρντ στις 23 Δεκεμβρίου 1859. Η σύζυγός του θα τον στηρίξει συναισθηματικά και θα τον ενισχύσει στη σταδιοδρομία του, πείθοντάς τον να αφοσιωθεί αποκλειστικά στη θεατρική τέχνη. Το ζευγάρι έζησε υπό δύσκολες οικονομικές καταστάσεις και σταδιακά ο Ίψεν απογοητεύθηκε πολύ από τη ζωή στη Νορβηγία. Το 1864 εγκατέλειψε τη Χριστιανία και εγκαταστάθηκε στο Σορρέντο της Ιταλίας. Αρχικά το σχέδιό του ήταν να λείψει για κάποιους μήνες, αλλά, τελικά γύρισε στην πατρίδα του μετά από 27 χρόνια, ως διακεκριμένος αλλά και αμφιλεγόμενος θεατρικός συγγραφέας.(Decker 2006:58)

Το επόμενο έργο του, «Μπραντ» (1865), του απέφερε την αποδοχή της κριτικής που επιζητούσε, μαζί με κάποια οικονομική επιτυχία, όπως και το επόμενο «Πεερ Γκυντ» (1867), για το οποίο ο Έντβαρντ Γκρηγκ συνέθεσε μουσική και τραγούδια. Με την επιτυχία απέκτησε μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση και άρχισε να εισάγει όλο και περισσότερες από τις δικές του πεποιθήσεις και κρίσεις στο θέατρο, εξερευνώντας αυτό που ονόμαζε "δράμα ιδεών". Η επόμενη σειρά έργων του θεωρείται συχνά η χρυσή εποχή του και είναι αυτά που τον καθιέρωσαν ως έναν από τους σημαντικότερους θεατρικούς συγγραφείς στην Ευρώπη.

Ο Ίψεν ήταν ήδη πενήντα χρονών όταν εκδόθηκε «Το κουκλόσπιτο» το οποίο του προσέφερε διεθνή αναγνώριση. Το έργο αποτελούσε μια οξεία κριτική των συζυγικών ρόλων, έτσι όπως ήταν διαμορφωμένοι εκείνη την εποχή. Ακολούθησαν «Οι Βρικόλακες» το 1881, ένα ακόμη δηκτικό σχόλιο για την ηθική της κοινωνίας του Ίψεν, στο οποίο μια χήρα αποκαλύπτει στον πάστορά της τα κρυμμένα μυστικά του γάμου της. Ο πάστορας την είχε συμβουλεύσει να παντρευτεί τον αρραβωνιαστικό της παρά τις εξωσυζυγικές του σχέσεις και το έκανε με την πεποίθηση ότι η αγάπη της θα τον μεταμόρφωνε. Όμως αυτός τις συνέχισε μέχρι το θάνατό του και η φαυλότητά του μεταδόθηκε στον γιο τους με τη μορφή της σύφιλης. Η αναφορά και μόνο αφροδίσιας νόσου ήταν σκανδαλώδης, αλλά ιδίως το να δείξει πώς θα μπορούσε να δηλητηριάσει μια αξιοσέβαστη οικογένεια θεωρήθηκε απαράδεκτο.

Στον «Εχθρό του λαού» (1882) ο Ίψεν πήγε ακόμη πιο μακριά. Στα μέχρι τότε έργα του τα επίμαχα ζητήματα ήταν σημαντικά και ακόμη κεντρικά συστατικά της δράσης, αλλά στη μικρή κλίμακα μεμονωμένων νοικοκυριών. Στον «Εχθρό του λαού» η διαμάχη ήταν το κύριο επίκεντρο και ανταγωνιστής ήταν ολόκληρη η κοινότητα. Ένα πρωταρχικό μήνυμα του έργου είναι η ευκολία που ο αμόρφωτος λαός χειραγωγείται και λειτουργεί σαν αγέλη πολλές φορές και κόντρα στο ίδιο του το συμφέρον. Η πεποίθηση της κοινωνίας της εποχής ήταν ότι η κοινότητα ήταν ένας ευγενής θεσμός που μπορούσε κανείς να εμπιστευτεί, αλλά ο Ίψεν πρωτοπόρησε, αμφισβητώντας την. «Στον εχθρό του λαού» ο Ίψεν στηλίτευσε όχι μόνο το συντηρητισμό της κοινωνίας αλλά και το φιλελευθερισμό της εποχής. Επεσήμανε πώς άνθρωποι και στις δύο

πλευρές του κοινωνικού φάσματος μπορούσαν να είναι εξίσου συμφεροντολόγοι.

«Η αγριόπαπια» (1884) θεωρείται από πολλούς το τελειότερο έργο του Ίψεν και είναι σίγουρα το πιο περίπλοκο. Αφηγείται την ιστορία του Γκρέγκερς Βέρες, ενός νεαρού άνδρα που επιστρέφει στην πατρίδα του μετά από παρατεταμένη εξορία και ξαναβρίσκει τον παιδικό φίλο του Χγιάλμαρ Εκνταλ. Στην πορεία του έργου αποκαλύπτονται τα μυστικά που κρύβονται πίσω από μια φαινομενικά ευτυχισμένη και καθωσπρέπη οικογένεια. Ο πατέρας του Γκρέγκερς άφησε έγκυο την υπηρέτριά του και μετά την πάντρεψε με τον Χγιάλμαρ για να νομιμοποιήσει το παιδί. Ένας άλλος άνδρας είχε ατιμαστεί και φυλακιστεί για ένα έγκλημα που διέπραξε ο πρεσβύτερος Βέρλε. Ο Χγιάλμαρ περνά τις μέρες του προσπαθώντας να τελειοποιήσει μια παράλογη εφεύρεση, ενώ η σύζυγός του αναζητά τρόπους να κερδίσει χρήματα για το νοικοκυριό. Καθώς το έργο κλιμακώνεται και οι αποκαλύψεις διαδέχονται η μία την άλλη, οι Χγιάλμαρ και Γκρέγκερς αντιλαμβάνονται καθυστερημένα ότι η απόλυτη αλήθεια του «ιδανικού» είναι μερικές φορές πάρα πολύ μεγάλη για να την αντέξει η ανθρώπινη καρδιά.

Ο Ίψεν, καταξιωμένος πλέον, αγόρασε ένα πολύ ακριβό σπίτι απέναντι από τα ανάκτορα του Όσλο, που σήμερα έχει μετατραπεί σε μουσείο και δέχεται καθημερινά πολλούς επισκέπτες. Συνήθιζε να κάνει καθημερινούς περιπάτους, αλλά δεν επεδίωκε την επαφή με το κοινό (ήταν εσωστρεφής) και τον ενδιέφερε η μελέτη των ανθρωπίνων αντιδράσεων και συμπεριφορών. Διατηρούσε φιλικές σχέσεις αλλά και συχνή αλληλογραφία με αρκετές νεαρές κοπέλες, χωρίς ποτέ να αποδειχθεί κάποιο ίχνος απιστίας του σε αυτές. Έπινε σχεδόν σε καθημερινή βάση τη μπίρα του στο γνωστό στέκι της πόλης του Όσλο "Grand Cafe", του πολυτελούς ξενοδοχείου "Grand Hotel". Τα τρία τελευταία χρόνια της ζωής του υπέφερε από σοβαρά προβλήματα υγείας, αφού είχε υποστεί αλληπάλληλα εγκεφαλικά επεισόδια και ήταν πια ανήμπορος να δημιουργήσει. (Mayer 1971:801)

Τα έργα του Ίψεν έφθασαν αρχικά σε πολύ ευρύτερο ακροατήριο μάλλον ως αναγνώσματα παρά ως παραστάσεις. Πέρασαν 20 χρόνια για να επιτρέψουν οι αρχές την παράσταση των Βρικόλακων στη Νορβηγία.

Κάθε νέο έργο που έγραφε ο Ίψεν από το 1879 και μετά είχε εκρηκτική επίδραση στους κύκλους των διανοούμενων. Αυτή ήταν μεγαλύτερη για το «Κουκλόσπιτο» και τους «Βρικόλακες» και δεν μετριάστηκε με τα επόμενα έργα, αλλά η μετάφραση των έργων του Ίψεν στα γερμανικά, τα γαλλικά και τα αγγλικά τη δεκαετία που ακολουθούσε την αρχική έκδοση κάθε έργου και οι συχνές νέες παραστάσεις σήμαινε ότι ο Ίψεν παρέμενε αντικείμενο σοβαρής συζήτησης τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα. Όταν εκδόθηκε Το κουκλόσπιτο ήταν το κέντρο των συζητήσεων σε κάθε κοινωνική συγκέντρωση στη Χριστιανία (Όσλο). Μια οικοδέσποινα έγραψε στις προσκλήσεις για το σουαρέ της: "Παρακαλείσθε ευγενικά να μην αναφέρετε το νέο έργο του Κυρίου Ίψεν". (MacFarlane1961: 388).

Ο Ίψεν πέθανε στις 23 Μαΐου 1906 στο σπίτι του στην Χριστιανία (Όσλο), μετά από μια σειρά εγκεφαλικών επεισοδίων. Όταν, την προηγούμενη μέρα, η νοσοκόμα του διαβεβαίωσε έναν επισκέπτη ότι ο ασθενής Ίψεν ήταν λίγο καλύτερα, εκείνος ψέλλισε "Αντιθέτως" ("Tvertimod"). Πέθανε την επόμενη μέρα στις 2.30 μ.μ. (Meyer, 1971: 807)

Ο Ίψεν ετάφη στο (Νεκροταφείο του Σωτήρος) στο κέντρο του Όσλο.

Εργογραφία – Θεατρογραφία – Ελληνικές μεταφράσεις

1850: *Catilina* (Κατιλίνας), ιστορικό δράμα. Η πρώτη παράσταση του πρώτου έργου του Ίψεν δόθηκε από το NyaTeatern της Στοκχόλμης στις 3 Δεκεμβρίου του 1881

— μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2017, 3η έκδοση, 2019)

1850: *Kjæmpehøien* (Ο τύμβος)

Το έργο πρωτοανεβαίνει στη σκηνή του KristianiaNorskeTheater της Χριστιανίας, στις 26 Σεπτεμβρίου 1850.

Πρωτοεκδίδεται σε εφημερίδα του Μπέργκεν το 1854. Σε βιβλίο εκδίδεται το 1917

— μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος, ως «Ο τάφος του πολεμιστή» (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2017, 3η έκδοση 2019)

1851: Norma, EnPolitikersKjærlighed (Νόρμα ή Ο έρωτας ενός πολιτικού), παρωδία της «Νόρμας» του Μπελλίνι

— μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2018)

— μτφρ. Ιωάννα Λιούτσια (εκδ. Δωδώνη, σειρά: Μικρή Θεατρική Βιβλιοθήκη • 49, Αθήνα 2020)

1852: Sancthansnatten (Η νύχτα του Αγίου Ιωάννη) Πρωτοανεβαίνει στο DetNorskeTheater του Μπέργκεν: της Νορβηγίας στις 2 Ιανουαρίου του 1853. Σε βιβλίο δεν θα εκδοθεί παρά το 1909

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2018)

1855: FruIngertilØstråt (Η Κυρία Ίνγκερ από το Έστροτ)

Πρώτη παράσταση στο DetNorskeTheater του Μπέργκεν στις 2 Ιανουαρίου του 1855.

Σε βιβλίο -αναθεωρημένο από τον συγγραφέα – εκδίδεται το 1874

— Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2019)

1856: GildetpaaSolhoug (Η γιορτή στο Σολχάουγκ)

Στο θέατρο πρωτοανεβαίνει στο DetNorskeTheater του Μπέργκεν στις 2 Ιανουαρίου του 1856.

Σε βιβλίο εκδίδεται πρώτη φορά τον Μάρτη του ίδιου χρόνου

—μτφρ. Λέων Κουκούλας (εκδ. "Γκοβόστης" 1944)

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2019)

1857: Olaf Liljekrans (ΟλαφΛίλιεκρανς)

Στις 2 Ιανουαρίου του 1857 δίνεται η πρώτη παράσταση του έργου στο Det Norske Theater του Μπέργκεν.

— μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2020)

1858: Hoermo endenerpaa Helgelad (Τα παλικάρια του Χέλγκελαντ)

Η πρώτη παράσταση του έργου δόθηκε στις 24 Νοεμβρίου του 1858 στο Kristiania Norske Theater της Χριστιανίας

—μτφρ. Φέλιξ Ντιτζόρτζιο (εκδ. "Δωδώνη")

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος, ως «Οι πολεμιστές στο Χέλγκελαντ» (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2020)

1862: Terje Vigen (Τέριε Βίγκεν) Την Πρωτοχρονιά του 1862 τυπώνεται το επικό ποίημα σε ειδική έκδοση για τους συνδρομητές του Illustreret Nyhedsblad. —εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2021)]

1862: Kjærlighedens Komædie (Η κωμωδία του έρωτα)

Η πρώτη του έργου δόθηκε στις 24 Νοεμβρίου του 1873 στο Christiania Theater της Χριστιανίας

1863: Kongs-Emnerne (Οι μνηστήρες του θρόνου)

Η πρώτη παράσταση δόθηκε στις 17 Ιανουαρίου του 1864 στο Christiania Theater της Χριστιανίας, με σκηνοθέτη τον ίδιο τον συγγραφέα

—μτφρ. Καίτη Κάστρο (εκδ. "Δωδώνη")

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2021)

1866: Brand (Μπραντ), δραματική ποίηση.

Η πρώτη ολοκληρωμένη παράσταση δόθηκε στις 24 Μάρτη του 1885 στο NyaTeatern της Στοκχόλμης —μτφρ. Θεοδοσίου Αγγ. Παπαδημητροπούλου με τον τίτλο «Brand/Κεκαυμένος», δίγλωσση έκδοση (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, έν Άνθούση Μεσσηνίας 2023).

1867: Peer Gynt (Πέερ Γκυντ) δραματικό ποίημα.

Ο Ίψεν το διασκεύασε για το θέατρο και η πρώτη παράσταση δόθηκε στις 24 Φεβρουαρίου του 1876 στο Christiania Theater της Χριστιανίας

—μτφρ. Όμηρος Μπεκές (εκδ. "Δωδώνη")

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος, Επιμελητής: Έρκος Αποστολίδης (εκδ. "Gutenberg", Αθήνα 2016)

1869: De unges Forbund (Ο σύνδεσμος των νέων)

Η πρώτη του έργου δόθηκε στις 18 Οκτώβρη του 1869 στο Christiania Theater της Χριστιανίας (Όσλο:)

1871: Digte (Ποιήματα)

1873: Kejseregalilæer (Ο Αυτοκράτορας και ο Γαλιλαίος) θεατρικό ανάγνωσμα 10 πράξεων

1877: Samfundets Støtter (Τα στηρίγματα της κοινωνίας)

Η πρώτη του έργου δόθηκε στο Odense Teater της Δανίας στις 14 Νοέμβρη του 1877

1879: Et Dukkehjem (Το κουκλόσπιτο ή Νόρα)

Η πρώτη του έργου δόθηκε στο Det Kongelige Teater (Βασιλικό θέατρο) της Κοπεγχάγης: στις 21 Δεκέμβρη του 1879

—μτφρ. Λέων Κουκούλας (εκδ. "Γκοβόστης")

1881: Gengangere (Βρικόλακες)

Η πρώτη του έργου δόθηκε στο Aurora Turner Hall του Σικάγου: των Η.Π.Α. στις 20 Μαΐου του 1882

—μτφρ. Γ.Πολίτης (εκδ. "Δωδώνη")

1882: En Folke fiende (Ο εχθρός του λαού)

Η πρώτη του έργου στο Όσλο, στις 13 Ιανουαρίου του 1883 στο Christiania Theater

—μτφρ. Πέλος Κατσέλης (εκδ. "Δωδώνη")

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος, Επιμελητής: Ήρκος Αποστολίδης (εκδ. "Gutenberg", Αθήνα 2016)]

1884: Vildanden (Η αγριόπαπια)

Η πρώτη του έργου δόθηκε στις 9 Ιανουαρίου του 1885 στο Den Nationale Scene του Μπέργκεν της Νορβηγίας

—μτφρ. Βασίλης Δασκαλάκης (εκδ. "Δωδώνη")

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος (εκδ. Θεοδόση Αγγ. Παπαδημητρόπουλου, Αθήνα 2017, 3η έκδοση 2019)

—μτφρ. Ήρκος Αποστολίδης (Εκδόσεις: Gutenberg, Αθήνα 2019)

1886: Rosmersholm (Ρόσμερσχολμ)

Η πρώτη του έργου δόθηκε στις 17 Γενάρη του 1887 στο Den Nationale Scene του Μπέργκεν της Νορβηγίας

1888: Fruen fra Havet (Η κυρά της θάλασσας)

Η πρώτη του έργου δόθηκε την ίδια μέρα σε δυο χώρες ταυτόχρονα. Στο Hoftheater της Βαϊμάρης: και στο Christiania Theater του Όσλο στις 12 Φεβρουαρίου 1889

—μτφρ. Λέων Κουκούλας (εκδ. "Γκοβόστης")

—μτφρ. Πέτρος Ατρείδης (εκδ. "Γανιάρης")

1890: Hedda Gabler (Έντα Γκάμπλερ)

Η πρώτη του έργου δόθηκε στο Residenztheater του Μονάχου: στις 31 Ιανουαρίου 1891

—μτφρ. Λέων Κουκούλας (εκδ. "Γκοβόστης")

—μτφρ. Βασίλης Παπαγεωργίου (εκδ. "Σαιξπηρικών")

1892: Byrgmester Solness (Αρχιμάστορας Σόλνες)

Πρώτη του έργου στις 19 Ιανουαρίου του 1893 στο Lessing Theatre του Βερολίνου

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος, Επιμελητής: Ήρκος Αποστολίδης (εκδ. "Gutenberg", Αθήνα 2014)

1894: Lille Eyolf (Ο μικρός Εγιόλφ)

Πρώτη του έργου στις 12 Ιανουαρίου του 1895 στο Deutsches Theater του Βερολίνου:

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος, Επιμελητής: Ήρκος Αποστολίδης (εκδ. "Gutenberg", Αθήνα 2014)

1896: John Gabriel Borkman (Γιάννης Γαβριήλ Μπόρκμαν ή Τζων Γαβριήλ Μπόρκμαν)

Πρώτη του έργου στις 10 Ιανουαρίου του 1897 στο Ελσίνκι, στο Svenska Teatern και Finnish Theatre ταυτόχρονα

—μτφρ. Λέων Κουκούλας (εκδ. "Γκοβόστης")

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος, Επιμελητής: Ήρκος Αποστολίδης (εκδ. "Gutenberg", Αθήνα 2014)

1899: Nårvidødevågne (Όταν ξυπνήσουμε εμείς οι νεκροί)

Πρώτη του έργου στις 26 Ιανουαρίου του 1900 στο Hoftheater της Στουτγκάρδης:

—μτφρ. Θεοδόσης Αγγ. Παπαδημητρόπουλος, Επιμελητής: Ήρκος Αποστολίδης (εκδ. "Gutenberg", Αθήνα 2014)

—μτφρ. Έρ. Κύργια (εκδ. "Κάπα Εκδοτική")

—μτφρ. Ν. Αδάκρυτου με τον τίτλο "Όταν θα ξυπνήσουμε ανάμεσα στους νεκρούς" (εκδ. "Γ. Παπαδημητρίου" Αθήνα χ.χ.)

1.1. Η επίδραση των κοινωνικών προβλημάτων στα θεατρικά έργα του Ίψεν

Ο Ίψεν στο θέατρό του «δικάζει» την κοινωνία, επιτίθεται κατά της οργάνωσής της, κατά των προλήψεων, αποκαλύπτει την υποκρισία της κοινωνικής ηθικής, ανατρέπει τις βάσεις της, στηλιτεύει τη φαυλότητα των θεσμών της – γάμο, οικογένεια, εξουσία. Ο κλήρος κατέχει σημαντική θέση στην κοινωνική ιεραρχία. Η εκκλησία στο έργο του Ίψεν είναι συντηρητική, τα ιδανικά της είναι παρωχημένα και στηρίζονται στο δόγμα του αλάθητου, δηλαδή της ακινησίας, ,επομένως της οπισθοδρομικότητας. (Bourie 1913:3)

Τα ηθικά διδάγματα της εκκλησίας κύριο σκοπό είχαν να επιβάλλουν τη δύναμή τους στην ψυχή του πλήθους παρά να επιτύχουν τη δικαιοσύνη. Η διδασκαλία του Χριστιανισμού από στήριγμα των φτωχών και των ταπεινών ευτελίστηκε σε εργαλείο στην υπηρεσία των πλούσιων και ισχυρών. Ο Ίψεν κατηγορεί τη θρησκεία ως συνεργό όλων των εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας των τελευταίων δεκαενέα αιώνων. Ο Χριστιανισμός κατάντησε ένας σύνολο κανόνων αμφιβόλου ουσίας και προσταγών αμφιβόλου τιμωρητικού χαρακτήρα, οι οποίες εξυπηρετούν τα συμφέροντα της καθεστηκυίας τάξης και καμία σχέση δεν έχουν με τον λόγο του Θεού, την ηθική και τη δικαιοσύνη. (Bourie 1913:34)

Στους «Βρικόλακες» ο Πάστορας Μάνδερς λέει:

- Όταν η θεία πρόνοια δεν έρχεται και το άσυλο καίγεται, αυτό έγινε δια χειρός του Θεού προς τιμωρία των απίστων

Η ιδέα του Θεού επιβάλλει παραίτηση από κάθε λογική και ανθρώπινη δικαιοσύνη. Όταν η κυρία Άλβινγκ τολμάει να παραπονεθεί ο Πάστορας Μάνδερς την επαναφέρει λέγοντας:

- Το καθήκον μας είναι να επιμείνουμε με κάθε ταπείνωση τον σταυρό που η θέληση του Κυρίου μας επέβαλε. Το να αναζητάει κανείς την

ευτυχία σε αυτή τη ζωή είναι εκδήλωση πνεύματος επαναστατικού.
(Bourie 1913:38)

Παρόμοια κριτική ασκεί ο Ίψεν στην πολιτική εξουσία και το κεφάλαιο. Στα έργα του παρουσιάζεται ένα περιβάλλον σε πολύ μεγάλο βαθμό κοινωνικής αποσύνθεσης, τρομερή χαλάρωση στα δημόσια ήθη ενώ η προτεραιότητα όσων κατέχουν θέσεις εξουσίας αποτελεί η ικανοποίηση των ορέξεων και χυδαίων αναγκών τους. Η απόκτηση εξουσίας και πλούτου αποτελούν ύψιστες αρετές. Οι πολιτικοί άντρες του Ίψεν κηρύττουν τον σεβασμό απέναντι στην τάξη, αλλά ο απώτερος στόχος τους είναι η ασφάλεια των κερδοσκοπών και η διατήρηση των αγαθών τους τα οποία απέκτησαν δολίως.

- Όταν αναμιγνύεται κανείς στο δημόσιο βίο, είναι υποχρεωμένος να εκτεθεί σε υποχωρήσεις και δεν δύναται να διατηρήσει την ανεξαρτησία του χαρακτήρα του και της διαγωγής του, λέει ο Μπράτσβεργ στο έργο «Ένωση των νέων». (Bourie 1913:46)

Η εξουσία για να διατηρήσει την δύναμή της καταφεύγει σε χειραγώγηση των μαζών. Ο λαός σταδιακά πνευματικά υποδουλώνεται. Το κοινωνικό οικοδόμημα είναι τοποθετημένο σε τόσο σαθρή βάση μέσα στην οποία παραλύεται κάθε προσπάθεια.

Αυτό φαίνεται γλαφυρά στη συνομιλία του γιατρού Στόκμαν με τον Νομάρχη στο έργο «Ένας εχθρός του λαού»

- Στόκμαν. Δεν είναι καθήκον κάθε πολίτη να εμπνεύσει στον κόσμο νέες ιδέες;

- Νομάρχης. Ο κόσμος δεν έχει την ανάγκη νέων ιδεών. Το καλύτερο είναι να αρκείται στις παλιές ιδέες που είναι συνηθισμένες. Και αν ένας άνθρωπος αφήσει τη φωνή του να αντηχήσει αλλιώς, τον χαρακτηρίζουν εχθρό της κοινωνίας. (Bourie 1913:43)

Αλλά και στον «Τζον Γκαβριήλ Μπόρμαν» έχουμε ένα παράδειγμα διαφθοράς των ηθών από τη μέθη της εξουσίας. Στο έργο αυτό ο δραματουργός παρουσιάζει πως μια συνείδηση μπορεί να τυφλωθεί από τον ακράτητο πόθο για την επιτυχία. Πως ένας άνθρωπος που καταλαμβάνεται από το πάθος της δύναμης φτάνει στο σημείο να

θυσιάσει την τιμή και την τρυφερότητά του, να χάσει τον οίκτο απέναντι στα αγαπημένα του πρόσωπα και τον εαυτό του. Ενώ μέχρι εκείνο το σημείο ήταν ένα άτομο αμέμπτου ηθικής, ο ήρωας του έργου για να διατηρήσει την περιουσία του καταφεύγει τελικά στην κλοπή και στη συνέχεια συκοφαντεί τον καλύτερό του φίλο ότι τη διέπραξε εκείνος.

Στα «Στηρίγματα της κοινωνίας», ένα λιγότερο γνωστό έργο του Ίψεν όσοι κάτεχαν αξιώματα ήταν άνθρωποι φαύλοι που είχαν κάτι να κρύψουν. Προκειμένου να διατηρήσουν κάτω από την κηδεμονία τους τον λαό και τους εργάτες, χρησιμοποιούσαν μεγαλοστομίες που επιβάλλονταν στο πλήθος με την εντυπωσιακή ηχητική τους παρά με την αλήθεια που έκρυβαν. Οι φράσεις αυτές, αδύναμες προς την ουσία τους αλλά πειστικές σαν βιβλικές ρήσεις, αποτελούσαν θέσφατο.

- Το να ομιλεί κανείς ισοδυναμεί προς το να διοικεί.

Αναφωνεί ο σύμβουλος Μπέρνικ και τα λέει όλα. (Bourie 1913:45)

Ένα κοινωνικό φαινόμενο που παρατηρεί ο Ίψεν σε αρκετά έργα του είναι η δύναμη του τύπου. Ο τύπος είναι ο επίσημος αντιπρόσωπος των στυλοβατών της κοινωνίας. Μέσα από τη φωνή του οι έχοντες την εξουσία επιβάλλουν την δική τους βούληση. Η εφημερίδα διαδραματίζει σημαντικό ρόλο, η επιρροή της είναι κολοσσιαία, ρυθμίζει σε μεγάλο βαθμό την τύχη των λαών.

Άλλοτε οι συγγραφείς και οι διανοούμενοι συγγραφείς και οι σοφοί περνούσαν μέρος της ζωής τους προσπαθώντας να κατακτήσουν τη γνώση, διασταύρωναν πληροφορίες, μελετούσαν την κουλτούρα των λαών, τα ήθη των τόπων, πριν αρθρώσουν τις σκέψεις τους. Σήμερα οι δημοσιογράφοι, άνθρωποι συχνά ανεπαρκείς και απαίδευτοι μιλούν για όλα τα θέματα χωρίς να τα γνωρίζουν πραγματικά. Αφηγήσεις γελοίες, κουτσομπολιά και σκάνδαλα για λαϊκή κατανάλωση είναι αυτά που ουσιαστικά διαμορφώνουν τη συνείδηση του κόσμου για την πραγματικότητα. Η αλήθεια εξοστρακίζεται. Ο λαός δεν έχει πρόσβαση σε αυτήν. (Bourie 1913:55)

Σε μια εποχή που ο τύπος μετατράπηκε σε βιομηχανική επιχείρηση η επιτυχία της δημοσιογραφίας λογίζεται με το κατά πόσο είναι ικανή να στρέψει το λαό προς το συμφέρον των πλουσίων. Ο λαός από την άλλη

δεν έχει ούτε τα μέσα ούτε την δυνατότητα να ασκήσει κριτική σκέψη επάνω στην πληροφορία που λαμβάνει. Η εφημερίδα είναι «χρησμός αλάθητος» για τα απλά πνεύματα. Πιστεύουν ότι διαβάζουν και το αναπαράγουν σαν να ήταν δική τους σκέψη. Μην έχοντας τον καιρό να σκεφτεί ο ίδιος, ο απλοϊκός άνθρωπος υιοθετεί τις εκτιμήσεις που βρίσκει έτοιμες, διαιωνίζοντας μια κατάσταση που τον αποκοιμίζει και τον ελέγχει. Αυτά τα φαινόμενα ο Ίψεν παρατηρεί στο έργο του «Ρόμεσχολμ», « Η ένωση των νέων» και «Ένας εχθρός του λαού» (Bourie 1913:61)

Ο θεσμός της οικογένειας απασχόλησε επίσης πολύ τον δραματουργό.

Πίστευε ότι ενώ παλαιότερα η οικογένεια αποτελούσε ισχυρό δομικό στοιχείο της κοινωνίας, στις μέρες του υποβιβάστηκε σε κέντρο διαφθοράς.

Στην «Αγριόπαπια» ο διεφθαρμένος Βερλέ, γέρος πια, αφού απέκτησε την περιουσία του καταστρέφοντας τον Έκδαλ, αφού έζησε μια ζωή με όργια και ακολασίες, γεγονός που υπήρξε αιτία θανάτου της συζύγου του, αποφασίζει να εξιλεωθεί στα μάτια της κοινωνίας και παντρεύεται την κυρία Σβέρμιου, μια γυναίκα ευυπόληπτη και αποστομώνει τις κακές γλώσσες. (Bourie 1913:63)

Όπως και στο «κουκλόσπιτο», η κατάσταση μέσα στην οικογένεια είναι τόσο διαβρωμένη από την υποκρισία, που και ο άντρας και η γυναίκα υποφέρουν φριχτά. Η γυναίκα όμως πάσχει περισσότερο γιατί η κοινωνία επιτάσσει να βασανίζεται και να σιωπά. Ο άντρας είναι συνήθως ο υπαίτιος του σκανδάλου και η γυναίκα γνωρίζει και υπομένει, δίχως να αντιδρά. (Βρικόλακες) Η γυναίκα είναι υποχρεωμένη να θεωρεί το γάμο ως άσυλο, καθώς έξω από αυτόν η θέση της είναι πολύ αδύναμη. Το υλικό συμφέρον δένει σφιχτά τον άντρα μαζί με τη γυναίκα. Γίνονται δούλοι ο ένας του άλλου. Ακόμα και αν στην αρχή του έγγαμου βίου υπήρχαν ανάμεσα τους τρυφερά αισθήματα, μέσα σε αυτό το περιβάλλον η σχέση τους γίνεται τελικά ανυπόφορη. (Bourie 1913:65)

Η ισότητα δεν υφίσταται μέσα στο ζευγάρι. Ο άντρας αισθάνεται κυρίαρχος. Η γυναίκα στέκεται πίσω του πειθήνια, υποταγμένη. Οφείλει

να καταστέλλει τις σκέψεις της και τους προσωπικούς της πόθους. Η κυρία Άλβινγκ (Βρικόλακες) είναι ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα. Από μικρή εκπαιδεύτηκε να πράττει το σωστό και να είναι συμβιβασμένη με τα καθήκοντα μιας καθωσπρέπει συζύγου. Για είκοσι χρόνια υπέφερε αγόγγυστα στο πλευρό ενός συζύγου άρρωστου και διεφθαρμένου. Υποχρεώθηκε να υποστεί αμέτρητες πίκρες και εξευτελισμούς, χωρίς ποτέ να αποκαλύψει το παραμικρό. Πολλές νύχτες προκειμένου να συγκρατήσει τον άντρα της από τις ακολασίες που ήταν αποφασισμένος να κάνει, είχε αναγκαστεί να γίνει η ίδια σύντροφος στις άρρωστες ορέξεις του. Όταν τελικά αποκαμωμένη από αυτή τη συμβίωση, στρέφεται με τρυφερά αισθήματα στον νεαρό ιερέα, εκείνος της απαντά

- Γυναίκα, επέστρεψε σε εκείνον ο οποίος είναι ο σύζυγός σου απέναντι στον νόμο. (Bourie 1913:68)

Ο Ίψεν παρά τη σκληρή κριτική που ασκεί στην κοινωνία της εποχής του, στα έργα του τελικά επιβάλλεται μια φλόγα αισιοδοξίας. Ο Ίψεν οραματίζεται έναν κόσμο όπου η νέα γενιά δεν θα εκπαιδεύεται ώστε να διαιώνίζει τα στερεότυπα και την υποκρισία της κοινωνίας όπου μεγάλωσε, αλλά θα αναζητεί την αλήθεια την δικαιοσύνη μέσα από την ελεύθερη βούλησή και καθαρή ψυχή. Οι ήρωες του Ίψεν βιώνουν μια ατομική αναγέννηση μετά από ένα συνταρακτικό γεγονός, συχνά μέσα από τη διαδικασία του έρωτα, που αποτελεί το έναυσμα για την προσωπική κάθαρση που μπορεί να οδηγήσει σε μια κοινωνική ανασυγκρότηση. Όπως ο Περ Γκύντ που επιστρέφει στη γενέτειρά του ασπρομάλλης μετά από μια ακόλαστη ζωή και αναπολεί τον πρώτο του έρωτα και νιώθει δυνατός και έτοιμος να τα αλλάξει όλα. (Bourie 1913:85)

Ο Ίψεν δεν μοιάζει να αμφιβάλει. Μια κοινωνία υγιής θα προκύψει μόνο μέσα από την προσωπική εξυγίανση του κάθε ατόμου. Όταν ο πολίτης θα ξεπεράσει τον εγωισμό του και θα αφοσιωθεί στην προσπάθεια για μια κοινωνία πιο δίκαιη και πιο φωτεινή. Αυτό απαιτεί μεγάλη προσωπική προσπάθεια. Ο ευσυνείδητος πολίτης οφείλει να απεγκλωβιστεί από την κοινωνικά κεκτημένα που τον αποκομίζουν και να αναζητήσει το φως στην αλήθεια της ψυχής του. Μέσα από την καλώς

εννοούμενη ατομικότητα ο Ίψεν αισιοδοξεί να ανατείλει μια δικαιότερη κοινωνία. Από πού να αρχίσει το άτομο τον αγώνα του, προκειμένου να νικήσει την κοινωνική δουλεία και να γίνει ένα ευσυνείδητο ον;

- Από το σπάσιμο των αλυσίδων των συνηθειών και των εθίμων

Απαντά ο Φαλκ στην «Κωμωδία του έρωτα».

Από το γκρέμισμα του ψεύδους και της υποκρισίας, όπως δείχνει ο συγγραφέας στην «Αγριόπαπια».

Εκεί ο Ίψεν αναφωνεί : «Προτιμότερο να καταστραφεί η ευτυχία, παρά να την αφήσουμε να θεμελιώνεται πάνω στο ψέμα» (Bourie 1913:88)

Όπως φαίνεται και στο «Μπράντ» Ο συγγραφέας φρονεί ότι η βασικότερη αιτία κοινωνικής εξαθλίωσης είναι το ψεύδος και οι προλήψεις. Προλήψεις κοινωνικές, εθνικές, θρησκευτικές. Και κανείς δεν μπορεί να παινευτεί ότι είναι εντελώς απαλλαγμένος από αυτές. Ο Μπραντ είναι η ζωντανή απόδειξη ότι το κοινωνικό ζήτημα είναι προπαντός ζήτημα δύναμης, θέλησης, ενέργειας και ατομικής προσπάθειας. Σύμφωνα με εκείνον δεν έχει κανείς το δικαίωμα να κρίνει τον άλλον πριν κρίνει τον ίδιο τον εαυτό του και καταρτίσει τον απολογισμό της κοινωνίας πριν καταρτίσει τον απολογισμό της ίδιας του της ζωής. Ο Μπραντ αφού εξέτασε την δική του συνείδηση και απέρριψε τα ψεύδη με τα οποία είχε ένα τραφεί, αποφασίζει να ξεπεράσει τον εαυτό του και να μην επηρεαστεί από τίποτε άλλο πέρα από την επιτακτική φωνή της συνείδησής του και να αφοσιωθεί στην αναγέννηση των ψυχών των άλλων(Παπανδρέου 1983:95)

Σε αυτό που όλοι συμφωνούν είναι ότι ο Ίψεν με το έργο του κηρύσσει πόλεμο κατά της υποκρισίας και των κοινωνικών συμβάσεων. Γι' αυτό και τα θύματα στα δράματά του είναι συχνά κακοπαντρεμένες γυναίκες. Τα άτομα συντρίβονται ακριβώς διότι συντάσσονται με την επιβολή των κοινωνικών συνθηκών. Η δυστυχισμένη Νόρα, η πτωχή κυρία Άλβινγκ, η παράτολμη Έλντα τι άλλο παρά έναν πόλεμο εναντίον των κοινωνικών συνθηκών διεγείρουν;

1.2 «Ένας εχθρός του λαού»

Το έργο γράφτηκε το 1882 και είναι σε πέντε πράξεις.

Σε μια παραθαλάσσια πόλη της Νορβηγίας οι κάτοικοι ζουν ευτυχισμένοι. Τα Ιαματικά λουτρά της πόλης αποτελούν πόλο έλξης για πολλούς επισκέπτες, με αποτέλεσμα όλοι οι κάτοικοι να ωφελούνται και οι δουλειές τους να ανθούν. Το Υδρολογικό Ινστιτούτο (τα λουτρά) είναι ένα έργο που βασίστηκε στην ιδέα του Γιατρού Τόμας Στόκμαν και υλοποιήθηκε από τον Δήμαρχο της πόλης Πέτερ Στόκμαν, αδελφό του γιατρού και Πρόεδρο του συμβουλίου των πηγών.

Όλα κυλούν καλά, μέχρι την μέρα που ο γιατρός Στόκμαν λαμβάνει τα αποτελέσματα των εργαστηριακών αναλύσεων του νερού των πηγών. Μετά από περιστατικά στομαχικών διαταραχών που εμφάνισαν επισκέπτες των Λουτρών, είχε στείλει δείγματα του νερού σε ειδικευμένα εργαστήρια. Και το πόρισμα είναι απόλυτο: το νερό είναι μολυσμένο! Ο γιατρός βρίσκεται στο φιλόξενο σπίτι του παρέα με την σύζυγο του Κατερίνα, την κόρη του Πέτρα, τα δύο μικρότερα αγόρια τους, καθώς και με τους καλούς φίλους της οικογένειας, τον Καπετάνιο Χόρστερ και τον αρθρογράφο της τοπικής εφημερίδας, Χόφσταντ .

Αρχικά, τα νέα από το εργαστήριο αντιμετωπίζονται απ' όλους με χαρά καθώς πιστεύουν ότι με την ανακάλυψη του γιατρού, τους δίνεται η ευκαιρία να επανορθώσουν το κακό και να σώσουν την πόλη από τα χειρότερα, όπως είναι μια επιδημία. Ο γιατρός στέλνει αμέσως τον φάκελο με τις αναλύσεις και την έκθεσή του στο συμβούλιο των πηγών, ενώ παράλληλα ο Χόφσταντ ανυπομονεί να δημοσιεύσει στην εφημερίδα το άρθρο του γιατρού με το οποίο θα ενημερωθούν οι συμπολίτες τους για τα νέα δεδομένα. Ο Χόφσταντ πιστεύει ότι έχει έρθει η ώρα να

ξεμπροστιάσουν τους υπεύθυνους του συμβουλίου, τους διοικούντες γενικότερα, για την ανικανότητα τους και για το πόσο «λίγοι» είναι. Διότι ο γιατρός, κατά την κατασκευή του έργου, τούς είχε επισημάνει λάθη, τα οποία όμως απλώς παρέβλεψαν. Όλοι είναι στο πλευρό του γιατρού ακόμα και οι μικροϊδιοκτήτες των επιχειρήσεων, έχει δηλαδή τη δύναμη της πλειοψηφίας. Όχι όμως και την στήριξη του Δημάρχου, ο οποίος καταφθάνει έξαλλος στο σπίτι του και τον ενημερώνει για τις πρακτικές συνέπειες της ανακάλυψης του: κατασκευή του υδραγωγείου από την αρχή, ένα έργο τεράστιου κόστους, διάρκειας τουλάχιστον 2 ετών, κατά τα οποία τα λουτρά δεν θα υπάρχουν στην πόλη, με ό,τι αυτό συνεπάγεται. Και σαν να μην έφταναν αυτά, το υπέρογκο κόστος θα πρέπει να καλυφθεί απ' τους πολίτες. Ο Δήμαρχος υποστηρίζει ότι υπάρχει υπερβολή στην έκθεση του γιατρού, αλλά και δόλος -ώστε να τον γελοιοποιήσει – κι ότι με κάποιες βελτιώσεις και μέτρα προφύλαξης στο δίκτυο των πηγών, το πρόβλημα λύνεται.

Ο γιατρός δεν έχει τρόπο να μιλήσει στους συμπολίτες του. Από την εφημερίδα, τώρα αρνούνται να δημοσιεύσουν το άρθρο του. Όλοι πείθονται από τον Δήμαρχο, χωρίς καν να έχουν ακούσει την εμπειριστατωμένη άποψη του γιατρού. Ακόμα και οι μέχρι χθες υποστηρικτές του, μόλις μαθαίνουν ότι το κόστος του νέου έργου θα επιβαρύνει τους ίδιους, τάσσονται απέναντί του.

Η μετωπική σύγκρουση ηθικής και συμφερόντων είναι πλέον δεδομένη. Με πολύ κόπο, ο γιατρός καταφέρνει να οργανώσει μια συγκέντρωση, με σκοπό να μάθουν οι συμπολίτες του την αλήθεια. Με την παρουσία και του Δημάρχου, η συγκέντρωση εξελίσσεται σε παρωδία. Ακόμα και τώρα, απαγορεύουν στον γιατρό να κάνει οποιαδήποτε δήλωση σχετική με τα λουτρά. Απογοητευμένος από την αδικία που υφίσταται ως επιστήμονας, ως πολίτης, ως αδελφός, ξεσπά κατά των συμπολιτών του, προσπαθώντας να τους αφυπνίσει. Η κατάσταση βγαίνει εκτός ελέγχου και ο Δήμαρχος εκμεταλλευόμενος το ξέσπασμα του αδελφού του, τον κατηγορεί ότι θέλει να καταστρέψει την πόλη και τις ζωές των συμπολιτών του. Με συνοπτικές διαδικασίες και μια γελοία ψηφοφορία, ο γιατρός κηρύσσεται «Εχθρός του Λαού» κι όλοι απαιτούν τον διωγμό του απ' την πόλη. Ο Καπετάνιος Χόρστερ, ο μόνος που έχει απομείνει στο πλευρό του γιατρού και της οικογένειάς του, δέχεται να τους πάρει

μαζί του στο επερχόμενο ταξίδι του για την Αμερική. Η φυγή σ' έναν άγνωστο τόπο, φαίνεται να είναι η μόνη διέξοδος.

Ξημερώνει μια κρύα μέρα στο σπίτι του γιατρού, όπου παιδιά έχουν πετροβολήσει τα παράθυρα και κανείς δεν έρχεται να τα φτιάξει. Τα κακά νέα διαδέχονται το ένα το άλλο: η κόρη του απολύεται απ' το σχολείο όπου δίδασκε. Ο γιατρός χάνει την θέση του στο συμβούλιο των πηγών ενώ οι κάτοικοι υπογράφουν δήλωση ότι δεν θα πάνε σ' αυτόν όταν χρειαστούν τις ιατρικές του υπηρεσίες. Ακόμα και ο Καπετάνιος χάνει την δουλειά του. Καταφθάνουν πολλοί, οι οποίοι με εκβιασμούς και τεχνάσματα προσπαθούν να κάνουν τον γιατρό αλλάξει τα πιστεύω του. Το ποτήρι ξεχειλίζει όταν τα δυο αγόρια του γιατρού δέχονται επίθεση στον δρόμο όταν αντιδρούν στο άκουσμα ότι ο πατέρας τους είναι προδότης. Τότε είναι που ο γιατρός αποφασίζει, πέραν κάθε κόστους, να μείνει στην πόλη και να σταθεί μόνος του, δυνατός, απέναντι σε όλους, υπερασπιζόμενος την αλήθεια. (Μιχαλιτσιάνου,Ι. 2024)

Το προσωπικό συμφέρον, η αντίληψη της λαϊκίστικης πολιτικής που παραποιεί την πραγματικότητα, ο τρόπος ενημέρωσης που, αν δεν κρύβει, παρουσιάζει τη μισή αλήθεια, η ευμετάβλητη πλειοψηφία που ακολουθεί τον ισχυρό, η άποψη που διαμορφώνεται από τις ψεύτικες ανάγκες. Και μέσα σε όλα αυτά ένας άνθρωπος που φωνάζει «δείτε καθαρά» και δεν τον ακούν, διότι αυτός που φωνάζει είναι μειοψηφία, διότι η αλήθεια είναι εναντίον του πρόσκαιρου συμφέροντος τους κι ας είναι αυτό το συμφέρον καταστροφικό για την ίδια τη ζωή τους και τη ζωή των παιδιών τους. Αλλά αυτός έστω και μόνος συνεχίζει και θα συνεχίζει να αγωνίζεται.(Βελισσαρίου 1987 : 33)

Στο έργο αυτό ο Ίψεν αναπτύσσει τη μόνη δυνατή κατά την κρίση του διέξοδο για τη βελτίωση τις κοινωνίας. Δηλαδή την καταστροφή της. Αυτή η προσπάθεια μπορεί να επιτευχθεί όταν το άτομο μπορέσει να αντιληφθεί το πνεύμα του και την αλήθεια του εαυτού του και έχει νόημα εφόσον κατορθώσει να λειτουργήσει ως ανεξάρτητη προσωπικότητα. Μόνο έτσι μπορεί να γίνει «άτομο», δηλαδή να βρει τον ορισμό της ύπαρξης του, η οποία υπάρχει εν δυνάμει σε κάθε άνθρωπο, ενεργοποιείται όμως μέσα από μια θεμελιώδη πράξη επιλογής. Η

απόφαση που θα πάρει ο άνθρωπος θα καθορίσει τελικά την ίδια του την ύπαρξη η οποία πλέον αποκτά νόημα μόνο μέσα από αυτήν.

Δύο είναι οι βασικές κατηγορίες στις οποίες κατά τον Ίψεν εμπίπτει ο άνθρωπος, αυτή του πολίτη και αυτή του ατόμου. Ο πολίτης εκπροσωπεί το παρελθόν είναι ο φορέας απονεκρωμένων αξιών, κοινωνικών προκαταλήψεων συντηρητικών γνώσεων. Στην πραγματικότητα ο πολίτης αντιπροσωπεύει τις συλλογικές αξίες της κοινωνίας του, πράγμα που υπαγορεύεται από την επιθυμία του να ταυτίζεται με το εκάστοτε σύστημα και τους θεσμούς του. Κοινωνία είναι το άθροισμα των πολιτών οι οποίοι μέσα από την ανελέητη αναζήτηση της τελικής επιτυχίας επιτείνουν την διαφθορά των κοινωνικών θεσμών. Οι πολίτες ενταγμένοι στους θεσμούς και αναπαράγοντας τους, είναι οι φυσικοί εχθροί του ατόμου στο βαθμό που επιδιώκουν να το αφομοιώσουν στην υπάρχουσα δομή. Επιδιώκουν δηλαδή να εμποδίσουν την πορεία συνειδητοποίησης και επομένως την ηθική του ολοκλήρωση. Το άτομο για να απελευθερωθεί πρέπει να πολεμήσει τους φορείς της εξουσίας καταφεύγοντας μόνο στις δικές του δυνάμεις. Οι κοινωνικές μεταρρυθμίσεις είναι όχι μόνο αναποτελεσματικές Αλλά και επικίνδυνες διότι διαιώνίζουν το κράτος προσδίδοντας του καινούργιες μορφές.

Η κοινωνία θα πρέπει να εξολοθρευθεί επιμένει ο Ίψεν. Αυτό που θα την αντικαταστήσει είναι ένα πρόβλημα που θα αντιμετωπιστεί αργότερα. Η κατάργηση των δομών και των θεσμών θα έρθει ως αποτέλεσμα μιας επανάστασης που θα διεξαχθεί στο πνεύμα των ανθρώπων και θα αλλάξει ριζικά τη φύση τους. Αποτελεί ύψιστο κοινωνικό καθήκον λοιπόν το άτομο να κρατήσει τις αποστάσεις του και να απελευθερωθεί από μια κοινωνία σαθρή και διεφθαρμένη, να επαναπροσδιορίσει τις αξίες του και να ανασυντάξει τις δυνάμεις του προκειμένου δώσει τον αγώνα για να δημιουργηθεί μια νέα κοινωνία υγιής και δικαιότερη.

Κεφάλαιο 2. Η ζωή και η εργογραφία του Άρθουρ Μίλερ

Ο Άρθουρ Άσερ Μίλερ ήταν ένας από τους κορυφαίους Αμερικανούς θεατρικούς συγγραφείς. Τα έργα του άσκησαν κριτική στην κυβέρνηση και στον τρόπο ζωής των κατοίκων των ΗΠΑ, εκθέτοντας τις αδυναμίες του λεγόμενου "αμερικανικού ονείρου", κάτι για το οποίο είχε δεχτεί κριτική στην ίδια του τη χώρα. Γεννήθηκε στις 17 Οκτωβρίου 1915 στη Νέα Υόρκη. Η οικογένειά του είχε εβραϊκές ρίζες και μεγάλωσε με θρησκευτική ανατροφή. Ο πατέρας του, Ισιντόρ Μίλερ, μετανάστης από την Πολωνία, είχε αποκτήσει μεγάλη περιουσία από μια βιοτεχνία και κατάστημα γυναικείων παλτών, ενώ η μητέρα του, Ογκούστα Μπάρνετ, ήταν Αμερικανίδα που είχε εργαστεί ως δασκάλα στο δημόσιο, ενώ ο πατέρας της είχε ρίζες από την ίδια πόλη της Πολωνίας απ' όπου κατάγονταν και οι Μίλερ.(Berger 2005)

Η καθιέρωση του ήρθε με το κλασικό έργο «Ο Θάνατος του Εμποράκου», που έκανε πρεμιέρα στο Μπρόντγουεϊ το 1949 και καθιέρωσε τον Μίλερ ως γίγαντα του αμερικανικού θεάτρου σε ηλικία μόλις 33 ετών. Κατά τους ειδικούς μάλλον αυτό είναι το καλύτερό του έργο, μια ιστορία για μια μικροαστική Αμερικανική οικογένεια που συνεθλίβη υπό το βάρος του Αμερικανικού καπιταλισμού.(Gotfried 2003)

Ο συγγραφέας είχε βρεθεί στο στόχαστρο του μακαρθισμού και καταδικάστηκε από την επιτροπή αντιαμερικανικών υποθέσεων επειδή αρνήθηκε να καταδώσει συναδέλφους του με κομμουνιστική δράση. Παρ' όλο που ενστερνίστηκε ιδέες της αριστεράς και σχετιζόταν με άτομα του Κομμουνιστικού Κόμματος, αρνήθηκε ότι ήταν ποτέ μέλος του. Επίσης, αν και δεν υπήρξε θρησκευόμενος, απέκτησε συνείδηση της εβραϊκής του ταυτότητας, καθώς τον απασχόλησε βαθιά το φαινόμενο του αντισημιτισμού και το Ολοκαύτωμα.(Broudin 2004)

Μαζί με τον Τένεσι Ουίλιαμς και τον Ευγένιο Ο'Νιλ, ο Μίλερ θεωρούνται ένας από τους πιο γνωστούς και επιτυχημένους Αμερικανούς συγγραφείς της μεταπολεμικής περιόδου. Ορισμένα από τα έργα του έγιναν κινηματογραφικές ταινίες, («Ήταν όλοι τους παιδιά μου», «οι

Μάγισσες του Σάλεμ», «Ο θάνατος του εμποράκου»), ενώ σε κάποιες άλλες έγραψε το σενάριο («Οι αταίριαστοι» , «Everybody wins»). Στην εποχή του θεωρούνταν ο πιο ευκατάστατος θεατρικός συγγραφέας που ζούσε από τα γραπτά του.

Ήταν το δεύτερο από τα τρία παιδιά της οικογένειας. Πήγε στο δημόσιο σχολείο του Χάρλεμ και τέλειωσε το γυμνάσιο το 1932, όντας μέτριος μαθητής με καλές επιδόσεις στον αθλητισμό. Τα παιδικά του χρόνια κύλησαν μέσα στην ευμάρεια και την ξεγνοιασιά. Ωστόσο αυτό δεν κράτησε πολύ. Τα οικονομικά προβλήματα της οικογένειας του ανάγκασαν να μετακομίσουν από το ευρύχωρο διαμέρισμα με θέα στο Σέντραλ Πάρκ σε έναν ασφυκτικό χώρο στο Μπρούκλιν. Ήταν η εποχή του μεγάλου κραχ το 1929.(Garner Dwight 2009) Ο Άρθουρ αναγκάστηκε να εργαστεί για να βγάλει χρήματα σε διάφορες δουλειές: τραγουδιστής σε τοπικό ραδιοφωνικό σταθμό, οδηγός φορτηγού, υπάλληλος καταστήματος ανταλλακτικών αυτοκινήτων κ.ά. Η μόνη επαφή που είχε μέχρι τότε με τη λογοτεχνία ήταν κάποια από τα έργα του Άγγλου συγγραφέα Καρόλου Ντίκενς, ενώ ώθηση για να αρχίσει να γράφει του έδωσαν οι "Αδερφοί Καραμαζώφ" του Φιόντορ Ντοστογιέφσκι.

Το 1935 γράφεται στη Δημοσιογραφική Σχολή του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν, απ' όπου αποφοίτησε τρία χρόνια αργότερα, έχοντας περάσει από σπουδές αγγλικής φιλολογίας και θεατρικής γραφής, όπου είχε καθηγητή τον Κένεθ Ρόου. Κατά τα φοιτητικά του χρόνια, αρχίζει να ξεχωρίζει σαν συγγραφέας. Εργάζεται ως δημοσιογράφος στη φοιτητική εφημερίδα "Michigan Daily", ενώ το 1936, κερδίζει το πρώτο βραβείο στο διαγωνισμό Χόπγουντ με το θεατρικό έργο "Δεν υπάρχει κακός", το οποίο το επεξεργάζεται και το παρουσιάζει για δεύτερη φορά το 1937, αυτή τη φορά με τον τίτλο "και εκείνοι εγείρονται". Την ίδια χρονιά, ξανακερδίζει το βραβείο Χόπγουντ με το έργο "Τιμές την χαραυγή", χρησιμοποιώντας το ψευδώνυμο "Corona", από τη μάρκα της γραφομηχανής του.(Poggi 2009). Από το 1938 ως το 1943 ακολουθούν άλλα 5 θεατρικά έργα, τα οποία δεν έγιναν ιδιαίτερα γνωστά ούτε ανεβάστηκαν από κάποιον επαγγελματικό θίασο, ωστόσο είχε κερδίσει

τα πρώτα του χρήματα από τα κείμενά του, γεγονός που του έδωσαν μεγάλη αισιοδοξία. .

Ο Μίλερ απαλλάχτηκε από τη στρατιωτική του θητεία κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο λόγω ενός τραύματος σε έναν αγώνα ποδοσφαίρου κι έτσι εργάστηκε ως συνεργάτης των ραδιοφωνικών δικτύων CBS και NBC, γράφοντας κείμενα και θεατρικά μονόπρακτα, καθώς και ένα σύντομο χρονικό του Β' Παγκοσμίου Πολέμου το 1944. Το 1945, εκδίδεται το πρώτο του μυθιστόρημα με τον τίτλο "Focus", το οποίο είχε ως θέμα τον αντισημιτισμό. Στις 23 Νοεμβρίου 1944, ανέβηκε για πρώτη φορά θεατρικό έργο του στο Μπρόντγουεϊ, το "Ο άνθρωπος που ήταν πολύ τυχερός. Το έργο γνώρισε μέτρια επιτυχία, αλλά κερδίζει το βραβείο της Εθνικής Θεατρικής Συντεχνίας.

Στις 29 Ιανουαρίου 1947, ανέβηκε το έργο «Ήταν όλοι τους παιδιά μου», ένα έργο που παρουσίαζε τον αντίκτυπο της ανάμειξης των ΗΠΑ στο Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σε μια τυπική αμερικανική οικογένεια και επίκεντρό του ήταν οι κοινωνικές ευθύνες ενός βιομηχάνου που είχε κερδοσκοπήσει πουλώντας ελαττωματικά ανταλλακτικά αεροσκαφών στην αμερικανική πολεμική αεροπορία. Με το έργο αυτό έγινε ευρέως δημοφιλής και κέρδισε το Βραβείο Δράματος των Κριτικών της Νέας Υόρκης και το Βραβείο Ντόναλντσον. Το συγκεκριμένο έργο παρουσιάστηκε ξανά και απέκτησε μεγαλύτερη σημασία, όταν προβλήθηκε στην κρατική τηλεόραση το 1987, ένα χρόνο μετά την εκτόξευση και έκρηξη του διαστημικού λεωφορείου Challenger λόγω βλάβης στους αγωγούς στερεών καυσίμων.(Berger 2005)

Το 1949, γίνεται ο πρώτος συγγραφέας που κερδίζει τρία βραβεία, το Βραβείο Πούλιτζερ, το Βραβείο Τόνι και το βραβείο Κριτικών της Νέας Υόρκης, για το διάσημο "Ο θάνατος του εμποράκου" σε σκηνοθεσία Ελία Καζάν, το οποίο του έφερε παγκόσμια αναγνώριση,(Gottfried 2009) ενώ το 1950 παρουσιάζει τη διασκευή του θεατρικού του Ίψεν "Ο εχθρός του λαού", ο ήρωας του οποίου αρνείται να ακολουθήσει το ιδεολογικό κατεστημένο της εποχής του, αποτελώντας, έτσι, σε φιλοσοφικό επίπεδο, τη γέφυρα για το επόμενο έργο του, το "Οι μάγισσες του Σάλεμ". Από την άλλη, ο "Θάνατος του Εμποράκου" ήταν ο απόηχος της προσωπικής εμπειρίας του Μίλερ από την οικονομική καταστροφή του πατέρα του.

Το έργο στηρίζεται στον εμβληματικό χαρακτήρα του Γουίλι Λόμαν, ο οποίος δεν μπορεί να ανταπεξέλθει στις απαιτήσεις της κοινωνίας για επιτυχία και επαγγελματική εξέλιξη, τελικά απολύεται από την εταιρία που εργάζεται και οδηγείται σε μια βαθιά αυτοκριτική που θα αναιρέσει την πορεία του και τις προτεραιότητές του. Τελικά, αποφασίζει να αυτοκτονήσει με το αυτοκίνητό του, έτσι ώστε η οικογένειά του να καρπωθεί τα χρήματα της ασφάλειας. Οι κριτικοί διαφωνούσαν αν η πράξη αυτή του κεντρικού ήρωα ήταν μια πράξη δειλίας ή μια αυτοθυσία στο βωμό του «Αμερικάνικου Ονείρου»(Gottfried 2003), το οποίο αποδεικνύεται μια πλάνη, διαφωνώντας ουσιαστικά στην πραγματική φύση της τραγωδίας κι αν ο "ανθρωπάκος" Λόμαν θα μπορούσε να συγκριθεί σε τραγικότητα με αρχέτυπα του αρχαίου δράματος.(Ριζοσπάστης 28-10-2008:27) Ο Μίλερ απάντησε στις κριτικές αυτές ότι ήθελε να υπογραμμίσει πως η τραγικότητα ενός ήρωα έγκειται στο κατά πόσο είναι πρόθυμος να θυσιαστεί για να προστατέψει την προσωπική του αξιοπρέπεια, κάτι που έκανε ο Λόμαν.

Στις ΗΠΑ πλέον βασιλεύει ο μακαρθισμός και η δραστηριότητα της Επιτροπής Αντί-Αμερικανικών Υποθέσεων. Επηρεασμένος από τον αντικομμουνισμό και το "κυνήγι μαγισσών" που ακολούθησε εναντίον εκπροσώπων του πνευματικού κόσμου, ο Άρθουρ Μίλερ γράφει και παρουσιάζει το αλληγορικό έργο-κατηγορητήριο "Οι μάγισσες του Σάλεμ ή Δοκιμασία", το οποίο, αν και δε γνώρισε μεγάλη εισπρακτική επιτυχία ούτε έγινε δεκτό με εγκωμιαστικές κριτικές,.(Pincas 2003) του έφερε ένα Βραβείο Τόνι το 1953 κι αργότερα έγινε ένα από τα πιο πολυπαιγμένα έργα του, παρουσιαζόμενο, κατά το συγγραφέα, κάθε φορά που σε κάποια χώρα έμπαιναν σε κίνδυνο οι πολιτικές ελευθερίες ή διαφαινόταν η άνοδος ολοκληρωτικού καθεστώτος.(Μίλλερ 1996)

Το 1954, του αφαιρείται το διαβατήριο κι έτσι δεν καταφέρνει να παραστεί στην πρεμιέρα της "Δοκιμασίας" στις Βρυξέλλες. Οδηγείται για κατάθεση, κατηγορούμενος ότι είχε διασυνδέσεις με αριστερούς. Αρνείται να καταδώσει ονόματα υπόπτων για κομμουνιστική δράση, καταδικάζεται από το Κογκρέσο το 1957, αλλά αθώνεται από το Ανώτατο Δικαστήριο το 1958. Παράλληλα, έχει χωρίσει με την πρώτη του σύζυγο, Μαίρη Σλάτερι, παλιά του συμφοιτήτρια, καθώς νιώθει ότι δεν ήταν συναισθηματικά κοντά ο ένας στον άλλο: "Είχα πάντα την

αίσθηση ότι σύρθηκα σε αυτόν τον γάμο, παρά τον αποφάσισα", θα παραδεχτεί πολύ αργότερα ο ίδιος. Την είχε παντρευτεί το 1940 και είχε αποκτήσει δυο παιδιά, την Τζέιν και το Ρόμπερτ.(Slattery Finbarr 2005) Παράλληλα, οι συνθήκες στο Χόλυγουντ εκείνη την εποχή, λόγω της Μαύρης Λίστας και όσων είχαν καταδώσει ονόματα υπόπτων, οδήγησαν στην αποξένωση του Μίλερ από τον Ελία Καζάν, με τον οποίο ήταν συνεργάτες σε πολλά από τα έργα του και τους συνέδεε φιλία, καθώς ο Μίλερ είχε μιλήσει ανοιχτά εναντίον της κίνησης του Καζάν να κατονομάσει κατηγορούμενους συναδέλφους του.(Σκλαβενίτης 2006)

Το 1955 ανεβαίνουν τα δυο του μονόπρακτα "Από Δευτέρα σε Δευτέρα", στο οποίο σκηνικό αποτελεί η αποθήκη στην οποία εργαζόταν τον καιρό της Ύφεσης, και "Ψηλά από τη Γέφυρα", το οποίο ασχολείται με τους παράνομους Ιταλούς μετανάστες στη Νέα Υόρκη που στέλνουν χρήματα στην πατρίδα τους, τη Σικελία. Διασκευάζεται σε έργο δυο πράξεων και γνωρίζει μεγάλη επιτυχία σε Λονδίνο και Παρίσι. Γίνεται επίτιμος καθηγητής του Πανεπιστημίου του Μίσιγκαν, του απονέμεται τιμητική διάκριση από το Εβραϊκό Πανεπιστήμιο της Ιερουσαλήμ και το 1956. Ύστερα από τη γνωριμία τους το 1951, παντρεύεται την ηθοποιό Μέριλιν Μονρόε. Χωρίζουν το 1961, λόγω ασυμφωνίας χαρακτήρων και τρόπου ζωής.(Μαγκλίνης 2009)

Το 1962, παντρεύεται με την Ίνγκε Μόρατ, φωτογράφο αυστριακής καταγωγής, με την οποία συνεργάστηκε σε ταξιδιωτικά βιβλία για την Κίνα και τη Ρωσία. Μαζί της έκανε μια κόρη, τη Ρεμπέκα, ηθοποιό, σεναριογράφο και σκηνοθέτη, σύζυγο σήμερα του ηθοποιού Ντάνιελ Ντέι Λιούις, ο οποίος τη γνώρισε κατά τα γυρίσματα της μεταφοράς του έργου "Οι μάγισσες του Σάλεμ" στον κινηματογράφο το 1996.

Στα τέλη του '50, ο Μίλερ σταμάτησε να γράφει για το θέατρο και ασχολήθηκε με τη συγγραφή σεναρίων για τον κινηματογράφο. Το 1960, σε μια από τις τελευταίες προσπάθειές του να κρατήσει κοντά σε αυτόν και στην πραγματικότητα τη Μέριλιν Μονρόε, η οποία είχε αρχίσει να καταφεύγει στα ναρκωτικά, ο Μίλερ έγραψε το πρώτο του κινηματογραφικό σενάριο, των "Αταίριαστων", όπου πρωταγωνιστούσαν η Μονρόε, ο Κλαρκ Γκέμπλ κι ο Μοντγκόμερι Κλιφτ. Η ταινία

αποτέλεσε εμπορική αποτυχία, αλλά κάποιοι κριτικοί πιστεύουν ότι είναι από τις καλύτερες ερμηνείες της Μέριλιν

Η θεατρική του δραστηριότητα επανήλθε το 1964 με τα έργα "Επεισόδιο στο Βισύ" και "Μετά την πτώση", το πιο προσωπικό και ενδοσκοπικό έργο του, στο οποίο διακρίνονται αυτοβιογραφικά στοιχεία από το γάμο του με τη Μονρόε, κάτι για το οποίο επικρίθηκε, αλλά το έργο στάθηκε και η αφορμή να επανενωθεί με τον Ελία Καζάν. Συνεχίστηκε το ανέβασμα θεατρικών έργων κατά τις επόμενες δεκαετίες, τα οποία ωστόσο δεν καταφέρνουν να φτάσουν τις προηγούμενες επιτυχίες του. Το 1965, αποδέχτηκε την προεδρία στον οργανισμό PEN International, την ένωση ποιητών, συγγραφέων, δοκιμιογράφων και άλλων εκπροσώπων της λογοτεχνίας, και έγινε ολοένα και πιο δραστήριος στην υπεράσπιση των δικαιωμάτων των λογοτεχνών.

Παράλληλα, ο Μίλερ ξεχώρισε και για την αρθρογραφία του σε αμερικανικές εφημερίδες και περιοδικά, όπου εξέφρασε την άποψή του για κρίσιμα πολιτικά, κοινωνικά και καλλιτεχνικά ζητήματα, όπως για τον πόλεμο στο Βιετνάμ και την κρίση μεταξύ Ισραήλ και Παλαιστίνης, τη λογοκρισία και τη φυλάκιση καλλιτεχνών, ενώ πιο πρόσφατα για τον πόλεμο στο Ιράκ.(Walsh 2005)

Το 1984, ο Άρθουρ Μίλερ τιμήθηκε με το Kennedy Center Honors για την ανεκτίμητη προσφορά του στο αμερικανικό και το παγκόσμιο θέατρο. Το 1987, εκδίδει την αυτοβιογραφία του με τίτλο "Στη δίνη του χρόνου" ενώ το 2002 λαμβάνει το Βραβείο Πρίγκιπας των Αστουριών και το 2003 το Βραβείο Ιερουσαλήμ για τη συγγραφική του πορεία.(Μιχαηλίδης 2011)

Ο Μίλερ ανακοίνωσε τα Χριστούγεννα του 2004 ότι στο τέλος Φεβρουαρίου του επόμενου χρόνου θα παντρευόταν τη συμβία του, την 34χρονη ζωγράφο Άγκνες Μπάρλεϊ. Δεν πρόλαβε, καθώς πέθανε στις 10 Φεβρουαρίου 2005 από καρδιακή ανεπάρκεια στο σπίτι του στο Ρόζμπερι του Κονέκτικατ. Έπασχε από πνευμονία και καρκίνο.(Berger2005)

Δυο χρόνια, μετά το θάνατό του, αποκαλύφθηκε ότι εκτός από τα τρία του παιδιά από την πρώτη και τρίτη του σύζυγο, είχε αποκτήσει κατά τη δεκαετία του '60 άλλο ένα γιο με την Ίνγκε Μόρατ, τον Ντάνιελ, ο οποίος έπασχε από Σύνδρομο Ντάουν. Ο Ντάνιελ είχε μεγαλώσει σε ιδρύματα και ανάδοχες οικογένειες, καθώς ο Μίλερ αρχικά τον είχε απορρίψει, ωστόσο τον δέχτηκε σταδιακά κατά τη δεκαετία του '90 και τον συμπεριέλαβε στη διαθήκη που υπέγραψε έξι εβδομάδες πριν πεθάνει.(Σπηλιοπούλου 2011)

Θεατρικά έργα.

«Δεν υπάρχει κακός» (No Villain) (1936)

«Κι εκείνοι εγείρονται»(They Too Arise) (1937)

«Τιμές στη χαραυγή» (Honors at Dawn) (1938)

«Το χορτάρι μεγαλώνει ακόμα» (The Grass Still Grows) (1938)

«Η μεγάλη ανυπακοή» (The Great Disobedience) (1938)

«Ακούστε τα παιδιά μου» (Listen My Children) (1939)

«Τα χρυσά χρόνια» (The Golden Years) (1940)

«Ο ευνοούμενος της τύχης» (The Man Who Had All the Luck) (1940)

«Η κομμένη γέφυρα» (The Half-Bridge) (1943)

«Ήταν όλοι τους παιδιά μου» (All My Sons), 1947 —μτφ. Λούης Δάνος (εκδ. "Γκόνη")

«Ο θάνατος του εμποράκου» (Death of a Salesman) (1949 —μτφ. Ν.Οικονομοπούλου&Δ.Μπεραχάς (εκδ. "Γκόνη")

«Ένας εχθρός του λαού» (An Enemy of the People) (1950)

«Η δοκιμασία, (1953), γνωστό και ως «Οι μάγισσες του Σάλεμ» —μτφ. Αλέξης Σολομός (εκδ. "Δωδώνη")

«Ψηλά από τη γέφυρα» (A View from the Bridge 1955 —μτφ. Μάνθος Κρίσπης (εκδ. "Δωδώνη")

«Από Δευτέρα σε Δευτέρα» A Memory of Two Mondays 1955 —μτφ. Μάνθος Κρίσπης (εκδ. "Δωδώνη")

«Μετά την πτώση» (After the Fall) (1964)

«Επεισόδιο στο Βισύ» (Incident at Vichy) 1964 —μτφ. Λ.Γαρίδης (εκδ. "Διεθνής Επικαιρότης")

«Το τίμημα» (The Price), 1968 —μτφ. Επ.Ιωαννίδου-Αδαμίδου (εκδ. "Δωδώνη")

«Η δημιουργία του κόσμου και άλλες δουλειές» (The Creation of the World and Other Business) (1972)

«Το ταβάνι του αρχιεπισκόπου» (The Archbishop's Ceiling) (1977)

«Το Αμερικανικό ρολόι» (The American Clock) (1980)

«Ελεγεία για μια κυρία» (Elegy for a Lady)(1982)

«Κάτι σαν ερωτική ιστορία» (Some Kind of Love Story) (1982)

I Think About You a Great Deal (1986)

«Κερδίζοντας χρόνο» (Playing for Time) (1985)

«δεν θυμάμαι τίποτα» (I Can't Remember Anything) (1987)

«Κλάρα»(Clara) (1987)

«Ο τελευταίος Γιάνκη»(The Last Yankee) (1991)

«Ανώμαλη προσγείωση» (The Ride Down Mt. Morgan)(1991)

«Σπασμένο γυαλί» (Broken Glass) (1994)

«Οι σχέσεις του κυρίου Πήτερς» (Mr Peter's Connections) (1998)

«Μπλουζ της Ανάστασης» (Resurrection Blues) (2002)

«Ολοκληρώνοντας την εικόνα» (Finishing the Picture) (2004)

2.1. Εγωκεντρισμός και κοινωνική συνείδηση στο έργο του Άρθουρ Μίλλερ

Η ταύτιση του Μίλλερ συγγραφέα με τον Μίλλερ κοινωνικό άνθρωπο είναι ολοφάνερη απ' τις πρώτες θεατρικές του απόπειρες. Όπως για παράδειγμα το έργο «Τιμές στην χαραυγή» που βραβεύτηκε στο πανεπιστήμιο του Μίτσιγκαν. Το θέμα είναι η αφύπνιση της κοινωνικής συνείδησης του Μαξ Ζαμπρίσκι στο πανεπιστημιακό περιβάλλον, όταν ανακαλύπτει ότι ο αδερφός του είναι δωσίλογος και κατασκοπεύει τους προοδευτικούς φοιτητές, ο οποίος κατά τη διάρκεια μίας απεργίας συνειδητοποιεί ότι η συμμετοχή στα κοινά είναι αναγκαία για την πάταξη της κοινωνικής διαφθοράς. Γραμμένο σε πέντε μέρες και με πολλές ατέλειες το έργο παρουσιάζει ενδιαφέρον γιατί μαρτυρεί την αφετηρία της ιδεολογίας του Μίλλερ που συνδυάζει την προσωπική ακεραιότητα με το πλατύτερο θέμα μιας δυτικής κοινωνίας.

Ακολουθεί το έργο και «Και εκείνοι εγείρονται» που διαδραματίζεται στην εποχή της οικονομικής κρίσης του 1930. Το έργο το διέπει ένας καθαρά αμερικανικός ιδεαλισμός και κυριαρχεί το πνεύμα της σύμπτωσης που χαρακτηρίζει τα μέλη της εβραϊκής οικογένειας. Θέμα είναι πάλι η εργατική απεργία, ενώ ιδεολογία του θυμίζει εκείνη του Τζον Στάινμπεκ στα σταφύλια της οργής. Ο πατέρας που διευθύνει την οικογενειακή επιχείρηση αγωνιά για το αν τα παιδιά του θα σπαταλήσουν τη ζωή τους προσπαθώντας να πλουτίσουν και συνειδητοποιεί ό,τι ακριβώς δεν καταφέρει να αντιληφθεί ο Γουίλι Λόμαν στο «θάνατο του εμποράκου».

Το θέμα της κοινωνικής αλληλεγγύης αποτελεί και τον πυρήνα των έργου «Ένας πολύ τυχερός άνθρωπος». Ο Ντέιβιντ Ρήμπερ είναι ένας μηχανικός αυτοκινήτων, ο οποίος όχι από ικανότητα αλλά μετά από μια σειρά ευτυχών συμπτώσεων ευημερεί στον οικογενειακό και επαγγελματικό τομέα. Μια αποτυχημένη επένδυση γουναρικών όμως γίνεται αφορμή να αποδεχθεί την ευθύνη των πράξεών του, όχι λόγω εξωτερικών πιέσεων, αλλά από μια εσωτερική ηθική ανάγκη. Πρόβλημα ηθικής ευθύνης θέτει και το έργο «Ήταν όλοι τους παιδιά μου». Ο

μηχανικός Τζο Κέλερ κατασκευάζει αεροπλάνα με ελαττωματικό μηχανισμό που στοιχίζει τη ζωή σε 21 πιλότους. Η σύλληψη του έργου στο οποίο η οικογένεια αποτελεί το μικρόκοσμο μιας πλατύτερης κοινότητας και κατ' επέκταση της κοινωνίας, θυμίζει τα μυθιστορήματα του Στάινμπεργκ και απαιτεί μια αριστοτελική κάθαρση. Η θεματική και η βιολογική επίδραση του Ίψεν είναι επίσης ολοφάνερη, αλλά αν και το «Ήταν όλοι τους παιδιά μου» αποτελεί μια κοινωνική κριτική, ωστόσο δεν υποδεικνύει κάποια λύση που θα οδηγούσε σε κοινωνική αλλαγή, σε αντίθεση με την εργογραφία του Ίψεν. Παρά την σύγχρονες αναφορές, το έργο μπορεί να θεωρηθεί ο καθρέφτης των ειδικών ανησυχιών της προπολεμικής περιόδου καθώς και εκείνης το χρόνων του πολέμου και όχι μια έκφραση των υπαρξιακών διλημμάτων της δεκαετίας του 40 και 50 , μια εποχή μεγαλύτερης ευμάρειας αλλά συνεχώς εντεινόμενου ψυχολογικού άγχους.

Το έργο χάρισε στον Μίλερ το βραβείο των κριτικών της νέας Υόρκης και προδιέθεσε ευμενώς κοινό και κριτικούς να δεχτούν το κλασικό πια έργο του αμερικανικού θέατρο τον «Θάνατο του εμποράκου». Εμπνευσμένο από ένα πραγματικό επεισόδιο με έναν Εβραίο πολίτη και βασισμένο σε ένα διήγημα που έγραψε ο Μίλλερ σε ηλικία 17 ετών, είναι ιστορία ενός εμποράκου που γυρνάει απογοητευμένος μέσα σε μια κοινωνία που οι αξίες που βασίζονται μόνο στην επιτυχία. Η οικογένεια αποτελεί τον πυρήνα του σύγχρονου αμερικανικού μύθου και ιδιαίτερα οι σχέσεις πατέρα και γιου συνεχίζουν τον προβληματισμό των προηγούμενων έργων αποτελώντας ένα μικρόκοσμο των συνεχών διαξιφισμών της μιας γενιάς με την άλλη. Ο «Θάνατος του εμποράκου» έκανε 742 Παραστάσεις, κέρδισε πολλά βραβεία μεταξύ των οποίων το βραβείο Πούλιτζερ και αναμφισβήτητα αποτελεί ένα από τα καλύτερα έργα του αμερικανικού θεάτρου του 20ού αιώνα. Η επιτυχία του σε όλες τις χώρες του κόσμου που έχει ανέβει φανερώνει ότι πρόκειται για κάτι περισσότερο από την δραματοποίηση του αμερικανικού ονείρου. Ο εμποράκος έχει μέχρι σήμερα παραμείνει μια κλασική φιγούρα του διεθνούς ρεπερτορίου, συγκίνησε το θεατρόφιλο κοινό της Κίνας το 1983 με τον ίδιο τρόπο που άγγιξε τους θεατές της Αμερικής το 1949. Η γνωστή διασκευή από τον Μίλλερ του έργου του Ίψεν « Ο εχθρός του λαού» που ακολουθεί αποτελεί μια φυσική εξέλιξη της σκέψης του

συγγραφέα. Σε αυτό το έργο υπογραμμίζεται η διαχρονική βεβαιότητα πως ποτέ δεν υπήρξε ούτε θα υπάρξει οργανωμένη κοινωνία που να μπορεί να ακούσει με ηρεμία τη φωνή του πολίτη που επιμένει ότι έχει δίκιο ενώ η πλειοψηφία έχει άδικο. Η «Δοκιμασία» αναφέρεται στο θρησκευτικό φανατισμό του Σάλεμ το 1690 με τις περίφημες μάγισσες γνωστές και από την ομώνυμη κινηματογραφική διασκευή του Ζαν Πωλ Σαρτρ. Εκείνη την εποχή στην Αμερική επικρατεί ο μακαρθισμός, σκληρή εποχή για τους διανοούμενους και τα πολιτικά τους φρονήματα. Στον συγγραφέα αρνήθηκαν ακόμα και την έκδοση διαβατηρίου για να παραστεί στην βελγική πρεμιέρα του έργου, πράξη που παρακίνησε και τον Τένεσι Ουίλιαμς να απευθύνει μια περίφημη ανοιχτή επιστολή προς την κυβέρνηση. Ο παραλληλισμός του Σάλεμ το 1690 και της Αμερικής το 1950 ήταν φυσικά ολοφάνερος. Ο δραματουργός βρέθηκε στη θέση του πρωταγωνιστή Τζον Πρόκτορ ο οποίος δηλώνει ότι «δεν του αρέσει η μυρωδιά των αρχών», έχοντας την πεποίθηση ότι το άτομο μπορεί να διαφοροποιηθεί σε μια κοινωνία που κυβερνούν ανήθικες αρχές. Ο πρωταγωνιστής της «Δοκιμασίας» καταδικάζεται σε θάνατο επειδή αρνείται ότι είναι οπαδός του διαβόλου, όπως ακριβώς και ο Μίλλερ είχε αρνηθεί να κατονομάζει τους έχοντες διαφορετικές πολιτικές τοποθετήσεις. Ο Μίλλερ επιδιώκει με το συγκεκριμένο έργο όπως και γενικά με το θέατρο του να εκφράσει μια τραγωδία για όλες τις εποχές. Για τον Μίλλερ η «Δοκιμασία» δεν ήταν απλά ένα κοινωνικό δράμα αλλά μια απόπειρα να αδράξει την έννοια του τραγικού όπως την είχε συλλάβει το αρχαίο ελληνικό θέατρο.

Την ίδια προσπάθεια υπηρετούν και τα δύο επόμενα έργα του «Ψηλά από τη γέφυρα» και «Από Δευτέρα σε Δευτέρα». Στο πρώτο η αναζήτηση της έννοιας του τραγικού πλαισιώνει μια αληθινή ιστορία, εκείνη της προδοσίας του αμερικανοϊταλού Έντι Καρμπόνε, που το ερωτικό του πάθος για την ανιψιά του Catherine οδηγούν να καταδώσει τον αγαπημένο της στις μεταναστευτικές αρχές. Η πράξη του Έντι δεν είναι παράνομη σύμφωνα με το γραπτό νόμο, αλλά είναι ανήθικη κατά τον άγραφο νόμο. Η συνομιλία του ιταλού μετανάστη με τον αφηγητή δικηγόρο Αλφιέρι είναι παράφραση της φιλονικίας Κρέοντα και Αντιγόνης στο ομώνυμο έργο του Σοφοκλή.

«Το επεισόδιο στο Βισύ» που γράφτηκε το 1964 διαδραματίζεται σε ένα κρατητήριο της Γαλλίας όπου ερευνάται η φυλετική καθαρότητα των κρατουμένων για να κριθεί η τύχη τους το μήνυμα θυμίζει το κεκλεισμένων των θυρών του Σαρτρ με το οποίο δηλώνει ότι η κόλαση είναι οι άλλοι και κατηγορεί τον καθένα μας και την τύχη του συνανθρώπου. «Όλοι έχουμε έναν Εβραίο μέσα μας είναι ο άλλος και οι εβραίοι έχουν τους Εβραίους τους».

Παρόμοιο θέμα έχει και « Το τίμημα», η ιστορία ενός ανθρώπου με αυταπάτες όποιος αγωνίζεται να επιβιώσει σε μια κοινωνία χωρίς αγάπη που εκτιμάει την επιτυχία με οποιοδήποτε τίμημα.

Το 1977 ο Μίλλερ έρχεται με το έργο του «το ταβάνι του αρχιεπισκόπου» το οποίο βασίζεται στο σκάνδαλο Watergate και στο υπαρξιακό δίλημμα του Ανατολικοευρωπαίου που ποτέ δε γνωρίζει αν παρακολουθείται η μαγνητοφωνούνται τα λόγια του. Η παρουσία των κρυφά τοποθετημένων μικροφώνων στο σπίτι που κάποτε κατοικούσε ένας αρχιεπίσκοπος μεταμορφώνει όλα τα πρόσωπα σε ηθοποιούς που παίζουν ένα δεύτερο έργο μέσα σ' αυτό που παρακολουθεί ο θεατής.(Κουτσουδάκη Μ. 1991:68-72)

Σε πέτρινο έδαφος πατούν οι ήρωες του Μίλλερ. Διαγραφούν την τροχιά τους με πλήρη διαύγεια, είτε αγωνίζονται από βαθιά συνείδηση ενός χρέους, είτε από πλάνη, είτε από έλλειψη του αισθήματος ευθύνης, είτε από φόβο να μη διαρρήξουν τις σχέσεις τους με το περιβάλλον, βυθισμένοι σε ακατανίκητα πάθη. Αυτό δεν εκφράζεται σε μεμονωμένα άτομα, σε ιστορικές θα λέγαμε φυσιογνωμίες. Ούτε πάλι έχουμε να κάνουμε με ασήμαντους, ανώνυμους ανθρώπους. Όλοι, μεγαλοεπιχειρηματίες και φορτοεκφορτωτές, έμποροι του ποδαριού και νοικοκυραίοι του Σάλεμ, αποτελούν την συνισταμένη ενός ευρύτερου προβλήματος και αυτό δίνει απέραντη έκταση τόσο στην διερεύνηση της εσωτερικής ζωής των προσώπων, όσο και της εποχής.(Σταύρου Γ.1963:18)

Από την αρχή της θεατρικής σταδιοδρομίας ο Άρθουρ Μίλλερ έχει σκιαγραφήσει ένα άτομο με ελαττώματα που είναι ικανό να διορθώσει. Θα μπορούσε να ισχυριστεί κανείς ότι είναι μαθητής του Φρόιντ, επειδή θεωρεί τις ενοχές σαν βασικό μηχανισμό της ανθρώπινης συμπεριφοράς,

αλλά το έργο του είναι συγχρόνως ένα περίεργο κράμα ρομαντισμού και κλασικού φιλελευθερισμού που εξισορροπεί τις απαιτήσεις του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους της κοινωνικής ομάδας. Πιστεύει ότι η κοινωνία προστατεύει τα άτομα από τα σφάλματά τους, αλλά αποτελεί και έκφραση αυτών των σφαλμάτων. Το «εγώ» είναι το κλειδί της ειδικής ακεραιότητας αλλά και η αιτία του καταστρεπτικού εγωισμού, παραδόξως το οποίο συγγραφέας ποτέ δεν μπόρεσε να απαντήσει ικανοποιητικά. Η έννοια του τραγικού όμως στο θέατρο του Άρθουρ Μίλλερ εστιάζεται ακριβώς στο παράδοξο των αντιθέσεων.

Τον κοινωνικό προβληματισμό του Μίλλερ μπορούμε να συνοψίσουμε σε μια φράση του Τσαρλς Ίσεργουντ, ο οποίος σημείωσε ότι «...Οι ανησυχίες του Μίλλερ αφορούσαν την ηθική διαφθορά που προκλήθηκε από την κάμψη των ιδανικών του μπροστά στις απαιτήσεις του τρόπου ζωής και η φωνή διαμαρτυρίας του ατόμου που προσπαθεί να διατηρήσει τις ηθικές αξίες του απέναντι στο πλήθος που απώλεσε την κοινωνική του συνείδηση.»(WalshD.2005:9)

2.2 «Ήταν όλοι τους παιδιά μου»

Πρόκειται για ένα δραματικό έργο, έντονα πολιτικό. Αφηγείται την ιστορία μιας οικογένειας στην μεταπολεμική Αμερική. Η τραγωδία μιας οικογένειας, που υπερασπίστηκε τα δικά της συμφέροντα σε βάρος του δημόσιου καλού, υποστηριζόμενη από έναν συνενοχικό κοινωνικό περίγυρο. Ζητούμενο είναι η ατομική ευθύνη απέναντι στην ανθρώπινη κοινότητα, στο πλαίσιο ενός τωρινού πολιτικού νεοφιλελευθερισμού, σχεδόν ομόλογου του τότε αμερικάνικου καπιταλισμού.

Η αμερικανική κοινωνία, τυφλωμένη από την νίκη στον πόλεμο, δεν τόλμησε να αντικρίσει τις κρυμμένες σελίδες που κρύβονταν από πίσω. Λησμόνησε ότι εκτός από τους νικητές της, υπήρχαν –και συνέχιζαν να υπάρχουν– ανάμεσά της προδότες και πατριδοκάπηλοι. Η λάμψη του «Αμερικανικού Ονείρου» είχε θαμπώσει τους πάντες και ο Μίλλερ επιχείρησε με αυτό το έργο να τους υπενθυμίσει τις σκοτεινές στιγμές της νίκης, οι οποίες αυτήν την φορά στιγματίζουν όχι κάποιον μακρινό εχθρό, αλλά ανθρώπους της διπλανής πόρτας. Με το κείμενο αυτό, ο Μίλλερ κατακεραυνώνει την αμερικανική ανώτερη τάξη και αναδεικνύει την έννοια της ευθύνης: το άτομο φέρει για κάθε του ενέργεια ευθύνη κοινωνική έναντι του συνόλου. (Καλογεράκης, Μ. 2009)

Βρισκόμαστε τον Αύγουστο του 1946, στο σπίτι του Τζο Κέλερ, αυτοδημιούργητου εργοστασιάρχη που ζει με τη σύζυγό του Κέιτ και τον γιο του Κρις. ο αυτοδημιούργητος επιχειρηματίας Τζο Κέλερ και η σύζυγός του Κέιτ. Η οικογένεια είχε έναν ακόμα γιο τον Λάρι ο οποίος ήταν πιλότος στον πόλεμο και θεωρείται αγνοούμενος. Κατά τη διάρκεια μιας καταιγίδας, το δέντρο που φυτεύτηκε προς τιμή του Λάρυ χτυπήθηκε από κεραυνό, με αποτέλεσμα να δοθεί η εντύπωση στη μητέρα του ότι είναι ακόμα ζωντανός. Στο μεταξύ, ο άλλος γιος των Κέλερ, ο Κρις θέλει να κάνει πρόταση γάμου στην Αν Ντίβερ, η οποία τα είχε με τον Λάρι πριν αυτός εξαφανιστεί και η οποία αλληλογραφεί με τον Κρις επί δύο χρόνια . Όταν φτάνει η Αν, αποκαλύπτεται ότι ο πατέρας της, Στιβ Ντίβερ, βρίσκεται στη φυλακή επειδή πούλησε

ελαττωματικά ανταλλακτικά στην Πολεμική Αεροπορία, προκαλώντας τον θάνατο είκοσι ενός πιλότων. Ο Τζο ήταν συνεταίρος του, αλλά απαλλάχθηκε από το έγκλημα. Η Αν παραδέχεται ότι ούτε αυτή ούτε ο αδερφός της κρατούν πια επαφή με τον πατέρα τους και αναρωτιέται φωναχτά αν ένας ελαττωματικός κινητήρας ευθύνεται για τον θάνατο του Λάρι. Μετά από μια έντονη λογομαχία, εισβάλλει ο Κρις, ο οποίος στη συνέχεια κάνει πρόταση γάμου στην Αν, που τη δέχεται. Ο Κρις αποκαλύπτει επίσης ότι ενώ ήταν επικεφαλής ενός λόχου, έχασε όλους τους άντρες του και βιώνει την ενοχή του επιζώντα. Εντωμεταξύ, ο Τζο λαμβάνει ένα τηλεφώνημα από τον Τζορτζ, τον αδερφό της Αν, ο οποίος έρχεται εκεί για να διευθετήσει κάτι.

Άπειρα είναι τα ερωτήματα που θέτει το έργο: ηθική ή έμμεση αυτουργία, ενδεχόμενος δόλος ή ενσυνείδητη αμέλεια, πλήρωση αιτιώδους συνδέσμου, προβλεψιμότητα κ.α. Ωστόσο, το έγκλημα τείνει πια να ξεχαστεί από όλους. Η κοινωνία, αλλά ακόμα και ο ίδιος ο Τζο μοιάζουν να μην θυμούνται καν εκείνη την παλιά ιστορία. Η Άννι έχει ξεχάσει τον πατέρα της και τον Λάρρυ και το μόνο που επιθυμεί είναι να αρχίσει μια νέα ζωή. Ο Κρις, βετεράνος αξιωματικός του πολέμου, προσπαθεί να λησμονήσει τον πόλεμο, τον αδελφό του και τις υπόνοιες του κόσμου για τον εγκληματία πατέρα του. Συμφιλιωμένος πλήρως με την οικογένειά του, υπερασπίζεται με σθένος το όνομα της και προορίζεται να συνεχίσει την οικογενειακή βιομηχανία. Η ύβρις έχει πια ξεχαστεί μέσα στο «Αμερικανικό όνειρο» της οικονομικής ευημερίας σε τέτοιο βαθμό που αναρωτιόμαστε μήπως είναι αυτό το ίδιο το «Αμερικανικό όνειρο» η βαθύτερη αιτία της ύβρεως; Κανένας δεν κοιτάζει στο παρελθόν – κανέναν δεν τον συμφέρει το παρελθόν. Μόνο η Μητέρα μένει να θυμάται το γιό της μόνο αυτή θυμάται την αλήθεια και θα αλλάξει –άθελά της ή ηθελημένα– την πορεία των πραγμάτων...

Πράξη 2η

Παρόλο που ο Κρις και η Αν αρραβωνιάστηκαν, ο νέος αποφεύγει να το πει στη μητέρα του. Εμφανίζεται η διπλανή τους γειτόνισσα, η Σου,

αποκαλύπτοντας ότι όλοι στη γειτονιά πιστεύουν ότι ο Τζο είναι εξίσου ένοχος για το έγκλημα της προμήθειας ελαττωματικών κινητήρων. Λίγο αργότερα καταφθάνει ο Τζορτζ Ντέβερ και αποκαλύπτει ότι μόλις πήγε στη φυλακή για να δει τον πατέρα του Στιβ. Ο τελευταίος επιβεβαιώνει ότι ο Τζο του είπε τηλεφωνικά να «συγκολλήσει και να βάψει» τα ραγισμένα ανταλλακτικά και να τα στείλει, και αργότερα έδωσε ψευδή υπόσχεση στον Στιβ ότι θα λογοδοτούσε την ημέρα της σύλληψης. Ο Τζορτζ επιμένει ότι η αδερφή του Αν δεν μπορεί να παντρευτεί τον Κρις Κέλλερ, γιο του ανθρώπου που κατέστρεψε τους Ντίβερ. Ο Τζο υποστηρίζει ότι τη μοιραία μέρα της αποστολής, αρρώστησε από γρίπη, αλλά η Κέιτ λέει ότι ο Τζο είχε δεκαπέντε χρόνια να αρρωστήσει. Παρά τις διαμαρτυρίες του Τζορτζ, η Αν μένει σταθερή στην επιλογή της και τον διώχνει.

Ο Τζο, έχοντας ξεμείνει από δικαιολογίες, εξηγεί ότι έστειλε τα ελαττωματικά ανταλλακτικά για να αποφύγει το κλείσιμο της επιχείρησης, σκοπεύοντας να ειδοποιήσει τη βάση αργότερα ότι χρειάζονταν επισκευές. Ωστόσο, όταν το σμήνος συνετρίβη και η είδηση έγινε πρωτοσέλιδο, είπε ψέματα στον συνέταιρό του ότι και τον άφησε στο εργοστάσιο για να συλληφθεί. Ο Κρις δεν μπορεί να δεχτεί αυτή την εξήγηση και νιώθει συντετριμμένος.

Στη σκηνή αυτή βλέπουμε να ξεδιπλώνεται η θεατρική μαεστρία του Μίλερ. Ο Τζορτζ προσγειώνεται στην αυλή του σπιτιού των Κέλλερ και αλλάζει τις ισορροπίες, φέρνοντας μαζί του τις ξεχασμένες αμαρτίες του παρελθόντος. Ο χαρακτήρας του στο έργο φαντάζει δευτερεύων: μικρός ρόλος κατά την μισή δεύτερη πράξη, όμως τόσο κομβικός και αλλόκοτος που αμέσως κερδίζει την προσοχή των θεατών. Οι υπόλοιποι πρωταγωνιστές μοιάζουν να κινούνται μέσα στο φως, με ανεμελιά, ίσως και μια βουβή ανησυχία. Ο Τζορτζ είναι σκοτεινός και ταλαιπωρημένος, λες και έχει επιστρέψει κατευθείαν από το μέτωπο. Διακατέχεται από μια αγωνία και έναν τρόπο για το παρελθόν, όμοιο μόνο με αυτόν της μητέρας. Ο Τζορτζ εισέρχεται στη σκηνή για να λειτουργήσει ως Νέμεση. Με τη διαφορά ότι η Νέμεση του Μίλερ δεν την στέλνει κάποιος θεός, όπως στα αρχαία δράματα, μα ο πληγωμένος και προδομένος άνθρωπος, η ίδια η κοινωνία. (Καλογεράκης, Μ 2009)

Πράξη 3η

Ο Κρις έχει φύγει από το σπίτι. Δεχόμενη απρόθυμα τις κατηγορίες εναντίον του συζύγου της, η Κέιτ λέει ότι, αν επιστρέψει ο Κρις, ο Τζο πρέπει να δεχτεί να πάει στη φυλακή για να αποκατασταθεί η αδικία. Αμέσως μετά, εμφανίζεται η Αν και εκφράζει την πρόθεσή της να φύγει με τον Κρις ανεξάρτητα από τις αντιρρήσεις της Κέιτ. Όταν η Κέιτ αρνείται ξανά θυμωμένα, η Αν αποκαλύπτει στην Κέιτ ένα γράμμα από τον Λάρι. Δεν είχε θελήσει να το αποκαλύψει, αλλά πλέον θεωρεί ότι η Κέιτ οφείλει να αντιμετωπίσει την πραγματικότητα

Όταν ο Τζο επιστρέφει και χρησιμοποιεί ως δικαιολογία για την ενοχή τα επιτεύγματα της ζωής του, ο γιος του αποκρίνεται κουρασμένα: «Ξέρω ότι δεν είσαι χειρότερος από άλλους, αλλά νόμιζα ότι ήσουν καλύτερος. Δεν σε είδα ποτέ ως άνθρωπο. . . Σε έβλεπα σαν πατέρα μου». Τέλος, η επιστολή που διάβασε ο Κρις αποκαλύπτει ότι λόγω της ενοχής του πατέρα του ο Λάρι σχεδίαζε να αυτοκτονήσει. Μετά από αυτό το τελευταίο χτύπημα, ο Τζο μπαίνει μέσα για να πάρει το παλτό του και αυτοκτονεί με πυροβολισμό εκτός σκηνής.

Ο Τζο στο έργο, προβάλλει κατά βάθος ένας στοργικός πατέρας. Δεν είναι ένας αμείλικτος επιχειρηματίας ή ένας αδίστακτος εγκληματίας. Είναι πάνω απ' όλα καθημερινός άνθρωπος, που αγάπησε τα παιδιά του και θέλησε το καλύτερο γι' αυτά. Ακριβώς σε αυτό διαφέρουν οι φιγούρες του Μίλλερ από τις καρικατούρες των καπιταλιστών του Μπρεχτ. Οι χαρακτήρες του είναι πάνω από όλα ανθρώπινοι. Όμως, τελικά ποιο είναι το αληθινό έγκλημα τούτου του ανθρώπου-πατέρα; Είναι το έγκλημα απέναντι στην ίδια την κοινωνία: το ότι ο Κέλλερ αδιαφόρησε για τους συνανθρώπους του. Ο Κέλλερ είναι ένοχος, επειδή προσπάθησε να κάνει το καλύτερο για τα δικά του παιδιά, αδιαφορώντας για τα παιδιά των υπολοίπων• επέλεξε να βάλει την οικογένειά του πάνω από την κοινωνία.

Το βάρος της κοινωνικής ευθύνης γίνεται πια ασήκωτο. Μέσα σε αυτό το νοσηρό περιβάλλον, μέσα στην αντάρα της προσωπικής πάλης με τον εαυτό του και τον κόσμο γύρω του, ο Τζο χάνει τα στηρίγματά του. Όλα

για τα οποία πολεμούσε μια ζωή, δείχνουν κούφια και ανούσια. Καταλαβαίνει ότι έχει έρθει η ώρα της κάθαρσης. Η ανθρώπινη δικαιοσύνη του εφετείου δεν είναι πια αρκετή για να τον λυτρώσει. Θα φτάσει μέχρι το τέλος, ακολουθώντας τη μοίρα του πρωτότοκου γιού του. Έτσι, καθώς κολλάει το όπλο στο κεφάλι του ομολογεί τη μεγάλη αλήθεια: «ήταν κι αυτοί παιδιά μου, ήταν όλοι τους παιδιά μου!» (Μίλερ 1947:142)

Το δυτικό δράμα προέρχεται από τις ελληνικές τραγωδίες του Σοφοκλή, του Αισχύλου και του Ευριπίδη, που όλοι έγραψαν στην Αθήνα τον 5ο αιώνα π.Χ. Σε αυτά τα έργα ο τραγικός ήρωας ή πρωταγωνιστής διαπράττει ένα αδίκημα, συχνά εν αγνοία του. Αυτός πρέπει στη συνέχεια να αντιληφθεί το λάθος του, να υποφέρει και ίσως να πεθάνει. Με αυτόν τον τρόπο, αποκαθίσταται η ηθική τάξη του σύμπαντος.

Αυτά τα έργα, και αυτά του Σαίξπηρ δύο χιλιάδες χρόνια αργότερα, αφορούν βασιλιάδες, δούκες ή μεγάλους στρατηγούς. Γιατί; Επειδή στην εποχή τους, αυτά τα άτομα θεωρούνταν ότι ενσαρκώνουν ή αντιπροσωπεύουν ολόκληρο τον λαό. Στις μέρες μας δεν βλέπουμε ούτε βασιλιάδες με αυτόν τον τρόπο. Όταν οι συγγραφείς θέλουν να δείξουν ένα άτομο που αντιπροσωπεύει ένα έθνος ή μια τάξη, συνήθως επινοούν ένα καθημερινό, συνηθισμένο άνθρωπο. Ο Τζο είναι ακριβώς ένας τέτοιος τύπος. Ένας πολύ συνηθισμένος άνθρωπος, αξιοπρεπής, εργατικός και υποστηρικτικός, ένας άνθρωπος που κανείς δεν θα μπορούσε να αντιπαθήσει. Όμως, όπως ο πρωταγωνιστής του αρχαίου δράματος, έχει ένα ελάττωμα ή μια αδυναμία. Αυτό, με τη σειρά του, τον αναγκάζει να ενεργεί λανθασμένα. Αναγκάζεται να δεχτεί την ευθύνη - η αυτοκτονία του είναι απαραίτητη για να αποκαταστήσει την ηθική τάξη του σύμπαντος και να επιτρέψει στον αγαπημένο του γιο, Κρις, να ζήσει απαλλαγμένος από ενοχές. (Moore A. 2008:9)

Κεφάλαιο 3

Η αντικοινωνική συμπεριφορά ως θεματικός άξονας στη σύγχρονη νεοελληνική θεατρική γραφή.

Με την όρο «αντικοινωνική συμπεριφορά» εννοούμε σε μια ακραία εκδοχή τον ενεργό εγωκεντρισμό, την αδίστακτη ιδιοτέλεια, την αδιαφορία για τον άλλον. Στην πράξη αδιαφορία και για τους αναγκαίους περιορισμούς που επιβάλλει στην ατομική αυθαιρεσία ο κοινός βίος.

Ακούγεται μακρινό, αλλά υπήρξαν περίοδοι της ιστορίας όπου δινόταν προτεραιότητα στις σχέσεις συνύπαρξης των ανθρώπων και όχι στην διασφάλιση του ατομοκεντρισμού. Κάτι τέτοιο λειτουργούσε αφενός διότι εξασφαλιζόταν η πρόοδος του συνόλου μέσα από τον καταμερισμό των ευθυνών και τη συνεργασία, αφετέρου επειδή ισχυροποιούνταν το κοινό αίσθημα περί δικαίου και αλληλοβοήθειας, συνθήκη που ισχυροποιούσε τον κοινωνικό ιστό.

Στις κοινωνίες αυτές ήταν αυτονόητο, ότι ο εγωκεντρισμός χαρακτηρίζεται ως τεκμήριο πρωτογονισμού, κυριαρχίας της κτηνώδους φύσης πάνω στη λογική και κατά επέκταση στην πρόοδο. Υπήρχαν στ' αλήθεια προηγμένες κοινωνίες που λογάριζαν την επιθετική ιδιοτέλεια, τη φίλαυτη πλεονεξία σαν ενδείξεις καθήλωσης του ατόμου στην βάρβαρη αναγκαιότητα της φύσης. Τέτοια παραδείγματα βλέπουμε στην Αρχαία Ελλάδα, αλλά και σε μεταγενέστερες εποχές, όπως στην Ιαπωνία και αλλού.

Ποικίλες οπτικές γωνίες εμπειρικής σοφίας, αλλά και φιλοσοφικών αναζητήσεων, συνέκλιναν στην ίδια διαπίστωση: Οι σχέσεις κοινωνίας, και η οργανωμένη συλλογικότητα είναι κάτι εκ διαμέτρου αντίθετο από την αγελαία συνύπαρξη. Είναι τελικά γνώρισμα μόνο του ανθρώπου και κατ' επέκταση κατόρθωμα ελευθερίας. Η έμβια φύση, η άλογη, είναι νομοτελειακά ιδιοτελής, οι ενστικτώδεις ορμές λειτουργούν τυφλά,

ασυγκράτητα για να εξασφαλίσουν αυτοπροστασία και ηδονή, δεν υπάρχει κρίση για να αντιστέκεται στην επιθυμία. Αν ο άνθρωπος ξεχωρίζει, δεν είναι επειδή διαθέτει υψηλότερη διανοητική ικανότητα ή έχει αναπτύξει πληρέστερο κώδικα επικοινωνίας, αλλά επειδή μπορεί να ενεργεί αδέσμευτος από τις αναγκαιότητες που επιβάλλουν τα ένστικτα. Μόνο ο άνθρωπος είναι σε θέση να ξεπερνάει τον εαυτό του για χάρη του άλλου, να θυσιάζει την εγωιστική του απαίτηση για να συντρέξει τον διπλανό του ή και μόνο για να του δώσει χαρά. Τελικά, αυτό που κάνει τον άνθρωπο να είναι άνθρωπος ταυτίζεται με την ελευθερία από τις απαιτήσεις της ορμής, την ελευθερία από το εγώ για χάρη των σχέσεων κοινωνίας.

Σήμερα η συνθήκη αυτή έχει παρεξηγηθεί. Ο σημερινός άνθρωπος αντιλαμβάνεται την ελευθερία του σαν την ανεμπόδιση διαχείριση των δυνάμεων και των δεξιοτήτων του, προκειμένου να προασπίσει το προσωπικό του συμφέρον. Ο τρόπος ζωής που το επιβάλλεται, ιδιαίτερα στον δυτικό κόσμο, τοποθετεί στο υποσυνείδητό του την ατομική του τέρψη και επιτυχία ως ύψιστη προτεραιότητα. Ταυτίζει την ελευθερία με το «δικαίωμα» του εγώ του να έχει απεριόριστες και ανεμπόδιστες επιλογές, ακόμα και εις βάρος των συνανθρώπων του.

Στην πραγματικότητα το κριτήριο που χαρακτηρίζει μια κοινωνία ως αναπτυγμένη δεν είναι τόσο η χρήση υψηλής τεχνολογίας ή η οικονομική της ευρωστία όσο η υψηλού επιπέδου κοινωνική καλλιέργεια που την διέπει. (Γιανναράς 2008)

Στην Ελλάδα το φαινόμενο της έλλειψης συλλογικής συνείδησης έχει κάποιες ενδιαφέρουσες ιδιαιτερότητες. Μετά τη μεταπολίτευση στην Ελλάδα βρήκε πρόσφορο έδαφος και αναπτύχθηκε ένας ιδιότυπος ατομικισμός, απότοκος του αισθήματος μειονεξίας που τους χαρακτήριζε τις προηγούμενες δεκαετίες. Πολλοί νεοέλληνες αναλώθηκαν έτσι σε έναν αγώνα δρόμου για την απόκτηση υλικών αγαθών που θα έδιναν σε όποιον τα αποκτούσε, όχι μόνο την αίσθηση μιας υλικής υπεροχής, αλλά και μια αυτοδικαίωση από την αποκατάσταση της αδικίας, όπως θεωρούσαν, που προερχόταν από μια μακρά περίοδο φτώχειας και αναταραχών. Ένα ολόκληρο σύστημα αξιών υιοθετήθηκε με σκοπό να επιβληθεί στην κοινωνία ο στόχος της οικονομικής ευμάρειας ως το

μοναδικό εφόδιο που θα μπορούσε να οδηγήσει στην επίπλαστη- όπως αποδείχτηκε- ευημερία της.

Μετά την αποκατάσταση της Δημοκρατίας οι πολιτικές ελευθερίες που δόθηκαν και σήμερα θεωρούνται περίπου αυτονόητες, οι αγώνες που έγιναν για την ισότητα των δυο φύλων, η κατακόρυφη αύξηση των εισοδημάτων, η γιγάντωση του κοινωνικού κράτους- πρόνοιας και αρκετές άλλες μεταρρυθμίσεις προσιωνίζονταν τη δημιουργία μιας «καλομαθημένης» γενιάς που χωρίς κόπο αποκτούσε περίπου όσα της διαβεβαίωναν οι λαϊκιστές πολιτικοί και οι πατερναλιστές ότι δικαιούνταν. Οι πελατειακές σχέσεις που αναπτύχθηκαν ανάμεσα σε πολίτες και πολιτικούς αντικατέστησαν το φόβο από ένα αίσθημα ασυδοσίας και υπεροχής, που εξέθρεψε σε πολλούς μια αλαζονική συμπεριφορά και έναν υπερτροφικό ατομικισμό.

Πολλοί υποστήριξαν πως αυτή ήταν μια φυσιολογική μετάλλαξη της ελληνικής κοινωνίας, αφού για πρώτη φορά οι Έλληνες ένιωθαν πραγματικά ελεύθεροι να εκφραστούν και να ασκήσουν έλεγχο στην εξουσία, να διεκδικήσουν τα πολιτικά και επαγγελματικά δικαιώματά τους και να αποκτήσουν ένα ικανοποιητικό εισόδημα που τους επέτρεπε να έχουν ένα ικανοποιητικό βιοτικό επίπεδο και να αισθανθούν για πρώτη φορά ότι είναι κυρίαρχοι στη χώρα τους. Όλα αυτά όμως, γίνονταν μέσα από τις πελατειακές σχέσεις, τα ρουσφέτια των πολιτικών, το διεφθαρμένο πολιτικό και διοικητικό προσωπικό, που ικανοποιούσε ένα μέρος των λαϊκών αιτημάτων και ταυτόχρονα εδραιωνόταν στις θέσεις εξουσίας που κατείχε. Η οικονομία της χώρας παρουσίαζε μια επιφανειακή άνθηση, που οφειλόταν κυρίως στα ευρωπαϊκά δάνεια. Τα Μέσα μαζικής Ενημέρωσης σε αγαστή συνεργασία με την πολιτική ηγεσία διαμόρφωναν την κουλτούρα του νεοέλληνα, που αντικατοπτριζόταν στον τρόπο ζωής του και στην προσπάθεια επίδειξης ενός χυδαίου νεοπλουτισμού. Ήταν μια κοινωνία φτιασιδωμένη, για να κρύψει την κενότητα και την πνευματική της φτώχεια.

Αυτή η αμοιβαία σχέση αλληλεξάρτησης ανάμεσα στον πολίτη και στον πολιτευτή συνεχίστηκε και τις επόμενες δεκαετίες. Με την κάλυψη του ταγών της εξουσίας, αλλά και των τοπικών αρχόντων ο «ευπόληπτος» κατά τ' άλλα πολίτης, μπορούσε ανενόχλητος να φοροδιαφεύγει, να

κτίζει το εξοχικό του καταπατώντας δημόσιες ή δασικές εκτάσεις γης, να εξασφαλίζει την παραγραφή των χρεών του, να διορίζει τον ίδιο και τα παιδιά του σε δημόσιες υπηρεσίες και δημόσιους οργανισμούς, να έχει υψηλότερες απολαβές, να μπορεί ελισσόμενος να βγαίνει στη σύνταξη από τα πενήντα του χρόνια, να δωροδοκεί όποιον θα μπορούσε να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά του. Ατιμώρητος με την κάλυψη του «γνωστού» σε θέση εξουσίας απολάμβανε τον θρίαμβο της εγωπάθειας του.

Το 1999 η έκρηξη του χρηματιστηρίου δημιούργησε σε μεγάλο ποσοστό νεοελλήνων την πεποίθηση ότι τα ταλέντα τους υπερτερούσαν των άλλων Ευρωπαίων, αφού ήταν ικανοί να κερδίσουν χρήματα χωρίς κόπο από τις παραλίες, όπου διαχειριζόταν το χαρτοφυλάκιό τους. Η κατάρρευση που ακολούθησε ουδόλως τον πτόησε. Απέδωσε την καταστροφή σε κερδοσκοπικά παιχνίδια επιχειρηματιών, χωρίς να δώσουν στον εαυτό τους την ευκαιρία να αντιληφθούν την προσωπική τους ευθύνη. Το 2004 το αφήγημα των Ολυμπιακών αγώνων τόνωσε την εθνική μας υπερηφάνεια. Η προβολή της χώρας έδωσε την ψευδαίσθηση μεγαλείου. Βιώσαμε την επιτυχία των αγώνων σαν εθνική δικαίωση. Τι κι αν το κόστος του εγχειρήματος υπερέβαινε κατά πολύ τις δυνατότητες της χώρας. Μεθυσμένοι οι περισσότεροι από εθνική υπερηφάνεια που κατέκλυζε τους λόγους των πολιτικών και τις εκπομπές των τηλεοπτικών σταθμών και ζαλισμένοι από τη μικροαστική επιδειξιομανία, δεν μπορούσαν να διακρίνουν τον όλεθρο που ερχόταν. Απροετοίμαστοι έπεσαν στην παγίδα που είχε στηθεί σε έναν ολόκληρο λαό με βασικό στόχο τον πλουτισμό εργολάβων και τραπεζιτών και την προβολή και διαφήμιση πολιτικών και παρατρεχάμενων. Κι ενώ θα περίμενε κανείς όλο αυτό το κλίμα ευφορίας και εθνικής υπερηφάνειας να εδραιώσει τη συλλογική συνείδηση του ελληνικού λαού και να σφυρηλατήσει την αυτοπεποίθησή του προς την κατεύθυνση της ουσιαστικής οικονομικής και πολιτισμικής προόδου, απεναντίας ο ατομικισμός εξαπλώθηκε σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας κι έγινε ο κανόνας. Παρέμεινε έτσι ένας λαός απαίδευτος, ακαλλιέργητος, επαναπαυμένος στις δάφνες της ευδαιμονίας που του προσέφεραν όσοι με τα δάνεια και την παροχή προνομίων στην πραγματικότητα τον δέσμευαν για τα επόμενα πολλά

χρόνια. Η ελλειμματική παιδεία, σκοπίμως διατηρούμενη σε χαμηλό επίπεδο διαιώνιζε την προβληματική συνθήκη.

Οι λιγοστές φωνές ορισμένων που προσπαθούσαν να αφυπνίσουν την ναρκωμένη κοινωνία από τις αυταπάτες της, σκεπάζονταν από την προπαγάνδα της υλικής ευδαιμονίας που δημιουργούσε παράλληλα την υπεροψία ότι είχαμε καταφέρει να πετύχουμε ένα υψηλό βιοτικό επίπεδο που θα διαρκούσε για πάντα. Οι πνευματικοί ηγέτες που έκρουαν τον κώδωνα του κινδύνου λοιδορούνταν, χαρακτηρίζονταν υστερόβουλοι και κατηγορούνταν ότι έπασχαν από συμπλέγματα κατωτερότητας μέχρι που κάποια στιγμή αποσύρονταν ξεχασμένοι και απογοητευμένοι.

Η οικονομική κρίση που ξέσπασε το 2009 βρήκε τον Ελληνικό λαό απροετοίμαστο. Και πάλι όμως ο πολίτης δεν βρήκε τους τρόπους να παρακάμψει τον ατομικισμό του και να συνεργαστεί εποικοδομητικά για να αντιμετωπίσει το κοινό πρόβλημα. Η κουλτούρα της εγωπάθειας, καλλιεργημένη για δεκαετίες, ήταν τόσο ισχυρή που το άτομο δεν μπορούσε να την παρακάμψει. Έτσι, ο Έλληνας της κρίσης παραδόθηκε στη μοίρα του. Εξαχρειώθηκε και κλείστηκε στον εαυτό του. Άνθρωποι που έχασαν σε σύντομο χρονικό διάστημα τις περιουσίες τους, που έχασαν τις δουλειές τους, που κλήθηκαν να ζήσουν μια λιτή ζωή, ενώ είχαν μάθει στην πολυτέλεια, άνθρωποι που πέρασαν στη μακροχρόνια ανεργία έπρεπε να αντιμετωπίσουν εκτός από την ανέχεια και τις υλικές στερήσεις και το ψυχολογικό βάρος της προσωπικής αποτυχίας τους. Και πάλι όμως το πρώτο τους μέλημα είναι να αποδώσουν τις ευθύνες στα ξένα συμφέροντα και στην λανθασμένη διαχείριση της εξουσίας. Οι περισσότεροι δεν αντιλήφθηκαν ότι ο φαύλος κύκλος του ατομικισμού απαιτεί γενναία αυτοκριτική για να σπάσει. (Τσαγκάρης 2015)

Είναι αυτονόητο λοιπόν ότι η σφυρηλάτηση της συλλογικής συνείδησης είναι επιβεβλημένη για την αντιμετώπιση των οικονομικών και άλλων προβλημάτων μιας κοινωνίας. Ωστόσο ο η λογική του ατομικισμού που καλλιεργήθηκε για δεκαετίες αποτελεί σημαντικό ανάχωμα. Σήμερα περισσότερο από κάθε άλλη φορά απαιτείται μια κουλτούρα συνεννόησης και συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα. Μόνο μέσα από τη συλλογική δράση και την αλληλεγγύη η κοινωνία μπορεί μακροπρόθεσμα να δώσει λύση τα αδιέξοδά της και να προοδεύσει δημιουργικά.

3.1 Το παράδειγμα του θεατρικού κειμένου «Ένα βιολί στο χρώμα του πάγου»

Το έργο εκτυλίσσεται στη Θεσσαλονίκη. Η χώρα βρίσκεται σε καθεστώς χρεωκοπίας. Η ανεργία καλπάζει, οι υποδομές εγκαταλελειμμένες. Άνθρωποι από διάφορους χώρους και επαγγέλματα συγκεντρώνονται στις πλατείες κάθε απόγευμα για να διαμαρτυρηθούν. Ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης οι εισαγωγές έχουν παγώσει. Από την κοινωνία απουσιάζουν βασικά αγαθά, πετρέλαιο και φάρμακα. Η χώρα δεν μπορεί να προμηθευτεί τα απαραίτητα εμβόλια και οι πολίτες παραμένουν εκτεθειμένοι απέναντι στη «γρίπη του Μεξικού», μια πανδημία θανατηφόρα που μαστίζει όλον τον κόσμο.

Οι πρωταγωνιστές του έργου είναι ο Πέτρος και ο Ορέστης. Ο πρώτος ήταν υπάλληλος σε μια κρατική υπηρεσία με σκοτεινό πεδίο δράσης. Χαρακτήρας τυχοδιωκτικός και πανούργος, ωστόσο για κάποιον λόγο που δεν είναι γνωστός από την αρχή, παραιτήθηκε από την ενεργό δράση για κάποιον λόγο που Τώρα επιδιορθώνει μουσικά όργανα σε ένα υπόγειο εργαστήριο στο κέντρο της πόλης. Ο δεύτερος, ο Ορέστης είναι αξιωματικός του στρατού. Υπηρετεί στο Διδυμότειχο. Δείχνει άνθρωπος χαμηλών τόνων με υψηλή αίσθηση του καθήκοντος. Έχει ένα αγοράκι σε κάποιο ίδρυμα. Η γυναίκα του έχει πεθάνει. Χρειάζεται χρήματα για τη φροντίδα του γιού του.

Οι δυο άντρες γνωρίζονταν από παλιά. Τους δένει μια ιστορία που αποκαλύπτεται σταδιακά μέχρι το τέλος. Δεν εκτιμούν ο ένας τον άλλον. Δεν συμπαθούνται. Αναγκάζονται παρόλα αυτά τα συνεργαστούν, προκειμένου να κλέψουν μια παρτίδα εμβόλια που φυλάσσονται σε μια αμερικάνικη βάση. Ξεπερνούν, λοιπόν, όσα τους χωρίζουν και βάζουν το

σχέδιο σε εφαρμογή. Φαίνεται πως τα καταφέρνουν. Τα εμβόλια περνούν στην κατοχή τους και διοχετεύονται στην μαύρη αγορά. Σε συνεργασία με μια ιδιωτική κλινική μέσα σε λίγες ώρες πουλιούνται πανάκριβα σε όσους μπόρεσαν να τα αγοράσουν. Όλα δείχνουν εντάξει. Μόνο που τα κρούσματα της γρίπης συνεχίζονται...

Οι ήρωες του έργου είναι άνθρωποι ικανοί που σε μια δύσκολη συγκυρία επιλέγουν να αξιοποιήσουν τα ταλέντα τους με τρόπο εγωκεντρικό. Εκμεταλλεύονται την ανάγκη της κοινωνίας και αγωνίζονται να «τη βολέψουν». Παράλληλα όμως και ο κάθε πολίτης μεμονωμένα προσπαθεί να αρπάξει ένα εμβόλιο, εφόσον έχει τη δυνατότητα, στερώντας το από κάποιους άλλους που το έχουν περισσότερο ανάγκη. Σε μια κοινωνία που νοσεί, όπως αυτή που περιγράφεται στο έργο, ο ατομικισμός λειτουργεί σαν ντόμινο. Από όποια θέση και αν είναι κάποιος, σε όποιο επίπεδο εξουσίας κι αν βρίσκεται, όταν καλείται να αντιμετωπίσει το δίλημμα :ατομικό ή συλλογικό συμφέρον, η απόφαση δυστυχώς θα είναι η ίδια πάντα. Ακόμα κι αν κάποιος πιο ανοιχτόμυαλος αντιλαμβάνεται ότι είναι η κουλτούρα του ατομικισμού αυτή ακριβώς η αιτία που τους οδήγησε όλους στην καταστροφή, τους είναι πολύ δύσκολο να ακολουθήσουν διαφορετική ρότα.

Η μόνη ελπίδα για αυτούς τους αμετανόητους είναι λίγο πριν την πτώση, έστω την τελευταία στιγμή, να αντιληφθούν το πόσο προβληματική αποδεικνύεται η ατομικιστική συμπεριφορά μέσα σε μια οργανωμένη κοινωνία. Λέει, λοιπόν, ο Ορέστης πριν τον επίλογο σε μια προσπάθεια αυτοκριτικής, κλείνοντας έτσι το έργο με μια νότα αισιοδοξίας. “Ίσως έρθει κάποια στιγμή που κανένας επίδοξος Οδυσσέας δεν θα βρίσκεται πια σε κανένα υπόγειο να πιστεύει ότι μόνος του θα πετύχει κάτι καλύτερο πέρα από την απομόνωσή του. Όλοι θα είμαστε πάνω στην πλατεία, ένα με το πλήθος και ο καθένας μας θα φωνάζει δυνατά, ανάλογα με τα πνευμόνια του, αλλά πάντως όλοι προς την ίδια κατεύθυνση. Ίσως τότε οι κραυγές μας να γίνουν λέξεις και να βγάλουν νόημα. Ίσως τότε να τελειώσουν οι κακές οι μέρες και ο κόσμος να ησυχάσει επιτέλους, να μην χρειάζονται φωνές. Ποιος ξέρει, ίσως αυτή να είναι η λύση, όλα τα άλλα τα δοκιμάσαμε”.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ανάγκη της συλλογικής συνείδησης ως απαίτηση μιας υγιούς οργανωμένης κοινωνίας απασχόλησε πνευματικούς ανθρώπους εδώ και αιώνες. Η θεατρική γραφή ως μέσον έκφρασης προσφέρει εύφορο έδαφος πάνω στο οποίο αναπτύσσονται κοινωνικά θέματα και ηθικοί προβληματισμοί. Ο Χένρικ Ίψεν και ο Άρθουρ Μίλερ, δυο κορυφαίοι δραματουργοί που με το έργο τους άφησαν το αποτύπωμά τους στην ανθρώπινη σκέψη ασχολήθηκαν έντονα με την μελέτη της κοινωνικής συνείδησης ως δείκτη προόδου του κοινωνικού συνόλου. Δημιουργώντας σε διαφορετικές περιόδους ο καθένας, εξέτασαν το ζήτημα από διαφορετική σκοπιά. Ο Μίλερ γνωρίζοντας το αμερικανικό όνειρο και από τις δυο όψεις θεώρησε ότι το αδιάκοπο κυνήγι της επιτυχίας οδηγεί το άτομο στην απώλεια της συλλογικότητας και του καλλιεργεί την απληστία και εγωκεντρικές τάσεις. Από την άλλη ο Ίψεν παρατηρεί ότι οι μάζες είναι καθοδηγούμενες και συχνά εμφανίζουν αγελαία συμπεριφορά. Θεωρεί λοιπόν ότι το άτομο οφείλει να βρίσκει τη δύναμη να αποστασιοποιηθεί από το πλήθος, προκειμένου να υπηρετήσει τις αρχές του και να ακολουθήσει τον δρόμο της προσωπικής του ηθικής.

Σε μια λειτουργική και εξελισσόμενη κοινωνία ανθρώπων, λοιπόν το «εγώ» και το «συλλογικό» απαιτείται να βρίσκονται σε μια διαρκή ισορροπία έτσι, ώστε να εξασφαλίζεται η πρόοδος και η κοινωνική δικαιοσύνη.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

Jacques de Decker, Ερρίκος Ίψεν, 2006, εκδόσεις ΒΗΜΑ βιογραφίες, μτφρ. Μαγδαληνή Κλαυδιανού

D’AmicoSilvio, Ερρίκος Ίψεν, Αθηνά, 1977, μτφρ. Σοφία Χατζιδάκη
Michael Meyer, Ibsen – A Biography, Εκδόσεις Doubleday, 1971

MacFarlane, James. Henrik Ibsen: Four Major Plays. The World’s Classics, 1971

Ossip Bourie, Η φιλοσοφία του Ίψεν, 1913 μτφρ. Γ.Τσοκοπούλου. εκδ. Φιλοσοφική και Κοινωνιολογική βιβλιοθήκη ΦΕΞΗ

Νικηφόρου Παπανδρέου, Ο Ίψεν στην Ελλάδα, 1983, εκδόσεις ΚΕΔΡΟΣ

Μιχαλιτσιάνου Ίωαννα, (2024), Ένας εχθρός του λαού.

<https://www.kamini.gr/o-exthros-tou-laou/>

Βελισσαρίου Ασπασία, 1987, Ένας εχθρός του λαού: άτομο και κοινωνία στον Ίψεν, Περιοδικό «διαβάζω», τεύχος 181, σελίδα 33

Bergan Marilyn, (11/2/2005) “Arthur Miller, Moral Voice of American Stage, Dies at 89”, New York Times

<https://www.nytimes.com/2005/02/11/theater/newsandfeatures/arthur-miller-moral-voice-of-american-stage-dies-at.html>

Gotfried Martin (2003) «Books and writers - Arthur Miller (1915-2005)».

<https://web.archive.org/web/20051029070639/http://www.kirjasto.sci.fi/amiller.htm>

Garner, Dwight (02-06-2009). «Some Like It Hot, Some Like It Literary: A Playwright's Life, With Marilyn». Books of the Times (New York Times).

<https://www.nytimes.com/2009/06/03/books/03garn.html>

Poggi, Greg (2009) «Arthur Miller: The man and his legacy». University of Michigan School of Music, Theater and Dance. σελ. 1.

http://www.music.umich.edu/alumni_donors/documents/ArthurMiller.pdf

Σπηλιοπούλου, Μαρία (12-1-2011) Ελεύθερος τύπος, «Η μαύρη σελίδα του Άρθουρ Μίλερ»

Pincas, Eric (2003) «Χόλγουντ, κόκκινος συναγερμός». Περιοδικό «Ιστορία», τεύχος Σεπτεμβρίου 2003

<http://www.istoria.gr/sep03/content01.htm>

Slattery, Finbarr «Miller penned his way into the history books». The Kingdom, (24-02-2005).

<http://www.the-kingdom.ie/news/story/?trs=kfgbcwidey>

Miller, Arthur. (21-10-1006) «Why I Wrote The Crucible: An Artist's Answer to Politics», The New Yorker

<http://www.honors.umd.edu/HONR269J/archive/MillerCrucible.html>

Σκλαβενίτης, Θεόδωρος (28 Σεπτεμβρίου 2006). «Ελία Καζάν: Ανάμεσα στην Τέχνη και την Πολιτική».

<https://www.musicheaven.gr/html/modules.php?name=Blog&file=page&op=viewPost&pid=132>

Ριζοσπάστης, Πολιτισμός (28/10/08) σελ. 27 «Άκρως επίκαιρος
«Θάνατος εμποράκου»

<https://www.rizospastis.gr/story.do?id=4784862>

Μιχαηλίδης, Χρήστος (18-8-2011) Ελευθεροτυπία, "Πρόσωπα &
προσωπεία"

http://archive.enet.gr/online/online_fpage_text/dt%3D15.04.2003%2Cid%3D93665128

Walsh, David (21 Φεβρουαρίου 2005). «Arthur Miller, an American
playwright»

Μαγκλίνης, Ηλίας (04-06-2009). «Η ζωή του δίπλα στη Μέριλιν».
Πολιτισμός, Καθημερινή

https://web.archive.org/web/20110809051423/http://news.kathimerini.gr/4dcgi/_w_articles_civ_1_04/06/2009_317208

Broudin. Jean-Christophe (2004) «"Why did Arthur Miller write The
Crucible?"

<https://web.archive.org/web/20040228070141/http://www.geocities.com/ResearchTriangle/Lab/4191/MILLER/millers.html>

Κουτσουδάκη Μάρια, (1991)Περιοδικό Διαβάζω, τεύχος 259, σελίδες
68-72

Άρθουρ Μίλλερ, ΘΕΑΤΡΙΚΑ ΈΡΓΑ, εκδόσεις Γκόννη,(1963) πρόλογος
Γεράσιμος Σταύρου.

Walsh, David (21 Φεβρουαρίου 2005). «Arthur Miller, an American
playwright»

<https://www.wsws.org/en/articles/2005/02/mill-f21.html>

Μ. Καλογεράκης, 2009, Δικαιοσύνη και κοινωνική ευθύνη στο έργο του

<https://theartofcrime.gr/%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B7->

%CE%BA%CE%B1%CE%B9-
%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9
%CE%BA%CE%AE-
%CE%B5%CF%85%CE%B8%CF%8D%CE%BD%CE%B7-
%CF%83%CF%84%CE%BF-%CE%AD/

Μίλερ, Αρθουρ (1947) «Ήταν όλοι τους παιδιά μου» εκδόσεις Κέδρος, μτφρ Ερρίκος Μπέλιες.

Andrew Moore, universal teacher (2008). «Studying Arthur Miller's All My Sons».

<http://www.universalteacher.org.uk/gcse/allmysons.htm>

<https://www.kathimerini.gr/opinion/708646/atomokentrismos-diladi-ypanptyxi/>

<https://stratilio.gr/page-19.html>

Β ΜΕΡΟΣ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΟ

"Ένα βιολί στο χρώμα του πάγου"

Τα πρόσωπα:

Πέτρος, Τριάντα χρονών.

Ορέστης, Στρατιωτικός, τριάντα δύο χρονών.

Ρήγας, Πενήντα χρονών, εύσωμος, πρώην προϊστάμενος του Πέτρου.

Απόστολος, Εξήντα χρονών, πατέρας του Πέτρου, πρώην υπουργός.

Ελένη, Δασκάλα, είκοσι οχτώ χρονών.

Στέφανος, Γιος του Ορέστη, επτά χρονών.

Τόπος, Θεσσαλονίκη

Εποχή, σύγχρονη. Αρχή του Καλοκαιριού.

Πράξη 1

Σκηνή 1

Σκοτεινό δωμάτιο. Λιγιστό φως από κεριά που δίνουν μια ρευστή μορφή στα αντικείμενα. Ακούγεται ένα σφύριγμα, ένας σκοπός, ένα μουρμουρητό. Κάποια αντικείμενα ακούγονται να μετακινούνται στα τυφλά. Μετά ησυχία. Περνούν έτσι μερικά λεπτά. Έρχεται το ρεύμα. Το δωμάτιο εμφανίζεται απότομα στη σκηνή. Στα αριστερά μονό κρεβάτι, ανακατωμένα σεντόνια. Πιο πέρα μια παλιά ξυλόσομπα. Στο βάθος πάγκος εργασίας, πάνω και κάτω από αυτόν αραδιασμένα κομμάτια από διάφορα μουσικά όργανα. Μπροστά στον πάγκο ένα χαμηλό σκαμνί. Κάθεται ο Πέτρος, και ψάχνει κάτι μέσα στο σωρό. Τελικά βρίσκει αυτό που θέλει, ένα τμήμα τρομπέτας, φοράει ένα φακό κεφαλής, τον ανάβει και το παρατηρεί από όλες τις μεριές. Πίσω από την πλάτη του, στα δεξιά

της σκηνής μια ξεχαρβαλωμένη πολυθρόνα. Ο Ρήγας κάθεται με τα χέρια σταυρωμένα στην κοιλιά του. Ξεροβήχει.

Π- Δεν βαρέθηκες;

P- Πως;

Π- Λέω, τόση ώρα στα σκοτάδια δεν βαρέθηκες; Πάω στοίχημα πως έχεις τρελαθεί για τσιγάρο.

P- (Ανάβει το τσιγάρο που έπαιζε στα χέρια) Με κατάλαβες...

Π- Από την αρχή.

P- Παράξενο, δεν έκανα θόρυβο.

Π- Ήταν κάτι στον αέρα. Ζω πολλές ώρες εδώ μέσα και πάνω και την παραμικρή αλλαγή.

P- Και γιατί να ήμουν εγώ αυτός που μπήκε;

Π- (Γυρίζει προς το μέρος του) Ποιος άλλος θα καθόταν αμίλητος τόσην ώρα στα σκοτεινά;

Σηκώνονται. Πλησιάζουν, αγκαλιάζονται, κάπως κρύα.

P- Αγόρι μου, πόσος χρόνος πέρασε!

Π- Πολύς, αλλά ας μην μπήξουμε τα κλάματα.

P- Αδυνάτισες. Άφησες και γένια.

Π- Καλά είμαι. (Μικρή παύση) Πως με βρήκες;

P- Ήξερα γι' αυτό το υπόγειο εδώ και καιρό. Δεν ήταν δύσκολο. Δεν έχουμε τα μέσα που υπήρχαν κάποτε, πάντα όμως βρίσκονται κάποιοι πρόθυμοι να μιλήσουν. Με τον έναν τρόπο ή με τον άλλον.

Π- Οι ρουφιάνοι ήταν πάντα ο κινητήριος μοχλός του συστήματος.

P- Δυσκολεύτηκα λίγο μόνο να φτάσω εδώ κάτω.

Π- Γιατί;

P- Έξω γίνεται διαδήλωση. Μαζεύτηκαν τα ματ, πετούσαν δακρυγόνα.

Π- Σε ποιους σήμερα;

P- Ξέρω γω, στους άλλους.

Π- Τι φώναζαν;

P- Διάφορα.

Π- Είχαν κουκούλες;

P- Κουκούλες όχι. Αρκετοί φορούσαν χειρουργικές μάσκες. Ηλικιωμένοι μου φάνηκαν.

Π- Οι συνταξιούχοι θα ήταν, καιρό είχαν να ακουστούν.

P- Μπορεί.

Π- Κάθε μέρα η πλατεία γίνεται πήχτρα από κόσμο απ' όλα τα σημεία της πόλης. Πολλές φορές, εδώ πάνω καταλήγουν δυο και τρεις πορείες ταυτόχρονα. Τα συνθήματα μπερδεύονται, μια βοή χωρίς νόημα. Οι μισοί βρίζουν τους άλλους μισούς. Φωνάζουν, εκτονώνονται και επιστρέφουν στα σπίτια τους μονοιασμένοι και σιωπηλοί, όλοι φίλαθλοι της ίδιας ομάδας που μόλις έχασε στο γήπεδο.

Ο Ρήγας πλησιάζει τον πάγκο. Κοιτάζει τα αντικείμενα.

P- Με τι ασχολείσαι; Τι είναι όλα αυτά;

Π- Επιδιορθώνω μουσικά όργανα.

P- Τι μουσικά όργανα;

Π- Πνευστά, ξύλινα, κιθάρες, διάφορα. Ό,τι περνάει από το χέρι μου.

P- Δεν ήξερα ότι είχες τέτοια ταλέντα.

Π- Το εργαστήρι το είχε ένας τύπος που έψαχνε τρόπο να φύγει για την Αυστραλία. Συμφωνήσαμε αμέσως. Η πελατεία του, τα εργαλεία του και δυο βδομάδες εκπαίδευση ίσα ίσα να μάθω τη δουλειά, για ένα εισιτήριο. Μάζεψα ό,τι είχα και δεν είχα και του το αγόρασα. Ήταν από τους τελευταίους που πήγαν πριν οι Αυστραλοί μας κλείσουν τα σύνορα στα μούτρα.

P- Βγάζεις αρκετά;

Π- Με την ανεργία στο πενήντα τοις εκατό όλοι το έχουν ρίξει στην καλλιτεχνία. Ξετρώπωσαν από τις αποθήκες τους ό,τι όργανο γρατζούνιζαν στα παιδικά τους χρόνια και ξαμολήθηκαν στις γειτονιές για μεροκάματο. Αργά η γρήγορα κάτι θα χαλάσει, κάποια ρύθμιση θα χρειαστεί και θα κατέβουν σ' εμένα. Ευτυχώς δεν μου ζητάνε σπουδαία πράγματα. Κανένα ρεγουλάρισμα, ίσα ίσα να παίζει. Η ταχύτητα είναι αυτό που τους ενδιαφέρει, να πάρουν πίσω το εργαλείο τους και να ξαναβγούν στη γύρα.

P- (χωρίς να το εννοεί). Ενδιαφέρον.

Παύση. Ο Πέτρος δουλεύει ο Ρήγας τον παρακολουθεί.

Π- Ξέρεις ότι το σαξόφωνο είναι το πιο επικερδές όργανο για υπαίθριες παραστάσεις;

P- Αλήθεια ε;

Π- Εκτός από την Ελλάδα που το ξεπερνάει το κλαρίνο και αυτό μόνο στην επαρχία.

P- Τι μου λες!

Π- Έχει φάσμα μόνο δυόμιση οκτάβες και μικρό ρεπερτόριο κι όμως το κοινό ενθουσιάζεται. Δεν θα το πιστέψεις πόσα σαξόφωνα τα κονομάνε έξω στις πλατείες αυτή τη στιγμή που μιλάμε.

P- Δεν πάει το μυαλό μου.

Π- Από την άλλη, ξέρεις ποιο είναι το πιο αδικημένο όργανο του δρόμου;

P- Ποιο;

Π- Δεν θα το φανταστείς!

P- Όχι;

Π- Το βιολί! Δεν είναι απίστευτο; Ξέρεις γιατί; Ο κόσμος το θεωρεί πολύ αριστοκρατικό. Τού 'ρχεται άσχημα κάποιου να πετάξει ένα κέρμα

στην ανοιχτή θήκη ενός βιολιστή. Κάτι σαν ιεροσουλία, να πούμε. Μόνο τα πιτσιρικά δίνουν στους βιολιστές των δρόμων. Ίσως γιατί εκείνα δεν έχουν ακόμα ταξική συνείδηση!

P- Γι' αυτό δεν βλέπω να έχεις κανένα βιολί για επισκευή.

Π- Ναι, μάλλον. (Παύση. Συνεχίζει σκυμμένος να δουλεύει) Πως και με θυμήθηκες, Ρήγα;

P- Σε πεθύμησα, τι άλλο.

Π- Ναι, αυτό σκέφτηκα κι εγώ.

P- Ήθελα από καιρό να έρθω να σε δω. Να δω τι κάνεις.

Π- Δεν ήρθες όμως. Δεν πειράζει. Στο κάτω κάτω δεν συμπαθιόμασταν ποτέ τόσο πολύ.

P- Πάντοτε όμως εκτιμούσε ο ένας τον άλλον. Σωστά;

Π- Αλίμονο! (παύση) Δεν μου δόθηκε και η ευκαιρία να σε συγχαρώ. Έμαθα έγινες επιθεωρητής λίγο καιρό αφότου έφυγα.

P- Σ ευχαριστώ. Ναι, ήταν μια αναγνώριση.

Π- Το άξιζες. Βρέθηκες χωρίς ανταγωνιστή, ήσουν και ο αρχαιότερος.

P- Πήρα απλά το γωνιακό γραφείο και περισσότερες σκοτούρες.

Π- (πιάνει τον φακό κεφαλής, ετοιμάζεται να τον φορέσει.) Ωραία όλα αυτά. Τώρα όμως με συγχωρείς. Το ρεύμα θα κοπεί σε λίγο πάλι. Μέρα με τη μέρα οι διακοπές γίνονται μεγαλύτερες και οι πελάτες μου περιμένουν τα όργανά τους για να δουλέψουν. (τού γυρίζει την πλάτη)

P- Άφησες κενό δυσαναπλήρωτο. Δεν ήταν το ίδιο αφότου έφυγες. Έδινες στη δουλειά ένα στυλ, μια φινέτσα. Τα παιδιά εμπνέονταν από σένα.

Π- Ωστε σας έλλειψα.

P- Φυσικά. Ήσουν ενθουσιώδης και αποτελεσματικός. Κατάφερνες συνέχεια να γίνεται αυτό που ήθελες.

Π- Μήπως έτσι δημιουργούσα αντιπάθειες;

P- Τι σημασία έχει; είχες τέτοια λάμψη που γοήτευες τους πάντες. Όλοι οι υπόλοιποι κοντά σου μοιάζαμε απλοί γραφιάδες.

Π- Ίσως ήμουν περισσότερο ανταγωνιστικός από όσο έπρεπε. Κάπου σας καθόμουν στο λαιμό.

P- Δεν ήταν αυτό. Απλά συχνά ήσουν κάπως επιπόλαιος. Αρνιόσουν να προχωρήσεις μια δουλειά αν δεν την έβρισκες ενδιαφέρουσα. Άλλες φορές πάλι διακινδύνευες για υποθέσεις χωρίς όφελος. Είχες τόση ανάγκη να αποδείξεις την αξία σου. Ότι είσαι ο καλύτερος. Κανένας δεν περίμενε να καταρρεύσεις με την πρώτη αναποδιά.

Π- Φαντάζομαι ήταν μεγάλη ανακούφιση για μερικούς.

P- Κάθε άλλο. Στεναχωρηθήκαμε πολύ.

Π- Ακόμα κι εσύ;

P- Ακόμα κι εγώ. Οι σχέσεις μας δεν ήταν πάντα οι καλύτερες, αλλά ήσουν πολύτιμος συνεργάτης.

Π- Τι γενναιοψυχία.

P- Τα παιδιά ποτέ δεν κατάλαβαν τι σε έπιασε έτσι ξαφνικά και τα παράτησες όλα.

Π- Τι λέγανε για μένα;

P- Ότι κουράστηκες, ότι βαρέθηκες... τίποτα το συγκεκριμένο.

Π- Κι εσύ;

P- Τα ίδια. Γιατί να πω κάτι διαφορετικό;

Π- Σωστά.

Παύση.

P- Δεν φανταζόμουν ποτέ ότι δεν θα κατάφερνες να διαχειριστείς μια κακοτυχία.

Π- Έτσι λες;

P- Το ταλέντο σου σε είχε παρασύρει και χωνόσουν σε όλο και μεγαλύτερα ρίσκα. Έπαιζες με τη φωτιά, ήταν ζήτημα χρόνου να την πατήσεις. Οφείλες να είχες προετοιμαστεί. Σε μια δουλειά σαν κι αυτή θα έπρεπε να ήσουν κάπως πιο... πιο...

Π- Βαρετός;

P- Πειθαρχημένος.

Π- Μάλιστα.

P- Όπως και να 'χει κι εμείς δεν κρατήσαμε πολύ. Έξι μήνες μετά η υπηρεσία διαλύθηκε, όπως και όλοι οι οργανισμοί που χρηματοδοτούνταν με κρυφά κονδύλια.

Π- Ναι, κάτι άκουσα.

P- Ήταν ωραία εποχή. Την αναπολώ καμιά φορά. Δεν βαριέσαι. Άλλωστε τι έχει μείνει όρθιο;

Π- (Αφηρημένα)Ναι.

P- Τώρα είμαι ελεύθερος επαγγελματίας, όπως και οι περισσότεροι από τα παιδιά. Ένας δυο προσπάθησαν να κάνουν κάτι άλλο, άλλα πού να μάθεις αλλιώς.

Π- Ευχαριστημένος;

P- Δουλειές του ποδαριού, συνήθως. Μικροεκβιασμοί, κληρονομικά, απατημένοι σύζυγοι...Ξεπέσαμε όλοι. Τουλάχιστον όμως γνωρίζω για ποιον δουλεύω. Άσε που από κάποια τυχερά, μπορεί να κερδίζω και περισσότερα.

Π- Χαίρομαι που βρήκες τον δρόμο σου.

P- Δεν χάνονται άνθρωποι σαν κι εμάς.

Παύση.

Π- Τον πρώτο καιρό ήμουν ένα κουρέλι. Τη μέρα δεν σηκωνόμουν από το κρεβάτι, το φως μού έφερνε πονοκέφαλο. Μόνο τη νύχτα έβγαινα και τριγύριζα στα σκοτεινά. Τον κόσμο τον απέφευγα, οι άνθρωποι τρόμαζαν

που με έβλεπαν, άλλαζαν δρόμο. Τρόμαζα κι εγώ μαζί τους. Έπρεπε να γυρίσω την πλάτη σε αυτό που ήμουν μέχρι τότε. Σε ό,τι πίστευα ότι ήμουν ικανός, ό,τι μου έδινε πρόσωπο. Δεν είχα φανταστεί πόσο δύσκολο ήταν. Μια μικρή βόλτα με εξαντλούσε. Χωρίς να το θέλω ένιωθα υποχρεωμένος να παρατηρώ τα πάντα. Πληροφορίες που χρειαζόμουν όσο δούλευα στην υπηρεσία, τώρα μόνο μου θύμιζαν πόσο εξαρτημένος ήμουν από αυτήν. Έπρεπε να αλλάξω τρόπο και για τα πιο απλά πράγματα. Μια εφημερίδα από το περίπτερο, Ένα πιάτο φαί στο μαγειρείο, η αναμονή στην ουρά στην τράπεζα... Όλα έπρεπε να μάθω να τα κάνω από την αρχή. Ήθελα να ξαναγεννηθώ, να αποκτήσω καινούριες συνήθειες. Αν μπορούσα να άλλαζα ακόμα και το πετσί μου. Ήταν μια τρέλα.

P- Τα παραλές. Ούτε ο πρώτος ήσουν ούτε ο τελευταίος που έφευγε από την υπηρεσία. Μια δουλειά, αυτό ήταν όλο.

Π- Μια δουλειά που άξιζε τον κόπο. Όταν τα κοστούμια ανταλλάσσουν χειραψίες μπροστά στους δημοσιογράφους, κάποιοι άλλοι σκάβουν με τα νύχια τους λαγούμια στο σκοτάδι. Η κοινωνίες τραβούν μπροστά από χαμάληδες σαν εσένα και μένα, κι ας μην το ψυλλιάζεται ποτέ κανείς. Αν δεν υπήρχαμε εμείς, οι λαοί ακόμα θα διοικούνταν από μάγους και τσαρλατάνους.

P- Πάντα σου άρεσαν τα μεγάλα λόγια, αλλά εμένα δεν με ξεγελάς. Δεκάρα δεν έδινες για τον κόσμο. Σε ένοιαζε μόνο η μόστρα σου. Η δουλειά ήταν ένα παιχνιδάκι που έπαιζες καλά, χαιρόσουν να ακούς χειροκροτήματα. Και όταν από απροσεξία σου το έσπασες, βάλθηκες να κλαψουρίζεις πάνω από τα κομμάτια του. Έννοια σου όμως, κάποια στιγμή θα νιώσεις τυχερός που σταμάτησες νωρίς. Κάνουμε βλέπεις ένα επάγγελμα αγάριστο. Είμαστε πάντα οι άλλοι, οι διαφορετικοί. Εκείνοι που παρακολουθούν από μακριά τη γιορτή και την κηδεία... Αυτό δεν πληρώνεται με τίποτα. Τα χρόνια περνούν και κάποτε ξυπνάς και απλά καταλαβαίνεις ότι δεν ξέρεις να κάνεις τίποτε άλλο, είναι η μόνη τίμια εξήγηση. Πίστεψέ με, χρειάζεται μεγάλη δόση απελπισίας για να το δεχτείς, είσαι τυχερός που δεν πρόφτασες. Αν είχες τα χρόνια μου στην υπηρεσία δεν θα μπορούσες τώρα να παριστάνεις τον μάστορα στους

οργανοπαίχτες. Θα έψαχνες κι εσύ να κάνεις τον τυφλοπόντικα, όπως οι υπόλοιποι.

Π- (Ανοίγει τα χέρια του, δείχνει το υπόγειο) Πάλι τον τυφλοπόντικα κάνω.

Ρ- Μπορεί, αλλά κάποια μέρα εσύ ίσως καταφέρεις να ανέβεις επάνω στον κόσμο.

Π- Ξέρεις να βάζεις τα πράγματα στη θέση τους, Ρήγα.

Ο Πέτρος δοκιμάζει την τρομπέτα. Βγάζει έναν φάλτσο ήχο. Κάνει κάποιες ρυθμίσεις. Ο Ρήγας αναγκάζεται να σταματήσει και να περιμένει.

Ρ- Ίσως υπάρχει κάτι που μπορεί να σε ενδιαφέρει.

Π- (Χωρίς να τον ακούσει) Το εργαστήρι ήταν για μένα κάτι εντελώς καινούριο. Μια δουλειά χωρίς καμιά σχέση με το παρελθόν. Όταν έμεινα μόνος σε αυτό το υπόγειο, περιτριγυρισμένος από ένα σωρό περίεργα αντικείμενα, ήταν η πρώτη φορά μετά από μήνες που ένιωσα λίγη γαλήνη. Είχα μεγάλο τρακ, μου έπαιρνε το διπλάσιο χρόνο να αλλάξω μια χορδή. Οι πελάτες γκρίνιαζαν. Εγώ όμως είχα βρει επιτέλους τον τρόπο να ξεχνιέμαι. Βλέπεις, τα μουσικά όργανα είναι ζωντανοί οργανισμοί, πρέπει να τους αφοσιωθείς απόλυτα στη λεπτομέρειά τους, αν θέλεις να τα φέρεις στα νερά σου. Τσαπατσουλιές δεν σηκώνουν.

Ρ- ...Σου μιλάω για μια δουλειά σοβαρή, όπως τον παλιό καιρό. Όχι τίποτα ψιλικατζίδικα.

Π- ...Μόνο κάποια βράδια, όταν τελείωνα τις επισκευές και ξεκουραζόμουν μέσα στη σιωπή, σκεφτόμουν πόσο θα ήθελα να ερχόσασταν από την υπηρεσία εδώ που κρυβόμουν και να μου ζητούσατε να επιστρέψω. Ήταν μια σκέψη στιγμιαία, που την άφηνα να με ζεστάνει για λίγο πριν τινάξω το κεφάλι μου και την διώξω. Φυσικά, δεν μπορούσα να γυρίσω πίσω και είχα δώσει αγώνα για να στήσω ξανά τη ζωή μου, θα ήθελα όμως να με ψάχνατε και να μου λέγατε πως με χρειάζεστε, πως η θέση μου πάντα με περιμένει. Έτσι και κατάφερα τότε να βρω το κουράγιο και να πω το «όχι», θα ήξερα ότι είχα ξεμπλέξει

οριστικά. (Παύση) Μετά δεν είχε νόημα να περιμένω πια, η υπηρεσία διαλύθηκε. Μου τη σπάσατε ακόμα και στη φαντασίωσή μου.

P- Δεν με ακούς Πέτρο.

Π- Όχι, εσύ δεν με ακούς Ρήγα. Είχα πάρει τότε μια απόφαση που ήταν πολύ πιο οδυνηρή από όσο περίμενα. Πέρασα ζόρικα. Έφτυσα αίμα, αλλά κατάφερα και τα άφησα πίσω μου όλα. Δεν μπορεί να περιμένεις στα αλήθεια ότι μετά από όλα αυτά θα επιστρέψω σε αυτές τις ιστορίες.

P- Με την εμπειρία που έχεις θα είναι παιχνιδάκι για σένα. Και η πληρωμή θα γίνει αμέσως.

Π- (Γυρίζει και τον κοιτάζει σοβαρός) Σε ευχαριστώ πάντως που με σκέφτηκες.

P- Πρόκειται για μια μεγάλη παρτίδα με εμβόλια.

Παύση.

Π- Τι εμβόλια;

P- Αυτά που κατάλαβες.

Π- Για τον ιό του Μεξικού;

P- Για τον ιό του Μεξικού.

Π- Πού βρίσκονται;

P- Θα μείνουν σε μια αποθήκη. Για λίγες μέρες.

Π- Αλλοιωμένα;

P- Κάθε άλλο. Ολόφρεσκα, φυλαγμένα στις σωστές συνθήκες.

Π- Μα πως; Τα πρώτα εμβόλια έφτασαν στη χώρα την ίδια μέρα που το κράτος βάρωσε χρεωκοπία. Έμειναν στο τελωνείο χωρίς ηλεκτρικό για τρεις μέρες και όταν από το υπουργείο τα θυμήθηκαν, αυτά ήταν για πέταμα. Την υγειονομική καταστροφή τους την έδειξε και η τηλεόραση. Μετά οι εισαγωγές κοπήκαν. Αδύνατον να μπήκαν άλλα εμβόλια στη χώρα. Ο κόσμος κυκλοφορεί ακόμα με χειρουργικές μάσκες.

P- Βλέπω κέρδισα το ενδιαφέρον σου.

Π- Θέλω να δω που το πας.

P- Σε δυο εβδομάδες η χώρα μας συμμετέχει σε μια μεγάλη Νατοϊκή άσκηση, θα το έχεις ακούσει.

Π- Δεν θυμάμαι. Ίσως.

P- Μια μεραρχία Αμερικανών πεζοναυτών θα στρατοπεδεύσει κοντά στις λίμνες, πλήρως εξοπλισμένοι. Θα μελετήσουν την ταχύτητα ανάπτυξης των μηχανοκίνητων τμημάτων τους στον ορεινό όγκο της περιοχής. Η άσκηση περιλαμβάνει νυχτερινές πορείες, βολές πυροβολικού και επιβίωση σε άγνωστο έδαφος.

A- Λοιπόν;

Π- Όταν η άσκηση ολοκληρωθεί, έντεκα μέρες μετά, η μεραρχία θα μεταφερθεί στο Ιράκ. Μαζί τους θα φέρουν προμήθειες, φάρμακα και υγειονομικό υλικό για τη στήριξη του πληθυσμού, που βρίσκεται σε κατάσταση εκτάκτου ανάγκης.

Π- Συνέχισε.

P- Υπάρχουν πληροφορίες ότι θα έχουν μαζί τους και αρκετές χιλιάδες εμβόλια.

Π- Και πως σκοπεύεις να τα βάλεις στο χέρι με μια μεραρχία Αμερικανών να τα φυλάει;

P- Βιάζεσαι. Μέσα στους πεζοναύτες θα βρίσκονται δώδεκα δικοί μας αξιωματικοί που θα εκπροσωπούν τον Ελληνικό στρατό και θα επιβλέπουν τις ασκήσεις. Πρόκειται να προσεγγίσουμε έναν από αυτούς.

Π- Πολύ καλά, λοιπόν. Εμένα πού με χρειάζεσαι;

P- (Βγάζει από την τσέπη του ένα χαρτί και το δίνει στον Πέτρο) Αυτοί είναι οι δώδεκα Έλληνες που θα βρίσκονται στο στρατόπεδο με τους Αμερικανούς. Η επιστολή είναι έγκυρη. Μου την έστειλε άνθρωπος μου μέσα από το ΓΕΣ.

Π- (Ο Πέτρος διαβάζει. Σηκώνει αργά το βλέμμα) Δεν το εννοείς.

P- Δείχνω να αστειεύομαι;

Π- Δεν μπορεί να θέλεις σοβαρά να έρθω σε επαφή με αυτόν τον άνθρωπο.

P- Δεν γίνεται αλλιώς, πριν έρθω σε σένα εξάντλησα όλες τις πιθανότητες.

Π- Υπάρχουν δώδεκα ονόματα σε αυτό το χαρτί. Σκέψου κάποιον άλλον.

P- Εμείς δεν θέλουμε έναν οποιονδήποτε. Χρειαζόμαστε τον συγκεκριμένο. Ο Ορέστης, χάρη στην ιδιότητά του θα τού είναι πιο εύκολο να μπει στην αποθήκη με τα εμβόλια. Είναι ο μόνος του υγειονομικού σώματος από τους δώδεκα. Και λόγω της σχέσης που έχεις μαζί του είσαι ο ιδανικός για να τον προσεγγίσεις.

Π- (Κουνάει το κεφάλι. Δίνει πίσω το χαρτί) Εσύ ειδικά γνωρίζεις ότι δεν μπορώ να ζητήσω τίποτα από τον Ορέστη.

P- Δυστυχώς δεν υπάρχει άλλος τρόπος.

Π- Μπορεί να έχεις δίκιο. Δεν είναι όμως δικό μου πρόβλημα.(Ο Πέτρος κάθεται στο σκαμνί του και φοράει τον φακό κεφαλής.) Λυπάμαι. Δεν μπορώ να σε βοηθήσω. Θα το ήθελα πολύ, αλλά είμαι πολύ απασχολημένος αυτόν τον καιρό. Πνίγομαι στη δουλειά, καταλαβαίνεις. (Γυρίζει και πιάνει να μαστορεύει)

Ο Ρήγας τον πλησιάζει από πίσω.

P- Ξέρεις, δεν είναι τόσο απλό.

Π- (Σταματάει, τον κοιτάζει) Το θυμάμαι αυτό το ύφος.

P- Ποιο ύφος;

Π- Αυτό που παίρνεις όταν είσαι έτοιμος να χρησιμοποιήσεις όλους τους τρόπους. Τρέμει το κάτω χείλος σου, ξέρεις.

P- (Φέρνει το χέρι του στο στόμα) Θέλω να το σκεφτείς. Είναι εξαιρετικά σημαντική δουλειά. Εμπλέκονται πολύ ισχυροί κύκλοι.

Π- Λίγο με νοιάζει.

P- Όλα είναι έτοιμα μέχρι την τελευταία λεπτομέρεια.

Π- Το μόνο που χρειάζεσαι είναι κάποιος να στρατολογήσει τον Ορέστη. Ψάξε να τον βρεις. Εμένα μη με υπολογίζεις.

P- Το ξέρεις ότι ο Ορέστης δεν πλησιάζεται. Μόνον εσύ μπορείς να έχεις κάποια τύχη μαζί του.

Π- Δεν καταλαβαίνεις...

P- Πέτρο, την χρειαζόμαι αυτή τη δουλειά. Οι υποθέσεις που αναλαμβάνω δεν φτάνουν ούτε για το νοίκι μου. Άσε που οι περισσότεροι πελάτες μου στο τέλος δεν μπορούν να με πληρώσουν.

Π- Μου ζητάς να σε λυπηθώ; Είναι αστείο.

P- Θα είναι και για σένα μια ευκαιρία. Δες πως είσαι... Τα χρήματα θα είναι αρκετά, θα σε βοηθήσουν να φύγεις από αυτό το υπόγειο, να ζήσεις πιο άνετα.

Π- Ευχαριστώ για το ενδιαφέρον. Είμαι μια χαρά εδώ.

Παύση.

P- Είναι η τελευταία σου λέξη;

Π- Ναι. Λυπάμαι.

P- Κρίμα.

Παύση.

Π- Και τώρα;

P- Τώρα, τίποτα. Θα πρέπει να βρεθεί άλλος τρόπος και δυστυχώς δεν έχουμε καιρό.

Π- Θα τα παρατήσεις;

P- Τι άλλο να κάνω; Η δουλειά είναι καλοστημένη αλλά χωρίς εσένα δεν μπορεί να προχωρήσει. Μακάρι να κατάφερνα να σε πείσω.

- Π- Όχι, δεν υπάρχει τέτοια περίπτωση.
- P- Το καταλαβαίνω.
- Π- Δεν μπορείς να με αναγκάσεις.
- P- Ασφαλώς όχι. Δεν έχω τίποτα στα χέρια μου.
- Π- Δεν θα σκεφτόσουν, λέμε τώρα, να ανοίξεις κουβέντα για εκείνο το βράδυ.
- P- Δεν καταλαβαίνω τι λες. Αυτή η ιστορία υπάρχει μόνο στους εφιάλτες σου.
- Π- Σωστά. Αλλά και να συνέβει στ' αλήθεια...
- P- Ποιος νοιάζεται πια;
- Π- Οι μπάτσοι;
- P- Θα αστειεύεσαι. Οι μισοί αστυνομικοί έχουν απολυθεί. Οι υπόλοιποι τρέχουν πίσω από τους διαδηλωτές. Είναι για μήνες απλήρωτοι. Δεν πρόκειται να ενδιαφερθούν για μια παλιά ιστορία που έχει κλείσει.
- Π- Δεν το ξέρεις, μπορεί να ενδιαφερθούν, αν κάποιος τους το θυμίσει.
- P- Εγώ πάντως όχι. Είμαι και ο ίδιος μπλεγμένος.
- Π- Είμαι βέβαιος ότι τα είχες σκεφτεί όλα. Σίγουρα πάνω από είκοσι άτομα θα ορκίζονταν ότι έπαιζες χαρτιά μαζί τους όλο το βράδυ!
- P- Βέβαια, θα είχα πάρει τα μέτρα μου. Αλλά και πάλι, δεν θα διακινδύνευα να μπλέξω το όνομά μου σε μια τέτοια ιστορία.
- Π- Άρα δεν υπάρχει λόγος να ανησυχώ.
- P- Μα σου το είπα.
- Π- Εκτός, αν έκανες το άλλο.
- P- Δηλαδή;
- Π- Να με γελοιοποιούσες στην υπηρεσία.
- P- Αφού το ξέρεις, δεν υπάρχει πια υπηρεσία.

Π- Όχι, δεν υπάρχει

P- Είδες;

Π- Μπορεί η υπηρεσία να διαλύθηκε, οι συνάδελφοί μας όμως, οι συνεργάτες, οι πληροφοριοδότες, οι τεχνικοί, είναι κάπου εκεί έξω και προσπαθούν να τα βγάλουν πέρα όπως μπορούν.

P- Ναι, βέβαια.

Π- Τι να σκέφτονται, άραγε για μένα.

P- Σε θαύμαζαν. Ήταν ένα σοκ για όλους όταν τα παράτησες.

Π- Πίστευαν σε μένα.

P- Ήσουν ένας θρύλος.

Π- Με θυμούνται ακόμα, λες;

P- Ποτέ δεν σε ξεχασαν. Δεν πέρασε ούτε μια μέρα που να μην είχαμε την κουβέντα σου.

Π- Αν μάθαιναν την αλήθεια...

P- Δεν υπάρχει τίποτα να μάθουν. Αποσύρθηκες για προσωπικούς λόγους. Ήταν δικαίωμά σου.

Π- Ναι, σωστά.

P- Εξάλλου, τώρα πια τι σε νοιάζει;

Π- Δεν με νοιάζει.

P- Εσύ τώρα κάνεις ένα φυσιολογικό επάγγελμα. Έχεις άλλη ζωή. Ξέμπλεξες απ' όλα. Ελευθερώθηκες.

Π- Βέβαια, ελευθερώθηκα.

P- Βλέπεις; Δεν υπάρχει τρόπος να σε πιέσω. Το μόνο που μπορώ είναι να το κουβεντιάσω μαζί σου. Γι' αυτό ήρθα. Να σου προτείνω μια επικερδή συμφωνία και να σου ζητήσω να το σκεφτείς.

Παύση. Κοιτάζονται για ώρα.

Π- Ποιος πληρώνει;

P- Κάποιες κλινικές βρίσκονται από πίσω. Αυτό σου αρκεί.

Π- Τι ξέρουν για μένα;

P- Μόνο ότι ήσουν το πιο ικανό στέλεχος στην υπηρεσία και η συνεργασία σου είναι απαραίτητη.

Π- Μάλιστα.

Παύση.

P- Ο Ορέστης αυτές τις μέρες είναι την πόλη με άδεια μέχρι την Κυριακή. Μένει εκεί, που...ξέρεις.

Π- Σκέφτομαι να μιλήσω πρώτα με τον Απόστολο.

P- Τον πατέρα σου; Για ποιο λόγο;

Π- Κάτι έχω στο μυαλό μου. Ίσως βρεθεί άλλος τρόπος να γίνει η δουλειά.

P- Θυμάμαι δεν είχατε καλές σχέσεις.

Π- Δεν είχαμε. Χρόνια όμως περιμένει να του δώσω μια ευκαιρία. Τώρα θα τη χρειάζεται ακόμα περισσότερο.

P- Έχει κρατήσει επαφές στο υπουργείο;

Π- Δεν ξέρω. Μπορεί.

P- Υπήρξε ισχυρός για ένα διάστημα, έκανε όμως και αρκετούς εχθρούς. Είχε παίξει καλά το παιχνίδι του με τα μέσα ενημέρωσης. Στο εσωκομματικό ξεκαθάρισμα βρέθηκε στη σωστή πλευρά, έγινε δεξί χέρι του προέδρου και μετά υφυπουργός αμύνης. Η χρεωκοπία έσκασε στα χέρια του. Ποιος θα μπορούσε ακόμα να έχει πάρει δώσε μαζί του;

Π- Αυτό πρέπει να το μάθουμε. Ζει μόνος του στο χωριό. Θα πάω να τον βρω.

P- Χαμένος κόπος.

Π- Ίσως μας δώσει μια ευκαιρία να αποφύγουμε τον Ορέστη.

P- Να ξέρεις δεν έχεις πολύ καιρό. Σε δεκαπέντε μέρες έρχονται οι Αμερικάνοι.

Π- Το έχω υπόψη.

P- Σύμφωνα λοιπόν.

Ο Ρήγας απλώνει το χέρι στον Πέτρο. Εκείνος το κοιτάζει αναποφάσιτος. Το ρεύμα κόβεται απότομα. Τα φώτα σβήνουν.

Σκηνή 2

Στο βάθος της σκηνής ένα χωριάτικο σπίτι, παλιό και ταλαιπωρημένο. Ξύλινα κουφώματα, πέτρινα κεραμίδια, καμινάδα. Τα παράθυρα χωρίς τζάμια, κάποια καλυμμένα με ζελατίνα. Τα παντζούρια ξεχαρβαλωμένα. Κάποια σκαλοπάτια λείπουν και ο τοίχος της πρόσοψης μαυρισμένος από καπνό. Δεξιά κι αριστερά παρτέρια με καχεκτικά λουλούδια. Πίσω από το σπίτι φαίνεται ένα κομμάτι του μπαξέ. Ακούγονται τζιτζίκια και η θάλασσα από μακριά. Ο Απόστολος φοράει εργατική φόρμα, είναι γονατισμένος μπροστά στα σκαλιά και με ένα σφυρί και καρφιά προσπαθεί να μαστορέψει μια κουνιστή πολυθρόνα. Μπαίνει ο Πέτρος και στέκεται λίγα μέτρα μακριά του με τα χέρια στις τσέπες. Περιμένει να τον προσέξει. Εκείνος τον αντιλαμβάνεται, σαστίζει για λίγο, αλλά συνεχίζει τη δουλειά του.

Π- Είναι εκείνη η κουνιστή πολυθρόνα;

Α- Εκείνη είναι.

Π- Ακόμα την έχεις!

Α- Μάζευε αράχνες, ξεχασμένη στην αποθήκη.

Π- Τη βρήκαμε πεταμένη στα σκουπίδια και εσύ μου είπες ότι ο κόσμος δεν ξέρει να εκτιμάει τα όμορφα πράγματα. Πως τέτοιο φίνο κομμάτι κανένας δεν φτιάχνει πια, γιατί κανένας δεν θα βρεθεί να το αγοράσει. Όλοι, έλεγες ψωνίζουν από τα ετοιματζίδικα, που είναι πιο οικονομικά και γι' αυτό τα σπίτια τους είναι ολόδια και δείχνουν φτηνιάρικα.

Α- Τι ήθελα και το είπα! Σου μπήκε στο μυαλό να την επισκευάσουμε κι εγώ που τότε δεν ήξερα ούτε να αλλάζω τη σακούλα της ηλεκτρικής σκούπας, σκέφτηκα ότι αφού μου το είχες ζητήσει, έπρεπε να βρω τρόπο να το κάνω. Είχαμε μόλις χάσει τη μάνα σου, έπρεπε να μάθουμε να ζούμε μόνοι οι δυο μας και μέχρι τότε δεν είχαμε καν γνωρίσει ο ένας τον άλλο. Ήταν μια καλή ευκαιρία.

Π- Την καθαρίσαμε, τη βάψαμε, τη λουστράραμε, αλλάξαμε και το μαξιλάρι...

Α- Το σπασμένο πόδι μας δυσκόλεψε, το αφήσαμε να παίζει λίγο...(παρατάει το σφυρί και σηκώνεται)

Π- Ναι, καλά την είχαμε φέρει βόλτα.

Α- Τώρα όμως σαν να τα 'φαγε τα ψωμιά της.

Π- Είσαι πιο επιδέξιος από παλιά. Αν έχεις καλό λόγο, θα την ξαναμαστορέψεις.

Α- (Πλησιάζει τον Πέτρο. Όχι πολύ.) Έπρεπε να ειδοποιούσες που θα ερχόσουν. Δεν ετοίμασα τίποτα.

Π- Πως να σε ειδοποιούσα; Δεν έχεις τηλέφωνο.

Παύση.

Α- Έπρεπε να ειδοποιούσες...

Παύση. Ο Πέτρος κοιτάζει το σπίτι. Προσέχει τα παράθυρα.

Π- Τι έπαθαν τα τζάμια;

Α- Όταν τα αλλάζω θυμώνουν περισσότερο και μου κάνουν χειρότερες ζημιές, να δες...(Δείχνει τα σπασμένα σκαλοπάτια). Τα παράτησα κι εγώ έτσι. Δεν με πειράζει. Τον Χειμώνα μέσα στο σπίτι φορούσα γάντια και σκούφο και είχα μια χοντρή κουβέρτα μόνιμα τυλιγμένη πάνω μου. Τώρα που καλοκαιριάζει είναι ωραία, έχω δροσιά. Μέχρι να ξαναπιάσουν τα κρύα μπορεί να ηρεμήσουν.

Π- Ποιοι;

Α- Οι χωριανοί. Ποιοι άλλοι.

Π- Αυτοί τα έσπασαν;

Α- Αυτοί, βέβαια. Είναι πάντως καλοί άνθρωποι, περιμένουν να βγω από το σπίτι για να πετάξουν τις πέτρες τους, μη με χτυπήσει κανένα γυαλί. Κάθε πρωί βρίσκω στην πόρτα μου ψόφια ποντίκια. Κάνω πως τρομάζω, γιατί να τους στεναχωρώ; Μόνο την τελευταία φορά το παράκαναν. Πήγαν να μου βάλουν φωτιά, όταν έλειπα. Παρά τρίχα την πρόλαβα. Μάλλον ήταν τίποτα πιτσιρίκια.

Π- Μα γιατί;

Α- Γιατί τα παιδιά τους έμειναν χωρίς δουλειά, γιατί η παραγωγή τους κάθετα απούλητη, γιατί έχασαν το κομπόδεμα που είχαν φτιάξει μια ζωή... για όλα. Δεν τους αδικώ. Γι' αυτούς είμαι μέρος του προβλήματος. Μπορεί να έχουν και δίκιο, δεν ξέρω. Έχει πάψει πια να με απασχολεί.

Π- Μήπως δεν είναι πολύ καλή ιδέα που μένεις εδώ;

Α- Μπα, πέρα από τα σπασίματα και τις βρισιές, δεν με ενοχλούν. Νομίζω με φοβούνται κάπως, όπως φοβούνται τα παιδιά τους καλικάντζαρους. Το άσχημο είναι που δεν μπορώ να ψωνίζω από το χωριό. Ο μπακάλης μόλις με βλέπει από μακριά, κατεβάζει τα στόρια. Αναγκάζομαι να πηγαίνω στην πόλη για τις προμήθειες. Δε βαριέσαι. Όλα μια συνήθεια είναι.

Π- Γιατί δεν μιλάς στην αστυνομία;

A- Με την έλλειψη προσωπικού και τα τρεχάματα που έχουν κι εκείνοι, θα ήταν πολύ προκλητικό να τους απασχολούσα με τέτοια θέματα. Άσε που αυτό θα εξαγρίωνε τους χωριάτες περισσότερο.

Παύση.

Π- Τα χάπια σου τα παίρνεις;

A- Ο γιατρός μού τα σταμάτησε τα πιο πολλά. Εδώ στην εξοχή όλα ρυθμίζονται από μόνα τους. Μόνο στον ύπνο δυσκολεύομαι. Μάλλον θα έχω ακόμα πολλά να σκεφτώ. (παύση) Θα μείνεις για φαγητό; Τα γεμιστά σε λίγο θα είναι έτοιμα. Οι ντομάτες και οι πιπεριές είναι απ' τον κήπο. Θα πιούμε και ωραίο κρασί, μού το στέλνει ένας φίλος. Σκέτο διαμάντι.

Π- Θα δούμε.

A- Όπως θέλεις.

Ο Απόστολος σκύβει και ξαναπιάνει να μαστορεύει την πολυθρόνα. Ο Πέτρος στέκεται όρθιος και τον παρακολουθεί. Περνάνε έτσι μερικά λεπτά.

A- Φτάνει τόσο, λες;

Π- Ποιο πράγμα.

A- Αυτό το όψιμο παιχνίδι τρυφερότητας. Μπορούμε να το σταματήσουμε και να μου πεις τι θέλεις ή προτιμάς να το τραβήξουμε κι άλλο;

Π- Δεν είναι παιχνίδι.

A- Μην αρπάζεσαι, δεν το είπα για κακό. Ο καθένας πρέπει να νιώθει όπως είναι φτιαγμένος να νιώθει. Περίμενες να παραπονεθώ που εξαφανίστηκες τόσο καιρό;

Π- Ναι, μάλλον.

A- Ούτε που μου πέρασε από το μυαλό. Αν δεν ένιωσες την ανάγκη να έρθεις να με δεις, είναι δικό μου το φταίξιμο, όχι δικό σου. Μάθαμε να είμαστε κάπως σφιχτοί στην οικογένειά μας. Η μάνα σου ήταν ίσως η

μόνη μας ελπίδα, αλλά έφυγε νωρίς. Δεν πειράζει. Τουλάχιστον δεν πάσαμε ποτέ να είμαστε αξιοπρεπείς.

Π- (Παύση. Κοιτάζει τη φόρμα του Απόστολου) Σε προτιμούσα με τα κοστούμια. Σού πήγαιναν.

Α- Μπα, με στεναχωρούσαν. Ποτέ δεν τα συνήθισα.

Π- Τούς είχες χορέψει όλους κανονικά.

Α- Μη νομίζεις, ήταν και για μένα μια έκπληξη, δεν φανταζόμουν ότι θα τραβούσε τόσο μακριά. Βρεθήκαμε όλοι μέσα σε ένα κλουβί και χτυπιόμασταν. Αλλόκοτη εποχή. Τα πράγματα προχωρούσαν πολύ γρήγορα. Και άλλαζαν συνεχώς.

Π- Εννιά μήνες πρώτη φίρμα στην κυβέρνηση!

Α- Δεν έφτασα τους εννιά. Ήταν διακόσιες εξήντα μέρες ακριβώς.

Π- Κάτι πρόλαβες να συμμαζέψεις...

Α- Ποιος νοιάζεται τώρα για αυτά...

Π- Κρίμα όμως.

Α- Δε βαριέσαι...

Π- Κάποτε θα διορθωθούν τα πράγματα.

Α- Μπορεί.

Π- Θα τα καταφέρεις πάλι. Πάντα τα καταφέρνεις.

Α- Δεν νομίζω να έχω το κουράγιο πια. Δεν έχει και μεγάλη σημασία.

Σιωπή.

Π- Είναι κάτι που ίσως μπορείς να κάνεις.

Α- Είσαι βέβαιος; Εγώ δεν καταφέρνω πια ούτε μια ξύλινη πολυθρόνα να επιδιορθώσω.

Π- Αυτό που θα σου ζητήσω είναι πιο εύκολο για σένα.

Α- Αλήθεια;

- Π- Σε είκοσι μέρες θα γίνει μια Νατοϊκή άσκηση εδώ, στη Μακεδονία.
- Α- Ναι, το διάβασα. Θα στρατοπεδεύσουν δυόμιση χιλιάδες πεζοναύτες στους αγρούς και θα παίζουν με τα όπλα τους.
- Π- Ακριβώς.
- Α- Κι εσύ κάτι θέλεις από αυτούς.
- Π- Ναι, κάτι που θα έχουν μαζί τους.
- Α- Και όταν καταλάβουν ότι το έχασαν;
- Π- Θα το αντικαταστήσουμε με παρόμοιο, δεν θα φανεί η διαφορά.
- Α- Δεν θα το αντιληφθούν αργότερα;
- Π- Ίσως. Μπορεί και όχι. Δεν είναι πολύτιμο για αυτούς. Το πιθανότερο είναι να μην ασχοληθεί ποτέ κανένας.
- Α- Θα το επιστρέψουν πίσω ή θα το αφήσουν στο Ιράκ;
- Π- Όχι, δεν θα το επιστρέψουν πίσω.
- Α- Άρα από τους Ιρακινούς θα λείψει.
- Π- Δεν θα λείψει από κανέναν, σου λέω. Δεν θα το προσέξουν.
- Α- Συνέχισε.
- Π- (Του δίνει την επιστολή από το ΓΕΣ) Αυτοί οι δώδεκα αξιωματικοί θα βρεθούν μαζί με τους πεζοναύτες για όσο διάστημα διαρκέσει η άσκηση.
- Α- Και λοιπόν;
- Π- Θέλω να πάω στη θέση αυτουνού (Τού δείχνει ένα όνομα πάνω στο χαρτί)
- Α- Εσύ;
- Π- Γιατί όχι. Στο στρατό ήμουν δόκιμος. Έχω απολυθεί με τον βαθμό του ανθυπολοχαγού. Χρειάζομαι τα κατάλληλα έγγραφα για να συμπεριληφθώ στην αποστολή των Ελλήνων αξιωματικών.

A- Δεν θα είναι εύκολο. Τα πρόσωπα αυτά φαντάζομαι επιλέχτηκαν με πολύ συγκεκριμένα κριτήρια. Χρειάζονται εγκρίσεις από την στρατολογία, το πεντάγωνο, το υπουργείο...Ένα σωρό κόσμος να εμπλακεί. Εξάλλου εσύ είσαι πολίτης. Θα πρέπει να θεωρηθείς επίστρατος...

Π- Ας θεωρηθώ.

A- ...Και αυτός που θέλεις να αντικαταστήσεις δεν ξέρουμε τι άκρες έχει. Θα είναι πιο απλό να προστεθεί ένα άτομο ακόμα, αντί να αποκλείσουμε κάποιον.

Π- Όχι. Δεν πρέπει να τον έχω στα πόδια μου.

A- Γιατί;

Π- Υπάρχει λόγος.

Ο Απόστολος διαβάζει ξανά το χαρτί.

A- Για να δούμε πού υπηρετεί αυτός ο Ορέστης...(διαβάζει) Λοχαγός φαρμακοποιός...Στρατιωτικό νοσοκομείο Διδυμοτείχου...(γυρίζει στον Πέτρο) Εκεί πάνω δεν βρέθηκες κι εσύ τελευταία.

Π- Ναι.

A- Από εκεί τον ξέρεις;

Π- Ήταν ο προϊστάμενός μου.

A- Ήταν η τελευταία σου αποστολή, κάνω λάθος; Μετά από εκείνη παραιτήθηκες.

Π- Καλά θυμάσαι.

A- Τι πήγες να κάνεις;

Π- Με είχαν στείλει στο στρατιωτικό νοσοκομείο για να ερευνήσω μια υπόθεση τράφικινγκ όπου φαινόταν να εμπλέκονται κάποιοι υπαξιωματικοί που υπηρετούσαν εκεί. Η ιστορία ήταν σκάρτη, δεν βρήκα τίποτα ενοχοποιητικό. Αναγκάστηκα όμως να μείνω κάποιους μήνες για

να μην δώσουμε υποψίες ότι ήμουν μούφα και καεί ο άνθρωπός μας στη στρατολογία. Με έβαλαν στο φαρμακείο που είχε έλλειψη προσωπικού.

A- Και γνώρισες τον Ορέστη.

Π- Ναι.

A- Τι τύπος ήταν;

Π- Ήρεμος και ευγενικός. Μιλούσε αργά, πρόσεχε τις λέξεις του. Είχε κάτι στον αέρα του που σε υποχρέωνε να τον σεβαστείς.

A- Δείχνεις να τον συμπάθησες.

Π- Σε κέρδιζε μόνο με τους τρόπους του. Στη μονάδα ήταν σαν τη μύγα μές' στο γάλα.

A- Και γιατί θέλεις να τον απομακρύνεις από την αποστολή; Η γνωριμία σας μπορεί να σου είναι χρήσιμη.

Π- Ο Ορέστης έχει μια συγκινητική αίσθηση του καθήκοντος. Δεν θα δεχόταν ποτέ να συνεργαστεί σε μια τέτοια ιστορία.

A- Πως είσαι τόσο σίγουρος;

Π- Στο νοσοκομείο είχε ένα μπλέξιμο. Δεν έφταιγε αυτός, ο προκάτοχός του τα είχε κάνει μαντάρα. Δεν ήταν τίποτα σπουδαίο, αλλά θα γίνονταν έρευνες, ανακρίσεις, μια ταλαιπωρία. Του πρότεινα να τον βοηθήσω, είχα τον τρόπο. Δεν θα μου ήταν δύσκολο.

A- Και αυτός;

Π- Μόνο που δεν μου πέταξε καμιά καρέκλα.

A- Ωστε έτσι!

Π- Γι' αυτό σου λέω.

A- (Παύση. Μυρίζει τον αέρα) Α, τα γεμιστά τα πετυχαίνω πάντα. Το μυστικό είναι στις πρώτες ύλες. Τα λαχανικά τα μάζεψα σήμερα το πρωί. Έβαλα και κουκουνάρι, και σταφίδες. Μοσχομυρίζουν! Σίγουρα δεν θέλεις να κάτσεις για φαΐ;

Π- Θα καθίσω...

Α- Ωραία. (Παύση) Για πόσα εμβόλια μιλάμε;

Π- Τι;

Α- Έλα τώρα. Μη γουρλώνεις τα μάτια. Πόσο δύσκολο ήταν να το καταλάβω;

Π- (Παύση) Δεν ξέρουμε ακριβώς. Αρκετές χιλιάδες σίγουρα.

Α- Πως σκοπεύεις να μπεις στην αποθήκη τους και να βγεις με τα εμβόλια στα χέρια;

Π- Υπάρχει σχέδιο. Είναι όλα κανονισμένα.

Α- Και μετά πού θα τα κρύψεις μες στα χωράφια, καλοκαιριάτικα;

Π- Έξω από τον καταυλισμό θα στηθεί μια καντίνα για τους πεζοναύτες. Έχουμε συνεννοηθεί με το άτομο που θα δουλεύει εκεί.

Α- Και τι θα γίνει όταν θα εμβολιαστούν οι Ιρακινοί και θα συνεχίσουν να νοσούν από τον ιό;

Π- Μάλλον ότι παθαίνουμε και εμείς μέχρι τώρα.

Α- Ούτε που το σκέφτηκες...

Π- Νοιάζεσαι τόσο για τους Ιρακινούς;

Α- Νοιάζομαι για τις συνέπειες των πράξεων μας.

Π- Τι σημαίνει αυτό;

Α- Όταν αντιληφθούν ότι τα εμβόλια δεν είναι αποτελεσματικά, οι Αμερικανοί θα τα εξετάσουν, θα δουν ότι κάποια περιέχουν καθαρό νεράκι και θα ερευνήσουν τη διαδρομή τους από την Αμερική μέχρι εκεί κάτω. Θα θυμηθούν ότι έμειναν έντεκα μέρες σε ένα στρατόπεδο στην Μακεδονία και ότι ένας από τους Έλληνες αξιωματικούς προστέθηκε την τελευταία στιγμή στην αποστολή. Σε δυο ώρες θα τους έχουμε έξω από την πόρτα μας. (Παύση) Κατάλαβες τώρα τι εννοώ;(παύση) Φυσικά κατάλαβες, αλλά δεν θα κάνεις πίσω, έτσι δεν είναι;

Π- Πριν λίγο καιρό ούτε εσύ θα έκανες πίσω.

Α- Το ξέρω. Η γενιά μου διακινδύνεψε πολλά περισσότερα από όσα μπορούσε να χάσει. Βλέπεις, πιστέψαμε ότι θα στεκόμασταν τυχεροί και ίσως να απαλλάσσαμε εσάς τους νεότερους από την ανάγκη να ρισκάρετε. Θα σας προσφέραμε έναν κόσμο για να ζήσετε με περισσότερη αξιοπρέπεια. Δεν υπολογίσαμε ότι τα παιδιά μας θα μάθαιναν να σκέφτονται όπως εμείς. Και θα έβαζαν πείσμα να μας ξεπεράσουν.

Π- Τι σε έπιασε τώρα;

Α- Δεν ξέρω. Όσο περνούν τα χρόνια γίνομαι συναισθηματικός. Δεν μου είπες, ποιος το οργανώνει όλο αυτό;

Π- Τι σημασία έχει; Κάποιοι επιχειρηματίες.

Α- Α, έτσι...

Π- Τι σημαίνει αυτό;

Α- Τίποτα, τι να σημαίνει; Να, σκεφτόμουν...

Π- Τι πράγμα;

Α- Πως οι κυβερνήσεις ανεβαίνουν και πέφτουν, ολόκληροι λαοί μπορεί να καταστρέφονται, αλλά η ίδια παλιοπαρέα πάντα θα βρίσκει τρόπο να κάνει τις δουλειές της.

Π- Τώρα δεν θα είναι το ίδιο.

Α- Και γιατί όχι;

Π- Από αυτήν την ιστορία όλοι θα βγούμε ευνοημένοι.

Α- Όταν κάποιος κάνει μπίζνες υπάρχει πάντοτε κάποιος χαμένος. Και είναι ο ίδιος κάθε φορά.

Π- Τι εννοείς;

Α- Όσο όλοι κινδυνεύουμε από τον ιό, υπάρχει η πιθανότητα να βρεθεί μια συνολική λύση. Ίσως η κυβέρνηση πετύχει κάποια στιγμή μια συμφωνία με την εταιρία, ίσως στείλουν και σε μας ανθρωπιστική

βοήθεια. Αν όμως στη χώρα κυκλοφορήσουν μερικές χιλιάδες εμβόλια μόνο για αυτούς που μπορούν να τα πληρώσουν, ποιος τότε θα ασχοληθεί με τον φτωχό και τον άπορο; Το πρόβλημα θα χάσει αμέσως την προτεραιότητά του. (παύση) Τι με κοιτάς έτσι;

Π- Είχες δίκιο, πρέπει να πέρασε πολύς καιρός που έχουμε να ανταμώσουμε.

Α- Είναι που η εποχή μας είναι τέτοια που κάθε μέρα μετράει για δέκα. Αλλάξαμε όλοι.

Π- Ναι, έγινες πολύ σχολαστικός.

Α- Και καχύποπτος. Λες να μην πρόσεξα ότι ήρθες να με βρεις μόνο τώρα που είμαι μόνος και ξεχασμένος.

Π- Είχαμε και οι δυο τα μπλεξίματα μας..

Α- Και τώρα πίστεψες ότι θα συγκινηθώ που έχω επιτέλους τη δυνατότητα να στηρίξω τον γιο μου.

Π- Σκέφτηκα ότι θα είναι καί για τους δυο μας μια ευκαιρία.

Α- Μπορεί. Είμαι όμως πολύ μεγάλος πια για να έχω την ανάγκη να αποδείξω το οτιδήποτε.

Π- Δεν θα σου ζητούσα ποτέ κάτι τέτοιο.

Α- Τότε τι ήρθες να μου ζητήσεις;

Π- Ένα δυο τηλεφωνήματα μόνο.

Α- Είπαμε, δεν έχω τηλέφωνο.

Παύση.

Π- Εντάξει, το καταλαβαίνω. (παύση) Ξέρω, δεν θα το πιστέψεις, αλλά έτσι κι αλλιώς χαίρομαι που κάθομαι και μιλάω μαζί σου.

Α- (σηκώνεται αργά). Ναι, όμορφα είναι. Φοβάμαι όμως πως δεν μπορώ να σου πω τίποτα άλλο που θα σου φανεί χρήσιμο. Βλέπεις, εγώ βρέθηκα εδώ πέρα, σε ένα σπίτι με σπασμένα παράθυρα να σκάβω τη γη. Είναι μια μεγάλη κατάκτηση αυτό, ξέρεις. Πρέπει να περάσει κάποιος

μέσα από τη λάσπη, να τακτοποιήσει όλες του τις εκκρεμότητες, για να μπορεί να έρχεται σε επαφή με το χώμα και εκείνο να τον καλωσορίζει. Κάποια στιγμή ελπίζω να έρθεις να με βρεις με αυτήν τη γαλήνη. Και τότε θα καθίσουμε ο ένας απέναντι στον άλλο, και θα φάμε αργά, χωρίς πολλές κουβέντες. Θα δεις πόσο νόστιμο είναι το φαγητό που θα μας δώσει η γη, αφού πρώτα θα έχουμε συμφιλιωθεί μαζί της.(Απομακρύνεται) Κάποια στιγμή. Ακόμα έτοιμος δεν είσαι. (πηγαίνει προς το σπίτι.)

Π- Πού πας;

Α- Λέω να ξαπλώσω λίγο. Με βάρωσε ο ήλιος. Κι εσύ καλύτερα να ξεκινήσεις, μην ταξιδέψεις μες την κάψα.

Π- Ναι. Πήγαινε να ξεκουραστείς.

Α- Καλή αντάμωση.(βγαίνει)

Ο Πέτρος μένει μόνος. Κοιτάζει προς το σπίτι.

Τα φώτα σβήνουν.

Σκηνή 3

Στο εργαστήριο του Πέτρου. Η ίδια ακαταστασία που υπήρχε στην πρώτη σκηνή. Ο Πέτρος στέκεται όρθιος μπροστά στον πάγκο του. Στην πολυθρόνα κάθεται ο Ορέστης.

Π- Το βρήκες εύκολα;

Ο- Όχι.

Π- Πως έτσι; Σου είχα δώσει οδηγίες.

Ο- Ήξερα πως να φτάσω μέχρι εδώ, αλλά δυσκολεύτηκα να βρω την είσοδο. Τα σκουπίδια την φράζουν ολόκληρη.

Π- Οι ένοικοι σκέφτονται να στοιβάξουν τις σακούλες μέσα στα καταστήματα. Έτσι κι αλλιώς δεν πρόκειται να νοικιαστούν.

Ο- Όπως πάει, θα γίνει και αυτό.

Π- Σε κάποιες γειτονιές το κάνουν κιόλας. Δεν υπάρχει άλλη λύση. Με τόσα σκουπίδια στους δρόμους δεν μπορείς να σταθείς από τη μπόχα. Χώρια οι αρρώστιες. Τα σκουπιδιάρικα δεν έχουν πετρέλαιο να τα μαζέψουν.

Ο- (Κοιτάζει τριγύρω) Τι ησυχία που έχει εδώ! Ξεχνάς ότι γίνεται χαλασμός ακριβώς πάνω από το κεφάλι σου. Λες και ο χρόνος σταματάει.

Π- Στην αρχή υπολόγιζα τις ώρες από τις διακοπές του ρεύματος. Μετά άρχισαν να το κόβουν όποτε να ναι, έχασα τον λογαριασμό. Πολλές φορές μπερδεύω ακόμα και τις μέρες. Δεν έχει και μεγάλη σημασία, ποια η διαφορά; Την πατάω μόνο όταν νομίζω ότι είναι Κυριακή και βγαίνω για εφημερίδα και διαπιστώνω ότι έχει πάει Τρίτη. Ίσως να το κάνω και επίτηδες. Ποιος θέλει να διαβάξει εφημερίδα;

Ο- Φαντάζομαι τι ανακούφιση!

Π- Ούτε τα κινητά πιάνουν.

Ο- Είναι το ιδανικό μέρος.

Π- Ιδανικό για ποιο πράγμα.

Ο- Για να κρυφτείς.

Π- Να κρυφτείς; Από τι;

Ο- Ξέρω γω.... Από τη φασαρία, από τα χρέη, από τον κόσμο... Απ' ό,τι τρώει τον καθένα. Μόνο από τις επιλογές σου δεν μπορείς να ξεφύγεις. Εκείνες σε ακολουθούν όσο βαθιά στη γη και να κατέβεις.

Παύση.

Π- Πως είναι τα πράγματα στην Γκαντζολία ;

Ο- Όπως τα ξέρεις. Δεν άλλαξαν και πολλά.

Π- Ο διευθυντής είναι ακόμα εκείνο το ξυλάγγουρο;

Ο- Εκείνος πήρε μετάθεση πριν δυο μήνες για Αθήνα. Ήρθε ένας οφθαλμίατρος στη θέση του.

Π- Σας τρέχει;

Ο- Δεν είναι κακός. Μόνο που έχει γλυκαθεί από τις Βουλγάρες που τριγυρνάνε στα μπαρ. Δεν ξεκολλάει από το βρακί τους.

Π- Ο καθένας με το χούι του.

Ο- Δεν έχω παράπονο. Μου δίνει αρκετές άδειες και έρχομαι και βλέπω τον μικρό.

Παύση.

Π- Διάβαζες πολύ τότε. Κάθε Σάββατο πήγαινες σε εκείνο το βιβλιοπωλείο με τις δυο εισόδους στον πεζόδρομο. Συνέχεια χωμένος σε ένα βιβλίο. Μυθιστορήματα, ποίηση, ιστορικά... Στο σπίτι σου θα πρέπει να έχεις στοίβες.

Ο- Και τώρα διαβάζω. Είναι μια διέξοδος. Μόνο που δεν αγοράζω πια καινούρια βιβλία. Ξαναπιάνω αυτά που έχω. Χώρια που το βιβλιοπωλείο έχει κλείσει από καιρό.

Παύση.

Π- Με εκείνη την ιστορία;

Ο- Ποια;

Π- Με τα φάρμακα που έλειπαν.

Ο- Α, εκείνη... Έγιναν τόσα πολλά από τότε... Πάει, τελείωσε. Πέρασα ΕΔΕ, πλήρωσα το έλλειμα, με κατσάδιασαν σαν να είμαι κανένας μαθητάκος και το ζήτημα έληξε.

Π- Ήταν πολλά;

Ο- Όλες μου οι οικονομίες. Δεν με ένοιαζε τότε, είχα τόσα να σκεφτώ. Μόνο μετά, όταν τα πράγματα έσφιζαν και οι πληρωμές άρχισαν να καθυστερούν κατάλαβα ότι εκείνα τα χρήματα θα ήταν μεγάλη βοήθεια.

Π- Ήσουν πολύ ξεροκέφαλος που δεν με άφησες να το τακτοποιήσω.

Ο- Δεν μπορούσα να το δεχτώ.

Π- Όλοι οι γιατροί τον στρατοπέδων με γνώριζαν. Θα περνούσαμε το έλλειμα με παραστατικά στα ιατρεία των μονάδων και δεν θα έπαιρνε κανείς χαμπάρι. Τις μονάδες δεν τις ελέγχουν ποτέ.

Ο- Ξέρω, δεν ήταν τίποτα για σένα.

Π- Τζάμπα ταλαιπωρήθηκες και έχασες και τα λεφτά σου.

Ο- Σε παρακολουθούσα στο νοσοκομείο, ήσουν τόσο δημοφιλής! Μέσα στους μήνες που βρέθηκες εκεί σε γνώριζαν όλοι από τα σύνορα μέχρι την Αλεξανδρούπολη.

Π- Το όνομα του πατέρα μου ήταν το πιο ισχυρό χαρτί. Και να σκεφτείς μέχρι το τέλος αρνιόμουν ότι ήμουν ο κανακάρης του υπουργού. Άσε που είχαμε να μιλήσουμε χρόνια. Δεν είχε σημασία. Το όνομα έλυνε όλα τα ζητήματα από μόνο.

Ο- Μέσα σε λίγο καιρό είχες δημιουργήσει ένα κύκλωμα από ανθρώπους να χρωστάνε χάρες ο ένας ο άλλον κι εσύ στο κέντρο να τις διαχειρίζεσαι. Οποίου τού έκοβαν την άδεια, ερχόταν σε σένα. Οποιος ήθελε να του αλλάξουν πόστο, ερχόταν σε σένα. Αν τύχαινε σε κάποιον αναποδιά, εσύ θα έβρισκες τον κατάλληλο για να την κουκουλώσει. Διευκόλυνες διαδικασίες, προωθούσες αιτήματα, έλυνες διαφορές. Καθόσουν στο ΚΨΜ, στο πιο απομακρυσμένο τραπέζι και μιλούσες με ανθρώπους από όλον τον Έβρο που έρχονταν να σε συναντήσουν.

Φαντάροι, δόκιμοι, караβανάδες, άκαπνοι αξιωματικοί που ήταν στα χαμένα. Σε όλους μοίραζες γενναιόδωρα εξυπηρετήσεις.

Π- Βοηθούσα όσο γινόταν.

Ο- Μέχρι και ο ίδιος ο στρατηγός του σώματος, έλεγαν ότι σε κάλεσε στο γραφείο του.

Π- Ήθελε μια εξυπηρετησούλα για την κόρη του που ήταν αδιόριστη νηπιαγωγός. Του είπα ότι θα έκανα ό,τι μπορούσα. Ακόμα περιμένει.

Ο- Έδινες στον καθένα αυτό που είχε ανάγκη, ακόμα κι αν αυτό ήταν μόνο μια ελπίδα χωρίς αντίκρισμα. Με έναν μαγικό τρόπο τους είχες πείσει όλους ότι σε χρειάζονταν.

Π- Όσο περνούσε από το χέρι μου.

Ο- Και ούτε μια φορά δεν χρησιμοποίησες κάτι για σένα.

Π- Δεν χρειάστηκε.

Ο- Αν είχες φροντίσει να βολέψεις τον εαυτό σου, θα είχε κάποιο νόημα. Δεν έγινε ποτέ. Στην αρχή μου φαινόταν τόσο παράξενο, δεν το χωρούσε το μυαλό μου. Ήσουν ένας άνθρωπος που γνώριζε τα μυστικά των άλλων, καθόριζε τις τύχες τους και τους κρατούσε δεμένους με υποχρεώσεις. Σε ευγνωμονούσαν όλοι κι εσύ τους χάζευες από ψηλά με τρυφερή συμπόνια. Τρόμαξα όταν αργότερα κατάλαβα ότι όλο αυτό για σένα ήταν ένα παιχνίδι για να μην πλήττεις. Όπως οι άλλοι έπαιζαν τάβλι για να σκοτώσουν την ώρα τους.

Π- Τα παραλές.

Ο- Σε ζήλεψα, ξέρεις. Κατάλαβα ότι ήσουν τόσο ικανός, που δεν είχες πρόβλημα να ξοδέψεις το ταλέντο σου για μια σαχλαμάρα.

Π- Δεν περίμενα ότι θα το έπαιρνες τόσο σοβαρά.

Ο- Μετά ανακαλύφθηκε το έλλειμα στο φαρμακείο. Ήμουν καινούριος και άπειρος, με έπιασε πανικός. Σκέφτηκα θα ντροπιαζόμουν σε όλο το σώμα, η καριέρα μου θα καταστρεφόταν.

Π- Και τότε πρότεινα να σε βοηθήσω.

Ο- Στεκόσουν μπροστά στο γραφείο μου και μου ανέπτυξες το σχέδιό σου. Ήταν τόσο απλό. Μερικά τηλεφωνήματα μόνο σε ανθρώπους που είχες στο κινητό σου με τα μικρά τους ονόματα. Αυτό που εμένα με έριχνε σε απελπισία, εσύ μπορούσες να το τακτοποιήσεις μέσα σε ένα απόγευμα, χαζεύοντας ποδόσφαιρο.

Π- Κι όμως δεν δέχτηκες.

Ο- Είναι περίεργο, το ξέρω, αλλά πίστεψα ότι κάποιος, έστω και ένας, έπρεπε να σου αντισταθεί. Ακόμα κι εσύ ο ίδιος το χρειαζόσουν. Κανένας άνθρωπος δεν αξίζει να φορτωθεί με τόση βεβαιότητα για τον εαυτό του.

Π- Δεν σε καταλαβαίνω.

Ο- Πολλές φορές σκέφτηκα πως θα ήταν τα πράγματα αν έπεφτα στα γόνατα και είχα δεχτεί. Πόσο να κόστιζε άραγε λίγη περιφρόνηση...Δεν βαριέσαι...Ό,τι έγινε, έγινε.

Παύση.

Π- Τώρα πως είσαι;

Ο- Δεν είναι εύκολα.

Π- Το διάβασα στις εφημερίδες λίγες μέρες αφότου απολύθηκα. Με συγχωρείς, δεν ήρθα ούτε στην κηδεία.

Ο- Ήμουν τόσο ζαλισμένος που δεν θα σε πρόσεχα.

Π- Ο γιος σου;

Ο- Τον έχω κάπου προστατευμένο.

Π- Είναι καλά;

Ο- Δεν έχει μιλήσει από τότε. Ούτε λέξη.

Π- Τον φροντίζουν;

Ο- Κάνουν ό,τι μπορούν, αλλά κοστίζει ακριβά.

Π- Καταλαβαίνω.

Ο- Τα πρωινά τού αρέσει να περπατάει ξυπόλητος πάνω στο βρεγμένο γρασίδι. Σηκώνεται από το κρεβάτι πριν ξημερώσει και κατεβαίνει στην αυλή. Τριγυρνάει ανάμεσα στα λουλούδια, αγγίζει τις κούνιες. Αργότερα ο φύλακας τον βρίσκει γαντζωμένο στα κάγκελα να κοιτάζει τον ήλιο. Μετά θα πάρει πρωινό, του αρέσει πολύ το σοκολατούχο γάλα, θα ζωγραφίσει λίγο, θα συμπληρώσει το πάζλ του... Ίσως χαζέψει λίγο τα άλλα αγόρια να παίζουν. Είναι ακόμα κλειδωμένος στον εαυτό του, δεν έχει αναπτύξει σχέσεις με τα άλλα παιδιά. Συνήθως κάθεται σε μια άκρη και τα κοιτάζει. Πως αντέχει να είναι συνέχεια τόσο λυπημένος; Η παιδοψυχίατρος μού είπε ότι ο Στέφανος χρειάζεται χρόνο για να ανακτήσει την εμπιστοσύνη του και να επικοινωνήσει. Προς το παρόν κάθεται στο χόμα και γρατζουνάει το βιολί της μάνας του;

Π- Εννοείς εκείνο το βιολί;

Ο- Ναι. Το βιολί του Ντήτριχ. Δεν το αφήνει από τα χέρια του. Κοιμάται με αυτό αγκαλιά.

Π- Και το αφήνεις στα χέρια του πιτσιρικά; Ένα όργανο διακοσίων ετών. Ένα ιστορικό κειμήλιο.

Ο- Το είχε αγοράσει ο πατέρας της σε μια δημοπρασία όταν εκείνη έδωσε την πρώτη της συναυλία. Ένα εξαιρετικό κομμάτι, λευκό σαν τον πάγο. Τού κόστισε μια περιουσία. Γι' αυτό το όργανο της πρόσφεραν μόνιμη θέση στη συμφωνική του Βερολίνου, και εκείνη ήταν έτοιμη να τα παρατήσει όλα, να πάρει το παιδί και να εγκατασταθεί στη Γερμανία.

Π- Θυμάμαι, μιλούσες σε όλους γι' αυτό.

Ο- Είχα δοκιμάσει χίλιες φορές να τη λογικέψω, ήταν αδύνατο. Παρακαλούσα με όλη μου την ψυχή να συμβεί κάτι να της αλλάξει γνώμη. Ήταν αμετάπειστη... Και μετά συνέβη εκείνο.

Παύση.

Π- Έμαθα έπιασαν κάποιον.

Ο- Ναι, την επόμενη μέρα.

Π- Ένας Αλβανός, αν θυμάμαι καλά;

- Ο- Ο νεαρός που τής πήγαινε το φαγητό που παρήγγελλε κάθε Σάββατο.
- Π- Ληστεία, είπαν.
- Ο- Τι άλλο; Το σπίτι βρέθηκε άνω κάτω. Έλειπαν και μερικά κοσμήματα. Το βιολί ήταν στη θέση του, στην κρύπτη του.
- Π- Τι είπαν για τη γυναίκα σου;
- Ο- Πως πήγε να αντισταθεί, πιάστηκαν στα χέρια και έπεσε με το κεφάλι.
- Π- Εκείνος το ομολόγησε;
- Ο- Δεν σταμάτησε να το αρνείται, αλλά τα στοιχεία μιλούσαν από μόνα τους.
- Π- Πού τον έχουν;
- Ο- Δραπέτευσε με άλλους διακόσιους, τότε στην εξέγερση στις φυλακές. Θα βρίσκεται τώρα πίσω στη χώρα του.
- Π- Στάθηκες πολύ άτυχος....
- Ο- (μονολογεί) Ποτέ στ' αλήθεια δεν ονειρεύτηκα κάτι πολύ μεγάλο. Μια ζωή μετρημένη και ήρεμη, μονάχα αυτό επιθυμούσα. Χωρίς φανταχτερές επαύλεις, πλούσια γεύματα και ακριβά χαμόγελα. Ήθελα να βρίσκομαι στο σαλόνι του σπιτιού μου και να μην νιώθω την ανάγκη να στραφώ προς το παράθυρο. Να μετράω τα παπούτσια στο χαλάκι και μόνο από αυτό η ζωή μου να αποκτά νόημα. Και όταν γνώρισα εκείνη, σκέφτηκα πως μαζί της θα τα κατάφερνα. Ήταν γλυκιά κι ευγενική. Μιλούσε πάντα ψιθυριστά, την ενοχλούσε ο θόρυβος. Φοβόμουν πως αν την έσφιγγα δυνατά, μπορεί και να έσπαζε. Τόσο αδύνατη ήταν. Όταν όμως έπαιζε τη μουσική της, άστραφτε ολόκληρη. Μεταμορφωνόταν θαρρείς σε αρχαία θεά. Μετά γεννήθηκε ο Στέφανος. Ήταν ένα χαρούμενο παιδί. Τού άρεσε να παρατηρεί, να μαθαίνει καινούρια πράγματα. Τις νύχτες που ήμουν στο σπίτι, σηκωνόμουν, πήγαινα στο κρεβάτι του και τον χάζευα. Με ηρεμούσε να τον κοιτάζω που κοιμόταν. Με το μυαλό μου έπλαθα ιστορίες, τον έβλεπα να μεγαλώνει, να με ρωτάει διάφορα κι εγώ να δυσκολεύομαι να του απαντήσω, να με

αιφνιδιάζει η παιδική του απλότητα. Θα κάναμε βόλτες με τα ποδήλατα, θα πηγαίναμε μαζί στο γήπεδο, θα κατεβαίναμε τις πλαγιές με τα πέδιλα του σκι... Θα ταξιδεύαμε πολύ, θα επισκεπτόμασταν μουσεία, θα ανεβαίναμε στον πύργο του Άιφελ... Μαζί του κι εγώ σαν να ήταν η πρώτη μου φορά. Έτσι το φανταζόμουν, να μάθαινα κι εγώ τον κόσμο δίπλα του από την αρχή. Τέτοια λαχτάρα είχα...

Ε- (Αμήχανος) Εντάξει, μην κάνεις έτσι...

Ο- ...Και να που βρέθηκα εδώ, χωρίς να το καταλάβω. Να συναντάω τον γιο μου τις ώρες του επισκεπτηρίου, στο προαύλιο ενός κτηρίου βαμμένο με παρδαλά χρώματα για να ισορροπήσει τη θλίψη στο εσωτερικό του. . Εκείνος να μην δείχνει ότι με γνωρίζει και να γρατζουνάει το βιολί της μητέρας του επειδή δεν μπορεί να αγγίξει την ίδια.

Π- Τα πράγματα δεν θα είναι πάντα έτσι. Το ίδρυμα θα τον βοηθήσει. Ο μικρός θα γίνει γρήγορα καλά.

Ο- Σύντομα θα πρέπει να φύγει από το ίδρυμα.

Π- Γιατί;

Ο- Δεν μπορώ πια να το πληρώνω.

Π- Ω...

Ο- Τα χρήματα τελείωσαν. Να φανταστείς ότι έχω ξενοικιάσει το διαμέρισμα στο Διδυμότειχο. Τώρα τρώω και κοιμάμαι στο νοσοκομείο μαζί με τους φαντάρους. Και ούτε ξέρω πότε το κράτος θα βρει χρήματα να πληρώσει τους μισθούς μας.

Π- Σου έπεσαν όλα μαζί...

Ο- Δεν με νοιάζει για μένα. Μόνο για τον Στέφανο ανησυχώ. Αν αναγκαστώ να τον πάρω από εκεί, δεν ξέρω τι θα κάνω. Θα πρέπει να τον στείλω στους γονείς της γυναίκας μου που ζουν στη Γαλλία. Δεν θέλω πάλι να τον χάσω.

Π- Μήπως να πουλούσες το βιολί;

Ο- Δεν γίνεται. Το βιολί βρίσκεται κυριότητα του πεθερού μου μέχρι να ενηλικιωθεί ο μικρός.

Π- Να δανειζόσουν από κανέναν;

Ο- Αστειεύεσαι; Ποιος δανείζει σήμερα;

Παύση μεγάλη.

Π- Σκέφτηκες αυτό που σου είπα;

Παύση.

Ο- Ναι, το σκέφτηκα.

Π- Λοιπόν;

Ο- Δεν ήταν ανάγκη να φύγεις τόσο βιαστικά από το σπίτι μου. Μπορούσα να σου απαντήσω αμέσως.

Π- Δεν είχα έρθει για επίσκεψη. Και ήθελα να το σκεφτείς καλά.

Ο- Δεν υπήρχε λόγος.

Π- Το περίμενα ότι αυτό θα έλεγες.

Ο- Ωραία λοιπόν.

Π- Είσαι όμως αγύριστο κεφάλι.

Παύση.

Ο- Πιστεύεις πως θα έχεις να κάνεις με τους μονιμάδες και τους φαντάρους του Έβρου που προσπαθούν να βρουν τρόπο να λουφάξουν; Οι Αμερικανοί πεζοναύτες δεν είναι έτσι. Είναι οργανωμένοι και πιστεύουν πολύ σε αυτό που κάνουν.

Π- Φοβάσαι.

Ο- Φυσικά και φοβάμαι. Αν κάτι πάει στραβά και μας αντιληφθούν θα με αποτάξουν από τον στρατό, θα μείνω χωρίς δουλειά. Δεν θα μπορώ να φροντίζω τον Στέφανο

Π- Τίποτα δεν θα πάει στραβά. Όλα έχουν προβλεφθεί.

Ο- Εύκολο να το λες εσύ που θα κάθεται εδώ και θα περιμένεις.

Π- Έχουμε το πρόγραμμα των ασκήσεων. Κάθε μέρα, μόλις χαράζει οι λόχοι θα ξεκινούν για το βουνό πλήρως εξοπλισμένοι. Θα επιστρέφουν αργά το απόγευμα. Στο στρατόπεδο θα μένουν μόνο οι μάγειροι, οι συντηρητές και μερικοί φρουροί. Μια χούφτα άντρες. Οι εγκαταστάσεις θα ερημώνουν, τα ιατρεία το ίδιο, το πολύ να έχουν αφήσει πίσω κανέναν νοσοκόμο.

Ο- Και μετά;

Π- Την τελευταία μέρα η μεραρχία θα κάνει νυχτερινή διαβίωση. Δεν θα επιστρέψουν στον καταυλισμό, θα διανυκτερεύσουν στην ύπαιθρο. Εσύ από το προηγούμενο βράδυ θα κάνεις τον άρρωστο. Ηλίαση, διάρροια, κάτι όχι πολύ σοβαρό. Θα σου δώσουν κανένα χάπι και θα σε αφήσουν πίσω. Η αποθήκη θα είναι αφύλακτη, θα βρεις μια ευκαιρία και θα μπεις μέσα. Ακόμα και να σε δουν, θα πεις ότι ήθελες να ρίξεις μια ματιά, φαρμακοποιός είσαι, γιατί να μην σε πιστέψουν; Δεν θα σου πάρει πάνω από ένα τέταρτο να αντικαταστήσεις τα εμβόλια με τις αμπούλες με το νεράκι που θα σου δώσουμε.

Ο- Τους έχεις για χαζούς, ε;

Π- Τι πράγμα;

Ο- Λέω, τους Αμερικανούς, πιστεύεις ότι μπορείς να τους ξεγελάσεις τόσο εύκολα; Ξέρουν να ακολουθούν κανόνες. Δεν σημαίνει ότι είναι λιγότερο έξυπνοι. Ίσως το αντίθετο.

Π- Δεν με νοιάζει αν είναι έξυπνοι ή κουτοί. Αυτό που πρέπει να μας ενδιαφέρει είναι ότι θα έχουν μαζί τους τα εμβόλια που έχουμε ανάγκη. Οι δικοί μας πεθαίνουν κάθε μέρα και εκείνοι, σύμμαχοι μόνο όταν μας χρειάζονται, θα τα φέρουν στο έδαφός μας, θα τα κουνήσουν κάτω από τη μύτη μας και θα πάνε να τα μοιράσουν αλλού, στους καινούριους τους φίλους. Είναι έτσι ή όχι.

Ο- Ναι, έτσι φαίνεται.

Π- Η κυβέρνηση είναι ανίκανη να κάνει το οτιδήποτε. Υπάρχουν όμως κάποια πρόσωπα ανάμεσα στον συρφετό που αισθάνονται ακόμα

πατριώτες. Ενώ τα πάντα διαλύονται εκείνοι ακόμα πιστεύουν στη σωτηρία της χώρας. Με τα εμβόλια που θα πάρουμε θα καταφέρουμε να προστατέψουμε μερικές εκατοντάδες συνανθρώπους μας. Δεν πρέπει να χάσουμε αυτήν την ευκαιρία.

Ο- Ο ρόλος μου είναι να υπηρετήσω την πατρίδα μου, όπως εκείνη μου το ζητήσει. Όχι να κάνω πολιτική.

Π- Όστε αυτός είναι ο ρόλος σου...

Ο- Ακριβώς.

Παύση.

Π- Ξέρεις, εδώ πάνω, στον τρίτο όροφο έμενε μια οικογένεια. Έχουν ένα κοριτσάκι πέντε χρονών με μαλλιά πορτοκαλί σαν το καρότο. Η Σοφία παρατηρούσε τον κόσμο και του έκανε ερωτήσεις. Δεν έβαζε γλώσσα. Σταματούσε τους γείτονες και τους περαστικούς και τους ρωτούσε πού πηγαίνουν, τι σκέφτονται, τι τους στεναχωρούσε, γιατί διάλεξαν αυτά τα ρούχα να φορέσουν... Το σκασμένο, είχε ένα φοβερό ταλέντο να βρίσκει τις σωστές ερωτήσεις για τον καθένα, να τους βάζει να συλλογιστούν αυτό που τους απασχολούσε και να βρίσκουν γι' αυτό μια εξήγηση. Μια εξήγηση απλή, για να την κατανοήσει ένα μικρό παιδί, αλλά χρήσιμη τελικά και για τους ίδιους. Όλη η γειτονιά αγαπούσε τη Σοφία, μας έκανε να χαμογελάμε, έστω και για λίγες στιγμές...

Ο- Σε σένα τι ρωτούσε;

Παύση.

Π- Γιατί είμαι πάντα μόνος.

Ο- Και τι της απαντούσες;

Π- Δεν περίμενε απάντηση. Χτυπούσε και έφευγε, πήγαινε στον επόμενο.

Ο- Συνέχισε.

Π- Η Σοφία είναι εδώ και τρεις μέρες στην εντατική. Έχει υψηλό πυρετό και έντονο βήχα, αλλά συνεχίζει να χαμογελάει και να κάνει

ερωτήσεις, αν και η φωνή της γίνεται όλο και πιο αδύναμη. Βλέπεις είναι άυπνη τρία μερόνυχτα. Της κάνει εντύπωση που δεν την αφήνουν να κοιμηθεί, γιατί οι γονείς της πάντα τη μάλωναν όταν έμενε ξύπνια μέχρι αργά. Η Σοφία δεν ξέρει ότι δεν πρέπει να την πάρει ο ύπνος γιατί ο ιός του Μεξικού που χτυπάει στο κέντρο της αναπνοής και καταστρέφει το αντανακλαστικό. Οι συγγενείς της, οι γιατροί, οι νοσοκόμοι, οι γείτονες, ακόμα και εγώ ο ίδιος προσπαθούμε με βάρδιες να την κρατήσουμε ξύπνια και να τη θυμίζουμε να παίρνει ανάσες, γιατί αν αποκοιμηθεί, το σώμα της δεν θα ξέρει ότι πρέπει να αναπνεύσει για να ζήσει. (Παύση) Όταν λοιπόν οι γονείς αυτοί επιστρέψουν κάποια στιγμή στο σπίτι μόνοι τους, θέλω να πας και να τους βρεις και να τους πεις ότι θα μπορούσες αν ήθελες να εφοδιάσεις τα νοσοκομεία με εμβόλια και να σώσεις κοριτσάκια όπως το δικό τους, και πολλούς άλλους ακόμα από αυτήν την αρρώστια, αλλά δεν είναι δική σου δουλειά να κάνεις πολιτική.

Παύση.

Ο- Καλή η προσπάθεια, αλλά ατύχησες.

Π- Δηλαδή;

Ο- Ο γιος μου αυτή τη στιγμή που μιλάμε θα κοιτάζει καρφωμένος ένα σημείο του ουρανού. Αν στεκόμουν δίπλα του δεν θα αντιδρούσε, δεν θα ήξερα καν αν καταλάβαινε ποιος είμαι. Βλέπεις; Έχω πληρώσει το μερτικό μου στη δυστυχία.

Π- Και τι κάνεις γι' αυτό;

Ο- Τι μπορώ να κάνω;

Π- Αυτό που κάνεις πάντα. Τίποτα. Κάθεσαι και περιμένεις. Περιμένεις τότε με σταυρωμένα τα χέρια να γίνει ο έλεγχος στο φαρμακείο και μετά η ΕΔΕ να σου ρίξει την καμπάνα, όπου σε εξευτέλισαν και πήραν τα λεφτά σου. Και τώρα, περιμένεις ο Στέφανος να γίνει ξαφνικά καλά, περιμένεις να πάρεις τους μισθούς που σου χρωστάνε για να πληρώσεις το ίδρυμα. Περιμένεις τα πράγματα στη χώρα και στη ζωή σου να διορθωθούν απλά και μόνο ακολουθώντας τους κανόνες. Περιμένεις!

Ο- Δεν θα απολογηθώ σε σένα. Έχω άλλες αρχές.

Π- Φυσικά και έχεις. Ξέρεις όμως, κι εγώ έχω αρχές. Είναι ωραίο να μιλάει κανείς για τις αρχές του. Συνήθως γίνεται μπροστά στο αναμμένο τζάκι με πούρα και ούισκι, ενώ οι γυναίκες από την κουζίνα ετοιμάζονται να σερβίρουν το γλυκό. Μόνο που δεν φτάνει πάντα αυτό. Βρεθήκαμε βλέπεις σε μυστήριες εποχές που η αξιοπρέπειά μας είναι πολύ ακριβή για να την αγοράσουμε. Για να φτάσουμε σε αυτήν θα πρέπει πρώτα να καταφύγουμε σε ένα σωρό πονηριές.

Ο- Δεν με ενδιαφέρουν οι θεωρίες σου.

Π- Αλήθεια; Για πες μου λοιπόν τι θα κάνεις, όταν θα σε καλέσουν από το ίδρυμα και θα σου ζητήσουν να πάρεις τον Στέφανο; Θα τον στείλεις στα πεθερικά σου και πάλι θα περιμένεις τα καλοκαίρια και τα Χριστούγεννα για να τον δεις. Ή μήπως θα τον κουβαλήσεις μαζί σου στο Νοσοκομείο να μοιράζεστε το ίδιο κρεβάτι στον θάλαμο με τους φαντάρους. Τότε να σε δω για τι αξιοπρέπεια θα του μιλήσεις. Αλλά μπορεί να είσαι τυχερός και να μην καταλαβαίνει τι του λες. (Παύση. Τον πλησιάζει, του αγγίζει το μπράτσο) Ορέστη, στην άσκηση θα βρίσκονται δώδεκα Έλληνες αξιωματικοί, αν δεν συμφωνήσεις εσύ, θα βρω κάποιον άλλον να κάνει τη δουλειά. Για μένα υπάρχουν επιλογές. Εσύ όμως άλλη ευκαιρία δεν θα βρεις. Είναι η μόνη λύση που έχεις.

Παύση.

Ο- Μπορώ λίγο να το σκεφτώ;

Π- (χαμογελάει) Όση ώρα θέλεις

Αυλαία

Πράξη 2

Σκηνή 1

Δύο εβδομάδες μετά. Εργαστήριο του Πέτρου. Ο Πέτρος κάθεται στο σκαμνί και χτυπάει τα δάχτυλα στον πάγκο. Ο Ρήγας βηματίζει πάνω κάτω.

P- Τι ώρα είχαμε πει;

Π- Στις επτά.

P- Άργησε.

Π- Θα έρθει.

P- Ανοησία μας να τον αφήσουμε να περάσει μέσα από τον χαλασμό με τα εμβόλια στα χέρια.

Π- Θα τα καταφέρει.

P- Είδα και έπαθα να φτάσω εδώ κάτω. Από νωρίς το απόγευμα κόσμος συγκεντρώνεται από παντού κρατώντας πέτρες και λιστούς. Ανάβουν φωτιές, στήνουν οδοφράγματα. Τρεις φορές κόντεψα να εγκλωβιστώ. Μονάδες του στρατού έχουν συγκεντρωθεί στην πλατεία, αντιμετωπίζουν ταυτόχρονα τρία και τέσσερα μέτωπα. Οι αγρότες με φτυάρια και σφυριά πολιόρκησαν τη νομαρχία. Μια ομάδα με ιατρικές ποδιές συγκέντρωσε κάδους σκουπιδιών κατά μήκος της λεωφόρου και τους έβαλε φωτιά, η πόλη κόπηκε στα δύο. Κάποιοι άλλοι με κίτρινα κράνη από αυτά που φορούν οι μηχανικοί επιτέθηκαν στα ίσια στους αστυνομικούς. Τους απώθησαν με τις ασπίδες τους. Υπήρχαν τραυματίες.

Π- Κάθε μέρα και χειρότερα.

P- Αν πέσει πάνω σε αστυνομικούς, μπορεί να τον σταματήσουν για έλεγχο και να ψάξουν τον σάκο.

Π- Θα τους δείξει την στρατιωτική του ταυτότητα και θα τον αφήσουν αμέσως.

- P- Και αν βρεθεί μέσα στους διαδηλωτές;
- Π- Ξέρει τι να κάνει. Δεν θα τον πειράξουν.
- P- Πάλι όμως...
- Π- Δεν κάθεται;
- P- (Πηγαίνει στην πολυθρόνα, στέκεται μπροστά της για λίγο και μετά συνεχίζει το πέρα δώθε) ...Έπρεπε να ήταν εδώ.
- Π- Όπου να 'ναι θα έρθει.(Παύση) Κοίτα μη σου ξεφύγει τίποτα μπροστά του για τις κλινικές.
- P- Γιατί;
- Π- Νομίζει ότι θα τα στείλουμε στα νοσοκομεία.
- P- Γιατί το νομίζει;
- Π- Έτσι τον άφησα να καταλάβει. Δεν θα δεχόταν διαφορετικά.
- P- Σε πίστεψε;
- Π- Ήθελε να με πιστέψει.
- P- Ανοησίες.
- Π- Ο Ορέστης δέχτηκε να συνεργαστεί, γιατί νόμισε ότι τα εμβόλια θα δοθούν σε παιδιά και ηλικιωμένους με υψηλό επίπεδο κινδύνου.
- P- Αλήθεια είναι.
- Π- Όχι όμως στα παιδιά και τους ηλικιωμένους που φαντάζεται αυτός.
- P- Α, μάλιστα.
- Π- Να έχεις το νου σου.
- Παύση. Εκρήξεις από μακριά.
- P- Το έθνος μας επιβιώνει από ένα λάθος της ιστορίας, από ένα αστείο. Θα έπρεπε να είχαμε σβήσει έντιμα και σιωπηλά αιώνες πιο πριν. Εμείς αντίθετα βάλαμε στο κέντρο του χρόνου τον Παρθενώνα, τον Σωκράτη και τον Μεγαλέξανδρο και διαγράψαμε γύρω τους σπειροειδείς τροχιές.

Στριφογυρίζουμε γύρω από τις ίδιες αξίες. Κερδίσαμε λίγο χρόνο άλλα το πληρώσαμε με τον εξευτελισμό μας. (Παύση. Από πάνω ακούγονται ποδοβολητά. Το ουρλιαχτό από σειρήνες δυναμώνει). Τους ακούς; Έχουν χάσει τα πάντα κι όμως ακόμα δεν έχουν καταλάβει από πού τους ήρθε, ψάχνουν για εχθρούς στα τυφλά. Δεν είναι ικανοί να μονοιάσουν ούτε μπροστά στην καταστροφή, ο καθένας φωνάζει για το τομάρι του. Μια χαρά θα δεχόταν να την βγάλει ο ίδιος καθαρή και οι άλλοι ας πάνε να πνιγούν.

Π- Όπως εμείς...

P- Ε;

Ακούγονται βήματα να κατεβαίνουν τη σκάλα. Μπαίνει ο Ορέστης, κρατώντας ένα σακίδιο. Είναι ιδρωμένος. Προχωράει και κάθεται στην πολυθρόνα. Ακουμπάει το σακίδιο στα γόνατά του.

Ο- Κόλαση γίνεται. Δεν βλέπεις μπροστά σου από τους καπνούς.

Π- Έπεσες πάνω στις διαδηλώσεις; Πως κατάφερες να περάσεις;

Ο- Ήρθα από τα γύρω στενά.

P- (Δείχνει το σακίδιο) Αυτά είναι;

Ο- Αυτά.

Ο Ρήγας παίρνει το σακίδιο και το ανοίγει.

Π- Δυσκολεύτηκες;

Ο- Όχι ιδιαίτερα. Οι πεζοναύτες φρουρούσαν το οπλοστάσιο και τα οχήματά τους με διπλές σκοπιές, αλλά την αποθήκη με τα φάρμακα την είχαν σχεδόν αφύλακτη.

P- Όπως το είχαμε προβλέψει.

Π- Σε άφησαν να μπεις;

Ο- Οι ίδιοι μου πρότειναν να με ξεναγήσουν. Μου πρόσφεραν και καφέ. Εγώ έκανα πως μελετούσα τα φάρμακα με μεγάλο ενδιαφέρον. Κάποια

στιγμή ο φύλακας βαρέθηκε να περιμένει, μού είπε ότι θα έβγαινε έξω και όταν τελειώσω να τον φωνάξω για να κλείσει.

Π- Μη μου πεις!

Ο- Είδα που είχαν τα εμβόλια και όταν η μεραρχία θα έμενε έξω για τη νυχτερινή διαβίωση, έκανα ότι έχω γαστρεντερίτιδα και έμεινα πίσω. Το απόγευμα, ένιωσα δήθεν καλύτερα και ζήτησα από τον φύλακα να ξαναρίξω μια ματιά στην αποθήκη για να σκοτώσω την ώρα μου. Ούτε που πρόσεξε το σακίδιο που είχα μαζί μου.

Ρ- Οι αμπούλες με τον φυσιολογικό ορό;

Ο- Τακτοποιημένες κανονικά στη θέση των εμβολίων.

Π- Οι παγοκύστες...;

Ο- Και οι παγοκύστες εντάξει είναι. Αντέχουν καμιά ώρα ακόμα.

Ρ- Και μετά πού φύλαξες τα εμβόλια;

Ο- Όπως είχαμε συμφωνήσει. Τα έκρυψα στο ψυγείο της καντίνας που είχε στηθεί έξω από το στρατόπεδο.

Π- Κανένα πρόβλημα με τον υπάλληλο;

Ο- Τσίμπησε το χαρτζιλίκι του και κοίταξε από την άλλη.

Π- Ωραία. (παύση. Στον Ρήγα) Πρέπει να τα πας σε ασφαλές μέρος. Εδώ το ρεύμα θα κοπεί σε λίγο.

Ρ- Ναι, καλύτερα να φύγω πρώτος.

Ο Ρήγας περνάει το σακίδιο στους ώμους και δίνει στον Ορέστη έναν φάκελο. Εκείνος τον κρατάει κάπως αμήχανα, τελικά τον βάζει στην τσέπη. Ο Ρήγας και ο Πέτρος ανταλλάσσουν ένα βλέμμα. Ο Ρήγας βγαίνει.

Παύση. Θόρυβος από πάνω.

Ο- Βλέπω ζορίζουν τα πράγματα.

Π- Έτσι φαίνεται.

Ο- Έντεκα μέρες στο στρατόπεδο δεν μαθαίναμε τίποτα. Δεν ήξερα τι να περιμένω όταν θα γύριζα πίσω. Κάποιες φορές έπιανα να συλλογιέμαι ότι θα επέστρεφα και τα πράγματα θα ήταν όπως παλιά. Είναι αστείο πόση αφέλεια επιτρέπουμε στον εαυτό μας.

Π- Έτσι είναι όταν κάποιος μένει για καιρό απομονωμένος.

Ο- Έγινε τίποτα καινούριο;

Π- Όπως τα ξέρεις. Δώδεκα νέα θύματα του ιού την τελευταία εβδομάδα και τα νοσοκομεία να λειτουργούν με προσωπικό ασφαλείας. Πολλά δημόσια κτίρια έχουν καταληφθεί και η αντιπολίτευση ζητάει πάλι εκλογές.

Ο- Κάτι άλλο;

Π- Άρχισε το παγκόσμιο πρωτάθλημα. Η Γερμανία θα σκίσει φέτος.

Ο- Εμείς, από την τηλεόραση, ε;

Π- Ναι, δεν στείλαμε αποστολή. Πού λεφτά για τέτοια. Μας αντικατέστησε η Ρουμανία.

Ο- Ναι, κρίμα.

Παύση.

Π- Ξέρεις...

Ο- Ναι;

Π- Θέλω να σε ευχαριστήσω για όλο αυτό το... Δεν θα τα καταφέρναμε χωρίς εσένα.

Ο- Ήταν καθήκον μου να βοηθήσω. (Παύση, τον κοιτάζει έντονα) Μου είπες αλήθεια, θα τα στείλετε στα νοσοκομεία;

Π- Τι σε έπιασε;

Ο- Απάντησέ μου

Π- Έτσι δεν είπαμε;

Ο- Έλεγα μήπως δεν κατάλαβα καλά.

Π- Καλά κατάλαβες.

Ο- Τότε άσε τις ευχαριστίες..

Παύση.

Π- Πως ήταν να ζεις μαζί με τους Αμερικανούς τόσες μέρες; Είναι τόσο ζάβλακες όσο λένε;

Ο- Μας φέρονταν πολύ φιλικά. Μασούσαν ταμπάκο, άκουγαν μουσική από ακουστικά και όλη την ώρα μιλούσαν για την πατρίδα τους και τον εξοπλισμό τους. Εμάς μας έβλεπαν σαν ιθαγενείς. Αν μπορούσαν, θα μας ψηλάφιζαν κιόλας. Να δεις πως ξαφνιάστηκαν όταν έβγαλα το κινητό τηλέφωνο. Σαν να έβλεπαν ένα σκύλο να οδηγάει ελικόπτερο.

Π- Έπρεπε να τους δαγκώσεις!

Π- Μερικοί είχαν πολύ βαριά προφορά, δεν καταλάβαινα λέξη. Δεν τους ένοιαζε, δεν είχαν πρόβλημα να μιλάνε μόνοι τους. Κάποιοι άλλοι, πιο διαβασμένοι, με ρωτούσαν για τους αρχαίους Έλληνες, για τον Μεγαλέξανδρο, τον Αριστοτέλη και αν εγώ είμαι απόγονος των αρχαίων Μακεδόνων. Έχω ακούσει ατέλειωτες ιστορίες, οι πιο πολλές παρόμοιες. Μου έδειχναν φωτογραφίες με τη γυναίκα και τα παιδιά τους μπροστά στην Αμερικάνικη σημαία, με την καλή τους τη στολή και ένα μεγάλο χαμόγελο. Εντύπωση μου έκανε πόσο λευκά δόντια είχαν. Μερικές φορές τούς ζήλεψα.

Π- Για τα δόντια τους;

Ο- Όχι για τα δόντια τους... γιατί αισθάνονται κάτι που εμείς έχουμε ξεχάσει.

Π- Τι πράγμα;

Ο- Πίστη. Τούς έχουν υποδείξει έναν δρόμο και αυτοί τον ακολουθούν με εμπιστοσύνη. Έχεις ιδέα πόση ενέργεια εξοικονομεί αυτός που δεν βασανίζεται από αμφιβολίες; Ήταν τόσο αθώοι που με αφοπλίζαν. Νιώθουν ασφαλείς σε αυτό που είναι και περήφανοι γι' αυτό που υπηρετούν. Ποιος θα τους πει το αντίθετο; Η πραγματικότητα τους δικαιώνει.

Π- Σιγά μη ζηλέψουμε τους αγαθοβιόληδες...

Ο- Ναι, εκείνοι είναι οι αγαθοί κι εμείς οι ξύπνιοι, αλλά για να βρούμε λίγα εμβόλια έπρεπε να τους εξαπατήσουμε με κακομοίρικα κόλπα. Καμαρώνουμε γιατί το μυαλό μας κόβει, σωστά; Όχι σαν κι αυτούς! Κάποιες φορές σκεφτόμουν μήπως παριστάνουν τους χαζούς για να κάνουν τη δουλειά τους και να σπάνε πλάκα μαζί μας.

Π- Δεν χρειάζεται να γινόμαστε τόσο μελοδραματικοί. Ο καθένας γνωρίζει την τύχη του και κάνει ο, τι καλύτερο μπορεί. Εμείς πέσαμε σε αυτήν τη γωνιά του κόσμου, αβοήθητοι, με αντίπαλους ισχυρούς και με συμμάχους να θέλουν να μας εκμεταλλευτούν. Πάντα όμως βρίσκουμε τον τρόπο να επιβιώνουμε. Γενναία η κακομοίρικα.

Ο- Τον βρίσκουμε, λες;

Π- Όχι;

Ο- Μπορεί έτσι να νομίζουμε...(Παύση.) Ξέρεις, έγινε κάτι περίεργο...Δεν ήθελα να μιλήσω μπροστά στον άλλον.

Π- Τι πράγμα;

Ο- Στην αρχή δεν φαντάστηκα ότι ήταν τίποτα σπουδαίο. Λίγη ώρα πριν φύγω από τον καταυλισμό, καθώς μάζευα τα πράγματά μου, ο φύλακας την αποθήκης με πλησίασε και μου ζήτησε μια εξυπηρέτηση.

Π- Τι εξυπηρέτηση;

Ο- Τον λέγαν Μπένυ, ένας τύπος λίγο αγαθός. Οι άλλοι πεζοναύτες ούτε που του δίνουν σημασία, δεν έμοιαζε με αυτούς. Εκείνος ήταν μικροκαμωμένος και ασουλούπωτος. Τον είχαν για σκοπιές και για αγγαρείες, δεν τον έπαιρναν ποτέ στις ασκήσεις, έμενε πάντα πίσω να φυλάει το στρατόπεδο. Ήταν το παράπονό του.

Π- Λοιπόν;

Ο- Όταν δεν είχε υπηρεσία, τριγυρνούσε άσκοπα στον καταυλισμό και χάζευε. Τον πετύχαινα στα πιο άσχετα μέρη, πάντα σιωπηλό, έτοιμο να το σκάσει μόλις του μιλούσες. Εκείνη τη φορά όμως με πλησίασε μόνος του και μου έπιασε κουβέντα. Με ξάφνιασε πάρα πολύ

Π- Δηλαδή;

Ο- Φαινόταν να είχε παρακολουθήσει κάθε μου βήμα όλες εκείνες τις μέρες. Ήξερε για τα βιβλία που διάβαζα και πόσες μέρες μου είχε πάρει να τελειώσω το καθένα. Είχε προσέξει που έπαιζα σκάκι με έναν δικό τους αξιωματικό κάθε μεσημέρι και πόσες φορές με είχε κερδίσει. Για τις κουβέντες που είχα με τον ιδιοκτήτη της καντίνας και για το σακίδιο που τού είχα δώσει την προηγούμενη... Όλα τα γνώριζε.

Π- Εσύ τι έκανες;

Ο- Περίμενα να δω που το πήγαινε.

Π- Έκανε κουβέντα για τα εμβόλια;

Ο- Τίποτα. Δεν είπε λέξη γι' αυτά.

Π- Τότε, τι ήθελε;

Π- Μού είπε ότι στην έξοδό του στην πόλη είχε πάει σε ένα από τα μαγαζιά του λιμανιού και γνώρισε μια κοπέλα. Απ ό,τι κατάλαβα τον έγδυσε κανονικά, όμως ο Μπένυ δεν πήρε χαμπάρι, φαίνεται πως μαγεύτηκε για τα καλά μαζί της. Έπρεπε να τον ακούσεις πως μιλούσε γι' αυτήν. Σαν να είχε βρει έναν άγγελο στη γη να τον περιμένει.

Π- Μια χαρά την έκανε τη δουλειά της η κοπελιά...

Ο- Στο τέλος μου έδωσε ένα γράμμα και μου ζήτησε να τη βρω και να της το δώσω. Της έγραφε ότι ήθελε να πάει στην Αμερική μαζί του για να παντρευτούν. Είχε και κάτι σκληρό μέσα ο φάκελος, σαν σταυρουδάκι μου φάνηκε.

Π- Βρε τον φουκαρά!

Ο- Ναι...

Π- Και τι έκανες;

Ο- Σαν τι να κάνω;

Π- Μη μου πεις ότι πήγες στο κωλόμπαρο να της το δώσεις.

Ο- Ναι.

Π- Ε, τι να σου πω...

Ο- Δεν μπορούσα να μην πάω. Το υποσχέθηκα.

Π- Σώπα καημένε... ο τύπος ήταν χαϊβάνι, αλλά εσύ τι δουλειά είχες να πάρεις μέρος σε αυτήν την κωμωδία;

Ο- Σκέφτηκα πως αν δεν τηρούσα τη συμφωνία, ο Μπένυ μπορεί να θύμωνε μαζί μου και να μιλούσε. Ίσως ο ίδιος να μην είχε καταλάβει τι ακριβώς είχε δει, αλλά κάποιοι άλλοι θα το καταλάβαιναν. Άσε που μπορεί να ήταν και μια ευκαιρία για εκείνη την κοπέλα να γλιτώσει από εδώ. Γιατί να της την χαλάσω;

Π- Τέλος πάντων. Τη βρήκες;

Ο- Βέβαια, ο Μπένυ μου έδωσε λεπτομερείς οδηγίες.

Π- Αλβανίδα ήταν;

Ο- Δεν υπάρχουν πια ξένες σε αυτά τα μέρη. Σε τέτοιες καλοπληρωμένες δουλειές βρίσκεις μόνο δικές μας. Οι πιο πολλές μάλιστα είναι με πτυχία.

Π- Ελληνίδα, λοιπόν!

Ο- ...και τού Πανεπιστημίου!

Π- Τι μου λες!

Ο- Γερμανική φιλολογία.

Π- Μάθε τέχνη και άστηνε...

Ένα σημείο της σκηνής φωτίζεται και εμφανίζεται ο πάγκος ενός μπαρ, καπνοί και ηλεκτρονική μουσική. Προβολείς αναβοσβήνουν. Μια κοπέλα ντυμένη με γυαλιστερά δερμάτινα κάθεται σταυροπόδι με την πλάτη στο κοινό. Καπνίζει βαριεστημένα. Ο Ορέστης αφήνει την πολυθρόνα, πηγαίνει και κάθεται δίπλα της. Το φως στο εργαστήριο χαμηλώνει. Ο Πέτρος σηκώνεται και αρχίζει να ανάβει ένα τα κεριά. Μετά γυρίζει και τους παρακολουθεί. Ο Ορέστης δίνει στην κοπέλα τον φάκελο του Μπεν. Εκείνη τον ανοίγει ανόρεχτα, βγάζει το σταυρουδάκι, στριφογυρίζει την αλυσίδα στο χέρι της. Διαβάζει το γράμμα. Κοιτάζει τον Ορέστη.

- Ο- Καλά νέα;
- Κ- Σούπερ.
- Ο- Με παρακάλεσε να σου το φέρω. Είπε να το σκεφτείς.
- Κ- Κι εσύ βλέπω τσακίστηκες...!
- Ο- Φαντάστηκα ότι μπορεί και να σε ενδιέφερε.
- Κ- Εσύ τι λες; Με ενδιαφέρει;
- Ο- Δεν ξέρω. Ελπίζω να σου φανεί χρήσιμο.
- Κ- Χρήσιμο δεν λες τίποτα...
- Ο- Ωραία, τότε.(κάνει να σηκωθεί, η κοπέλα τον κρατάει από το μπράτσο)
- Κ- Εσύ είσαι που ξέρεις από φάρμακα;
- Ο- Πως;
- Κ- Είσαι σαν να λέμε φαρμακοποιός στον στρατό;
- Ο- Ναι... Γιατί;
- Κ- Έτσι ρωτάω. Πειράζει;
- Ο- Το γράμμα λέει για μένα;
- Κ- Κάτι λίγα...
- Ο- Δηλαδή;
- Κ- Πόσο ξηγημένο αγόρι είσαι.
- Ο- Μάλιστα.
- Κ- Δεν πιστεύω να πειράχτηκες.
- Ο- Όχι... γεια σου...
- Κ- Κάτσε λίγο ντε...
- Ο- Πρέπει να φύγω.

Κ- Πες μου κάτι...

Ο- Τι;

Κ- Ο στρατός έχει εμβόλια για τον ιό; Ε, καλά, μη δείχνεις τόσο ξαφνιασμένος.

Ο- Τι θέλεις;

Κ- Να μιλήσουμε λίγο, τι άλλο;

Ο- Για ποιο πράγμα;

Κ- Για τον Μπένυ. Για αυτά που έγιναν στον καταυλισμό. Για το γράμμα που έγραψε. Για τα εμβόλια... έτσι είμαι εγώ. Θέλω να τα ξέρω όλα.

Ο- Εντάξει.

Κ- Όχι τώρα. Τώρα έχω δουλειά. Με περιμένουν οι πελάτες. Το βράδυ να έρθεις, όταν σχολάσω.

Ο- Τι ώρα;

Κ- Στις τρεις. Μην αργήσεις.

Το μπαρ βυθίζεται στο σκοτάδι. Ο Ορέστης σηκώνεται από το σκαμνί, προχωράει και κάθεται στην πολυθρόνα, μπροστά από τον Πέτρο. Σιωπή.

Π- Σκατά! Δεν σκέφτηκες να ρίξεις μια ματιά στο ραβασάκι πριν της το δώσεις;

Ο- Γιατί να σκεφτώ να διαβάσω ένα ξένο γράμμα;

Π- Έγραφε όμως κι άλλα...

Ο- Πού να το φανταστώ.

Π- Τι ανοησία.

Ο- Καλά, μην κάνεις έτσι.

Π- Αν εκείνος ο Μπένυ μας πήρε χαμπάρι και της το σφύριξε, την έχουμε βάψει. Η γκόμενα θα μας χορέψει κανονικά.

Ο- Αυτοί που βρίσκονται πίσω από εμάς θα έχουν δυνατές άκρες. Θα βρουν τρόπο να το κουκουλώσουν;

Π- Δεν ξέρεις τι λες...

Ο- Γιατί;

Π- Μπορεί να προκύψει ολόκληρο διπλωματικό θέμα. Οι δικοί μας θα μας δώσουν χωρίς δεύτερη σκέψη, για να ξελασπώσουν οι ίδιοι.

Ο- Τα παραλές.

Π- Μα πόσο ανόητος είσαι!

Ο- Εμένα μου αρκεί που τα εμβόλια βρίσκονται στα νοσοκομεία και πολλοί συμπατριώτες μας θα είναι ασφαλείς από τον ιό. (παύση) Έτσι δεν είναι;

Π- Γιατί με ρωτάς συνέχεια;

Ο- Επειδή αποφεύγεις να μου απαντήσεις.

Π- Ιδέα σου είναι.

Ο- Τα εμβόλια, λοιπόν, τα δώσατε εκεί που μου είπες;

Π- Είπαμε, ναι.

Ο- Ωραία... τότε. (παύση)

Π- Θα πάω εγώ να τη βρω. Θα μάθω τι ακριβώς ξέρει και τι θέλει από μας. Μπορεί και να μπλοφάρει.

Ο- Εκείνη περιμένει εμένα.

Π- Θα της πω ότι έπρεπε να επιστρέψεις στη μονάδα και ήρθα εγώ στη θέση σου.

Ο- Θα μπερδευτούμε περισσότερο.

Π- Δεν θα μπερδευτούμε, ξέρω πως να το χειριστώ. Στο κάτω κάτω μια γυναίκα της νύχτας είναι. Με λίγα χρήματα θα το τακτοποιήσουμε. Ίσως να μην χρειαστεί ούτε και αυτό. Θα δω πρώτα τι θα μου πει.

Ο- Όπως νομίζεις.

Π- Ναι. Άστο σε μένα.

Ο- (Σηκώνεται) Φεύγω.

Π- Πότε επιστρέφεις στο Διδυμότειχο;

Ο- Αύριο το πρωί θα περάσω να δω τον Στέφανο και μετά φεύγω για πάνω.

Π- Καλό ταξίδι.

Ο- Αν με χρειαστείς κάτι, ξέρεις που θα με βρεις.

Π- Δεν θα σε χρειαστώ.

Τα φώτα σβήνουν.

Σκηνή 2

Το ίδιο βράδυ. Το μπαρ της προηγούμενης σκηνής κλειστό. Ο χώρος είναι φωτισμένος με λευκό έντονο φως και η μουσική έχει σταματήσει. Η κοπέλα κάθεται στο σκαμνί της με την πλάτη πάντα γυρισμένη. Έχει βγάλει τα τακούνια και είναι γερμένη αφρόντιστα στον πάγκο. Δείχνει κουρασμένη. Μπαίνει ο Πέτρος, κάθεται δίπλα της.

Κ- Κλείσαμε, κύριος.

Π- Μόνο ένα μικρό ποτό.

Κ- Έφυγαν όλοι.

- Π- Εσύ δεν έφυγες.
- Κ- Κλείσαμε λέμε, έχω σχολάσει.
- Π- Τότε θα μείνω λίγο να σου κάνω παρέα.
- Κ- Όρεξη έχεις...
- Π- Μην είσαι τόσο ακατάδεκτη.
- Κ- Ωχου, δεν μας παρατάς.
- Π- Για σένα ήρθα. Κάτι σε θέλω.
- Κ- Τράβα σπίτι σου αγόρι. Είναι αργά.
- Π- Είμαι εδώ για να σου πω πως ο Ορέστης δεν θα μπορέσει να έρθει.
- Κ- Τι πράγμα;
- Π- Σε παρακαλεί να τον συγχωρέσεις.
- Κ- Κρίμα. (Κάνει να σηκωθεί)
- Π- Ήρθα όμως εγώ.
- Κ- Μη μου το λες!
- Π- Εκείνος με έστειλε.
- Κ- Δεν σε ξέρω.
- Π- Δεν πειράζει που δεν με ξέρεις. Μπορείς, αν θέλεις να μιλήσεις λίγο μαζί μου.
- Κ- Για τι πράγμα;
- Π- Για ό,τι σου κάνει κέφι.
- Κ- (σηκώνεται) Πρέπει να φύγω. Κάποια άλλη φορά.
- Π- Ίσως να ήθελες να μου πεις για εκείνο το γράμμα...
- Κ- Τι ξέρεις εσύ για το γράμμα;
- Π- Σου είπα, ο Ορέστης είναι φίλος μου.

Κ- Πολύ διακριτικός ο φίλος σου!

Π- Διακριτικός και ευαίσθητος.

Κ- Σαν κι εσένα;

Π- Ναι, σαν κι εμένα.

Παύση.

Κ- Ήσουν κι εσύ εκεί κάτω, στην άσκηση;

Π- Όχι. Αλλά ξέρω πολλά γι' αυτήν την ιστορία.

Κ- Τι ξέρεις;

Π- Πολλά. Ρώτα με να μάθεις.

Κ- Τον Μπένυ τον γνώρισες;

Π- Όχι, δεν τον γνώρισα.

Κ- Τότε δεν μπορείς να με βοηθήσεις.

Π- Γιατί όχι;

Κ- Γιατί δεν έχεις τίποτα να μου πεις.

Π- Για τον Μπένυ;

Κ- Ναι, για τον Μπένυ.

Παύση. Ο Πέτρος την κοιτάζει σκεφτικός. Η κοπέλα βλέπει το ρολόι της.

Π- Τι ήθελες να μάθεις από τον Ορέστη;

Κ- Εκείνος σου μίλησε για το γράμμα ή μόνος σου έχωσες τη μύτη σου σε αλλονών χωράφια.

Π- Δείχνω άνθρωπος που διαβάζει ξένη αλληλογραφία.

Κ- Να σου πω την αλήθεια, ναι!

Π- Έλα τώρα...

Κ- Τι γυρεύεις από μένα; Θα μου πεις;

Π- Σου είπα. Βρίσκομαι εδώ επειδή ο Ορέστης με εμπιστεύεται. Πρέπει να με εμπιστευτείς κι εσύ ...Τι έχεις να χάσεις;

Κ- Τον καιρό μου, ίσως;

Π- Προτείνω να το ρισκάρεις. Πού ξέρεις... Μπορεί και να αξίζει τον κόπο.

Κ- (Παύση. Το σκέφτεται.) Εντάξει, λοιπόν. Τι θέλεις να κάνουμε;

Π- Πως θα σου φαινόταν να μου έλεγες πως γνώρισες εκείνον τον πεζοναύτη.

Κ- Είναι ανιαρή ιστορία. Θα βαρεθείς.

Π- Έχω άφθονο χρόνο...

Κ- (Κάθεται ξανά στο σκαμνί) Μπήκε στο μαγαζί και κοιτούσε τριγύρω σαν χαζός. Έκανε Μπαμ ότι ήταν ξένος. Κάθισε εκεί που κάθεται εσύ τώρα. Παρήγγειλε μια μπίρα και σταύρωσε τα χέρια του. Ο τύπος έδειχνε έτοιμος για μάδημα. Τον πλεύρισα στο χαλαρό και άρχισα τα δικά μου. Πως σε λένε, από πού μας έρχεσαι, τέτοια και τα δάχτυλά μου να τον χαϊδεύουν πάνω από το παντελόνι. Εκείνος τραβήχτηκε, δεν έδειχνε να το απολαμβάνει. Έκανα πίσω και τον άφησα να στήσει εκείνος το σκηνικό όπως γούσταρε. Ε, λοιπόν, δεν θα το πιστέψεις.

Π- Τι πράγμα.

Κ- Ο τύπος σαν άνοιξε το στόμα του δεν είχε σταματημό. Δεν τον ένοιαζε τα φλερτάρει, δεν μιλούσε πρόστυχα. Μου έλεγε για τα πιο ασήμαντα πράγματα, τι έφαγε για πρωινό, τι χρώμα είχαν τα καινούρια του παπούτσια, πόσο κέρδισε η ομάδα του στο μπάσκετ...Στην αρχή τον έκανα χάζι. Εύκολο μεροκάματο, σκέφτηκα και παρήγγειλα ποτά. Η ώρα περνούσε και ξαφνικά κατάλαβα ότι ο Μπένυ με έκανε να ξεχνιέμαι, με είχε βάλει στον κόσμο του για τα καλά. Ένιωσα ότι βρέθηκα αλλού, μακριά από αυτόν τον κωλότοπο.

Π- Λοιπόν;

Κ- Έμεινε εκεί να μιλάει μέχρι που κλείσαμε. Το αφεντικό του ζήτησε τριακόσια δολάρια. Τα έβγαλε σαν μαρουλόφυλλα και τα πέταξε στον

πάγκο. Δεν έδειχνε να το φυσάει, αλλά το ευχαριστήθηκε τόσο πολύ που βρήκε κάποιον να τον ακούσει, που ούτε σκοτίστηκε για τα λεφτά.

Π- Και τώρα τι ζητάς;

Κ- Ακόμα δεν κατάλαβες;

Π- Τι να καταλάβω;

Κ- Ο Μπένου μου ζήτησε να πάω να τον βρω σε τρεις μήνες που θα τελειώσουν οι υποχρεώσεις του στο Ιράκ και θα επιστρέψει στη χώρα του. Είναι αυτό που χρειάζομαι για να την κοπανήσω από εδώ. Μπορεί να μην είναι πολύ έξυπνος, αλλά δείχνει έντιμος και ευγενικός. Θα ήθελα να τον γνώριζα καλύτερα. Σκέψου να μου προκύψει με καμιά γερή πετριά στο μυαλό και καταλήξω τουμπανιασμένη σε κανένα χωράφι. Ο Ορέστης ήταν κοντά του τόσες μέρες στην άσκηση εκεί κάτω, όλο και κάτι θα έχει να μου πει. Να έχω ένα μπούσουλα στο μυαλό μου για το τι άνθρωπο πρόκειται να συναντήσω εκεί που θα πάω.

Π- Αυτό είναι όλο;

Κ- Αυτό.

Π- Σκέφτεσαι σοβαρά να τα παρατήσεις όλα και να ακολουθήσεις εκείνον τον χαζοβιόλη;

Κ- Βλέπεις κάτι όμορφο εδώ που να μπορεί να με κρατήσει;

Π- Ο Μπένου μπορεί να είναι παλαβός. Να ενθουσιάζεται με όποια κοπέλα συναντάει. Να τα έχει πει αυτά σε κάθε στριπτιτζού, σε κάθε χώρα που επισκέπτεται με τους πεζοναύτες.

Κ- Σκασίλα μου. Μου φτάνει η πρόσκλησή του και το εισιτήριο που πληρώνει. Αν βρεθώ νόμιμα στην Αμερική, θα τη βρω και μόνη μου την άκρη.

Π- Και δεν θέλεις τίποτε άλλο;

Κ- Σαν τι άλλο;

Π- Δεν ξέρω, ο Ορέστης είπε ότι τον ρωτούσες διάφορα για το στρατό, για τα φάρμακα.

Κ- Κι αυτό στο είπε! (γελάει) Τίποτα μωρέ, να, μια κοπέλα από τη δουλειά άρπαξε τον ιό και τα χρειάστηκα. Πιάνει σαράντα πυρετό και ο άντρας της ξαγρυπνάει πάνω από το κεφάλι της να μετράει τις αναπνοές της. Τρομερό πράγμα! Να ξεχνιέσαι να ανασάνεις και να τα κακαρώνεις στον ύπνο σου! Έλεγα μήπως στο στρατό έχουν τίποτα εμβόλια να μού βρισके κανένα στη ζούλα. Σαχλαμάρες, ξέρω, δεν γίνονται τέτοια πράγματα.

Παύση.

Π- Είχες δίκιο, πρέπει να μιλήσεις με τον Ορέστη για τον Μπένυ. Σε λίγες μέρες θα ξανάρθει με άδεια. Εγώ δεν έχω κάτι να σου πω.

Κ- Στο έλεγα.

Σηκώνονται.

Π- Ωστε την κοπανάς για την Αμερική, λοιπόν.

Κ- Τι άλλο να κάνω; Να φάω τα νιάτα μου χορεύοντας στην μπάρα;

Π- Μεγάλη απόφαση. Έχεις κότσια.

Κ- Εμένα μου λες... Μη βλέπεις τώρα που κατάντησα πεταλουδίτσα της νύχτας. Παλιά, όταν οι άνθρωποι είχαν ακόμα χρήμα και διάθεση να μαθαίνουν καινούρια πράγματα, είχα πολύ super δουλειά. Δίδασκα Γερμανικά σε ένα φροντιστήριο και έκανα και ιδιαίτερα σε μερικά παιδιά. Μια χαρά τα είχα βολέψει. Μετά η χώρα φουντάρισε και το φροντιστήριο έβαλε λουκέτο. Ένα τα παιδιά σταμάτησαν τα μαθήματα, οι γονείς τους δεν μπορούσαν πια να πληρώνουν. Λίγο καιρό πριν, μια άλλη που έδινε πολύ καλά λεφτά πήγε και σκοτώθηκε. Τέτοια κωλοφαρδία! Έτρωγα σφαλιάρες από παντού. Έτσι βρέθηκα στο λιμάνι να δείχνω τα μπούτια μου.

Π- Σκοτώθηκε ; Το παιδί;

Κ- Όχι το παιδί, η μαμά του. Μια πολύ ευγενική κυρία. Λίγο παράξενη, αλλά πραγματική αριστοκράτισσα! Μουσικός ήταν, έπαιζε βιολί. Πρέπει να ήταν καλή, την καλούσαν στην Ευρώπη για συναυλίες. Μάθαινα στο αγοράκι της τη γλώσσα, ήθελε, έλεγε να μετακομίσουν στη Γερμανία.

Ζούσαν σε μια βιλάρα με κήπο στο Πανόραμα. Μέσα είχε όλο πίνακες και πορσελάνινα βάζα. Το φυσούσε το χρήμα η τύπισσα. Μπούκαρε ένας Αλβανός κάποια νύχτα, εκείνη μάλλον τον πήρε χαμπάρι και μέσα στην αναμπουμπούλα την καθάρισε. Νωρίς το ίδιο απόγευμα ήμουν εκεί, έκανα στον μικρό μάθημα. Αργότερα, τη νύχτα, ξαναγύρισα στη βίλα. Σκέψου, θα μπορούσα να πέσω πάνω στον δολοφόνο.

Π- Γιατί ξαναγύρισες;

Κ- Είχα υποσχεθεί στο μικρό ένα βιβλίο με Γερμανικά παραμύθια. Πέρασα να τού το αφήσω, αλλά το μετάνιωσα.

Π- Γιατί;

Κ- Είχα βγει πρώτα για ένα ποτό και πήγε δώδεκα χωρίς να το καταλάβω. Σκέφτηκα να το αφήσω στη μαμά του, αλλά ...

Π- Τι;

Κ- ...είδα έναν άντρα να μπαίνει στο σπίτι...

Π- Τον Αλβανό;

Κ- Όχι, δεν ήταν Αλβανός, έδειχνε κυριλέ. Χτύπησε το κουδούνι, κρατούσε και ένα πακέτο στα χέρια του, ήμουν μακριά, δεν καλοείδα.

Π- Και έφυγες;

Κ- Ναι, δεν ήθελα να ενοχλήσω. Θα την έφερνα σε δύσκολη θέση. Ο άντρας της ήταν στρατιωτικός, υπηρετούσε κάπου στον Έβρο. Δεν τον είχα δει ούτε μια φορά, ούτε κι εκείνη μιλούσε ποτέ γι' αυτόν δεν είχε καν φωτογραφία του στο σπίτι. Η κακομοίρα, μόνη της μεγάλωνε το παιδί της. Πολύ χάρηκα που έβλεπα ότι θα το έριχνε λιγάκι έξω. Και το βιβλίο θα μπορούσε να περιμένει μέχρι την επομένη. Έτσι νόμισα...

Π- Το είπες στην αστυνομία αυτό που είδες;

Κ- Όχι, τι να έλεγα; Αφού τον δράστη τον έπιασαν αμέσως. Αν η κυρία το γλέντησε πριν τα τινάξει, δικαίωμά της. Γιατί να την εκθέσω;

Π- Και εκείνος ο άντρας;

Κ- Ε, τι εκείνος ο άντρας;

Π- Τον είδες καλά; Τον ήξερες;

Κ- Πρώτη φορά τον έβλεπα. Ήταν σκοτάδι, αλλά όταν σήκωσε το κεφάλι, το φως της λάμπας έπεσε πάνω στο πρόσωπό του και φάνηκε καλά. (παύση) Κι εγώ πρόσωπα δεν ξεχνάω ποτέ...

Τα φώτα σβήνουν.

Σκηνή 3

Στο εργαστήριο του Πέτρου. Δέκα μέρες μετά. Ο Ρήγας κάθεται στην πολυθρόνα με τα χέρια σταυρωμένα στην κοιλιά του. Ο Πέτρος όρθιος κοιτάζει τριγύρω, κάνει πως ψάχνει κάτι.

Π- Πολύ συχνά δεν με επισκέπτεσαι τελευταία;

Ρ- Αδυναμίες είναι αυτές.

Π- Θα πρέπει να γουστάρεις πολύ την παρέα μου για να διασχίζεις το κέντρο της πόλης με τόση φασαρία και να κατεβαίνεις εδώ κάτω.

Ρ- Αμφιβάλλεις;

Π- Όλοι αυτό μου λένε αλλά σε λίγη ώρα τούς πιάνει η βιασύνη να φύγουν.

P- Εγώ δεν βιάζομαι.

Π- Τι θέλεις, Ρήγα.

P- Ήρθα να δω τι κάνεις.

Π- Καλά είμαι, δεν βλέπεις;

P- Ναι, το βλέπω.

Π- Θα μου προτείνεις καμιά καινούρια δουλειά; Με τίποτα υπόθετα αυτή τη φορά;

P- Δεν είναι κακή ιδέα.

Π- Παράτα με.

P- Σήμερα το πρωί είχα ένα τηλεφώνημα.

Π- Τι μου λες...

P- Τα εμβόλια τα αγόρασε ένας όμιλος με συμφέροντα σε κλινικές σε όλη τη χώρα. Για την ακρίβεια τα χρυσοπλήρωσε, όπως θα κατάλαβες και μόνος σου από την αμοιβή που πήρες. Φυσικά τα εμβόλια δεν ήταν αρκετά για όλη την πελατεία τους. Μόνο για την πιο εκλεκτή.

Π- Σοβαρά; Δεν τα δώσαμε στο ΠΙΚΠΑ;

P- Ο κύριος πρόεδρος ζήτησε να με δει. Από εκεί έρχομαι τώρα.

Π- Έδωσε καινούρια παραγγελία; Δεν τού είπες πως ο στόλος έφυγε πια και σχόλασαν οι καμπαρετζούδες;

P- ...Ήθελε, λέει να μοιραστεί κάποιες σκέψεις μαζί μου.

Π- Καλοσύνη του.

P- Το ότι κάποιος πελάτης του, μεγαλομέτοχος σε τράπεζα, έκανε το εμβόλιο κι όμως αργότερα εμφάνισε τα συμπτώματα της ασθένειας, τον προβλημάτισε κάπως έντονα. (παύση) Βλέπω έχασες τη διάθεσή σου για αστεία.

Π- Μπορεί να εκτέθηκε στον ιό πριν προλάβει να αποκτήσει ανοσία.

P- Όχι, ήταν πολύ τυπικός. Ακολούθησε το χρονοδιάγραμμα. Δεν χαλάρωσε τα μέτρα προφύλαξης πριν περάσει μια εβδομάδα, όπως του είχε ο γιατρός του.

Π- Το εμβόλιο δεν παρέχει προστασία εκατό τοις εκατό. Το έχει δηλώσει και η ίδια η εταιρία.

P- Ναι, αυτό του είπα κι εγώ. Αλλά επειδή η προμήθεια των εμβολίων έγινε με τρόπο μάλλον ανορθόδοξο, ο πρόεδρος έκρινε φρόνιμο να με ρωτήσει αν πρέπει να ανησυχήσει. Κι εγώ με τη σειρά μου ρωτάω εσένα. Πόσο σίγουροι είμαστε ότι όλα έγιναν όπως έπρεπε;

Π- Έχεις αμφιβολίες;

P- Θα έπρεπε να έχω;

Π- Τι προσπαθείς να μου πεις;

P- Στην αρχή το μυαλό μου δεν πήγε στο κακό. Μετά όμως σκέφτηκα ότι κάποια πράγματα ήταν περίεργα...

Π- Δηλαδή;

P- Εκείνη η επιμονή σου να μην μιλήσω με τον Ορέστη και η βιασύνη σου να φύγω αμέσως μόλις ήρθε. Σαν να φοβόσουν μήπως ειπωθεί κάτι μεταξύ μας...

Π- Πού το πας;

P- Νωρίτερα, ούτε στιγμή δεν είχες ανησυχήσει που πέρασε μέσα από τις διαδηλώσεις κουβαλώντας τα εμβόλια. Θα μπορούσε να τού συμβεί το οτιδήποτε, αλλά εσύ έδειχνες να μην σε απασχολεί καθόλου.

Π- Δίκιο δεν είχα; Αφού όλα πήγαν καλά.

P- Αυτό ήταν ή μήπως είχατε συναντηθεί νωρίτερα και τα εμβόλια ήταν ήδη σε σίγουρο μέρος;

Π- Τρελάθηκες;

P- Αναρωτιέμαι αν τον έβαλες στο κόλπο ή τον ξεγέλασες κι εκείνον.

Π- Λες ανοησίες.

P- Άσε το θέατρο και σε ξέρω καλά.

Π- Έτσι νομίζεις;

P- Μια χαρά τα υπολόγισες. Θα έσπρωχνες τα εμβόλια μόνος σου, θα τσέπωνες το χρήμα και θα έπαιρνες και την εκδίκησή σου.

Π- Εκδίκηση, γιατί;

P- Που αναγκάστηκες να φύγεις από την υπηρεσία και πήρα εγώ τη θέση που διεκδικούσες κι εσύ.

Π- Αυτά είναι παλιές ιστορίες. Εγώ δεν...

P- Αλλού αυτά.

Π- Δεν θα το σκεφτόμουν ποτέ. Ήξερα ότι δεν θα γλίτωνα όταν η ιστορία αποκαλυπτόταν.

P- Δεν περίμενες ότι κάποιος θα αρρώσταινε τόσο νωρίς πριν προλάβεις να εξαφανιστείς. Ήσουν άτυχος.

Π- Όλα τα βόλεψες στο μυαλό σου!

P- Λοιπόν, άσε τα λόγια. Λέγε που τα έχεις.

Π- Σου ξαναλέω, δεν έχω καμιά σχέση με τις φαντασιώσεις σου.

Παύση. Ο Ρήγας τον πλησιάζει από πίσω. Τον αγγίζει στους ώμους και στο λαιμό.

P- Ξέρεις, οι άνθρωποι που χρησιμοποίησαν τα εμβόλια μας δεν είναι ακριβώς οι χήρες και τα ορφανά από την πρόνοια. Είναι άνθρωποι ισχυροί που πλήρωσαν ακριβά για να αγοράσουν προστασία για τους ίδιους και για τα παιδιά τους. Κάποιοι είναι άτομα υψηλού κινδύνου, ηλικιωμένοι, με προβλήματα υγείας. Τώρα όλοι αυτοί θα νιώθουν ασφαλείς, θα έχουν βγάλει τις μάσκες, θα κυκλοφορούν ελεύθερα. Σκέψου τι θα συμβεί αν το προϊόν που τους πουλήσαμε είναι σκάρτο. Δεν θα βρίσκεις τρύπα για να κρυφτείς.

Π- Με κατηγορείς άδικα. Τόσα χρόνια στη δουλειά, το ξέρεις, δεν έριξα ποτέ κανέναν συνεργάτη.

P- (Έντονα) Έλα, αρκετά με τα παραμύθια.(παύση)...Εγώ καθυσύχασα τον πρόεδρο προς το παρόν, του είπα πως θα βρεθεί μια λύση, χωρίς να εκτεθεί κανένας. Καταλαβαίνεις, πρέπει να τους δώσουμε τα πραγματικά εμβόλια όσο είναι καιρός, πριν νοσήσει κανείς άλλος. (Τον κοιτάζει έντονα. Τον σφίγγει από το πουκάμισο.) Θα έρθω αύριο την ίδια ώρα. Φρόντισε να τα έχεις εδώ. Και μην σκεφτείς να παίξεις μαζί μας. Θα σε λιώσουμε σαν αποτσιγάρο.

Π- Ξέρω.(Ο Ρήγας κάνει να φύγει) Ρήγα;

P- Ε;

Π- Θέλω να σε ρωτήσω κάτι.

P- Τι πράγμα;

Π- Εκείνο το βράδυ...

P- Ποιο βράδυ;

Π- Εκείνο...

P- Ναι.

Π- Πως πήγες στη βίλα;

P- Με το αυτοκίνητό μου. Γιατί ρωτάς;

Π- Μια σκέψη έκανα. Πού είχες παρκάρει;

P- Στον κεντρικό, δυο δρόμους παρακάτω

Π- Σε είδε κανείς;

P- Έκανε κρύο. Ήταν πολύ ήσυχα.

Π- Θυμήσου...μήπως κανένας περαστικός; Ίσως κάποιο σταματημένο αυτοκίνητο με τον οδηγό μέσα;

P- (το σκέφτεται) Όχι, δεν υπήρχε ψυχή στον δρόμο. Τα σπίτια εκεί έχουν ιδιωτικό πάρκινγκ. Αν ήταν κάποιο αμάξι παρκαρισμένο έξω, θα το πρόσεχα.

Π- ...Μάλιστα....

P- Έγινε κάτι;

Π- Όχι, εντάξει. Έτσι ρώτησα. (Παύση.) Έφευγες. Μη σε κρατάω.

P- (Από την πόρτα.) Όπως είπαμε...

Ο Πέτρος κουνάει αφηρημένος το κεφάλι...

Τα φώτα σβήνουν.

Σκηνή 4

Την ίδια μέρα, στο εργαστήριο του Πέτρου. Ο Πέτρος πάνω στο σκαμνί του, στριφογυρίζει ανήσυχος. Μπαίνει ο Ορέστης. Κρατάει μια θήκη βιολιού. Κάθεται στην πολυθρόνα. Την ακουμπάει στα γόνατά του.

Π- Τι έχεις εκεί;

Ο Ορέστης ανοίγει τη θήκη. Δείχνει το βιολί στον Πέτρο. Εκείνος το κοιτάζει για λίγο σιωπηλός.

Π- Είναι αυτό που νομίζω;

Ο- Αυτό που νομίζεις.

Ο Πέτρος πλησιάζει. Το αγγίζει ελαφρά.

Π- Πολύ όμορφο.

Ο- Έχει ταλαιπωρηθεί αρκετά. Χρειάζεται λίγη φροντίδα για να μην ρημάξει εντελώς. Ο μικρός δεν το αποχωρίζεται ποτέ. Μού το έδωσε μόνο όταν του υποσχέθηκα ότι θα το φτιάξω και θα τού το επιστρέψω. Γι' αυτό σου το έφερα.

Π- Θέλεις να του κάνω συντήρηση;

Ο- Ναι. Θα χρειαστεί να αλλάξεις και τις χορδές. Χτες έσπασε η τελευταία. Ο Στέφανος τώρα το χτυπάει με τη γροθιά του για να βγάλει κάποιον ήχο.

Π- Δεν νομίζω να είναι καλή ιδέα να το επισκευάσω εγώ.

Ο- Αυτή δεν είναι η δουλειά σου;

Π- (Το παίρνει προσεχτικά στα χέρια του) Δεν ξέρω... Έχω μάθει διάφορα από δω κι από κει, γνωρίζω λίγο απ' όλα για να κάνω μερεμέτια του ποδαριού. Ένα τέτοιο όργανο όμως πρέπει να το αναλάβει κάποιος ειδικός.

Ο- Ρίξτου μια ματιά και κάνε ό,τι μπορείς.(το βάζει πίσω στη θήκη)

Π- Μήπως δεν πρέπει να το αφήνεις στο παιδί; Αυτό είναι ένα ιστορικό κειμήλιο.

Ο- Από αυτό το παλιόπραμα ξεκίνησαν όλα. Αν τον βοηθάει έστω και λίγο, ας του βγάλει τα μάτια, να το ευχαριστηθώ κι εγώ. Εξάλλου είναι δικό του.

Ο Ορέστης Σηκώνεται και αφήνει τη θήκη στον πάγκο ανοιχτή Ο Πέτρος κουνάει το κεφάλι του πως συμφωνεί.

Παύση.

Π- Την συνάντησες;

Ο- (γυρίζει στην πολυθρόνα) Ποια;

Π- Εκείνη την κοπέλα. Του Αμερικάνου.

Ο- Α, Ναι. Χτες.

Π- Μιλήσατε;

Ο- Ήθελε να μάθει διάφορα για εκείνον. Δεν είχα και πολλά να της πω. Τον Μπένυ τον γνώρισα δυο μέρες πριν τελειώσει η άσκηση, πιο πριν δεν είχαμε ανταλλάξει ούτε λέξη. Τα περισσότερα που είπα τα έβγαλα από το μυαλό μου. Δεν έκανα καλά, λες;

Π- Τι σημασία έχει;

- Ο- Αυτό νομίζω κι εγώ.
- Π- Δεν είπατε τίποτε άλλο;
- Ο- Σαν τι;
- Π- Ξέρω γω... για τα εμβόλια.
- Ο- Όχι.
- Π- Το φαντάστηκα. Άδικα ανησυχήσαμε.
- Ο- Έτσι φαίνεται. (παύση) Με ρώτησε για σένα.
- Π- Για μένα;
- Ο- Ναι. Της έκανες εντύπωση.
- Π- Αυτό σου είπε;
- Ο- Αυτό. Ότι της έκανες εντύπωση.
- Π- Δηλαδή τι σε ρώτησε;
- Ο- Πόσο καιρό γνωριζόμαστε. Από πού σε ξέρω... τέτοια.
- Π- Της είπες;
- Ο- Γιατί να μην της πω;
- Π- Γιατί είναι μια ξένη.
- Ο- Και λοιπόν; Τι έχουμε να κρύψουμε από μια ξένη;
- Π- Τίποτα.
- Ο- Ακριβώς. Δεν υπάρχει τίποτα να μάθει, ούτε εκείνη ούτε κανένας άλλος. Βλέπεις, ό,τι συνέβει μεταξύ μας έγινε τόσο αριστοτεχνικά που δεν έγινε αντιληπτό ούτε από εμάς τους ίδιους. (Παύση) Ξέρεις τι συλλογίζομαι μερικές φορές;
- Π- Τι πράγμα;
- Ο- Ότι σπάνια ο άνθρωπος έχει την ικανότητα να ευχηθεί τα σωστά πράγματα. Το έχεις σκεφτεί ποτέ;

Π- Τι εννοείς.

Ο- Όταν προέκυψε η πρόταση από το Βερολίνο, λίγο καιρό πριν σε γνωρίσω, έφτιαξα στο μυαλό μου μια εικόνα. Έναν άνθρωπο να με βγάζει από την κακή μου τύχη. Κάποιον όχι εγκληματία, όχι εκβιαστή, όχι αδίστακτο. Κάποιον να μου κάνει μια...(ψάχνει να βρει τη λέξη)... εκδούλευση, χωρίς καν να το καταλάβει και χωρίς να ζητήσει ανταλλάγματα. Βέβαια, ήταν παράλογο, αλλά έτσι είναι οι ευχές. Δεν έχουν κανόνες.

Π- Δεν καταλαβαίνω.

Ο- Η ιδέα μου ήρθε εκείνη τη μέρα που έλαβα την επιστολή για τον έλεγχο στο φαρμακείο. Σε θυμάμαι σαν τώρα να στέκεσαι όρθιος μπροστά στο γραφείο και να μου μιλάς με ενθουσιασμό. Ήσουν πολύ μεθοδικός, είχες προβλέψει τα πάντα. Θυμόσουν τα ονόματα των γιατρών, τι εξυτηρέτηση είχες κάνει στον καθένα, ποιους μπορούσες να πιέσεις, τι παραμύθια πούλησες, ποιος ήταν λιγόψυχος, ποιος σχολαστικός και ποιος θα έπαιρνε μετάθεση και σε πόσον καιρό. Το έβλεπα στο βλέμμα σου, απολάμβανες να ακούς τον εαυτό σου να παίζει με τις λέξεις, να χειρονομεί, να σηκώνει τον τόνο. Πραγματικός θεατρίνος! Μετρούσες αντίστροφα μέχρι να δεις στο πρόσωπό μου την ευγνωμοσύνη, για τη λύση που μου έδινες. Έτσι δεν είναι; (παύση) Δεν το έδειξα, αλλά με είχες εντυπωσιάσει. Μέσα σε λίγους μήνες είχες στήσει ένα δίκτυο με ανθρώπους υποχρεωμένους ο ένας στον άλλον κι εσύ σαν τον μαέστρο τους έδινες τον ρυθμό. Και όλο αυτό από το πουθενά και, κυρίως, δίχως λόγο. Δεν έβγαζε νόημα μέχρι εκείνη τη στιγμή. Κατάλαβα ότι όλη εκείνη τη δύναμη που συγκέντρωνες θα την εξαργύρωνες σε κάτι αντάξιο των προσόντων σου. Δεν ήσουν φιλικατζής, δεν βιαζόσουν. Ήξερες να απλώνεις τα δίχτυα σου και να περιμένεις. Για τον έλεγχο στις αποθήκες δεν έδινα δεκάρα. Μια στέρηση βαθμού, μερικά χρήματα... Χαρά στο πράγμα. Αλλά ούτε και σένα σε ενδιαφέρει εκείνη η ιστορία. Την παράσταση την έδωσες μόνο και μόνο για να μου ξεδίπλωσες το ταλέντο σου. Μου έδινες μια πάσα για να αντιληφθώ τι ήσουν ικανός να κάνεις. Έχω δίκιο;

Π- Συνέχισε.

Ο- Ύστερα ήταν η σειρά μου να παίζω τον δικό μου ρόλο. Άφησα λίγες μέρες να περάσουν για να το οργανώσω στο μυαλό μου, μέχρι που έφτασε εκείνο το πρωινό της Πέμπτης. Βεβαιώθηκα ότι με είδες καθώς ερχόσουν από το ΚΨΜ, και μπήκα στην αποθήκη, δήθεν βιαστικά. Έκανα πως μάλωνα στο τηλέφωνο. Φρόντισα να μιλάω όσο δυνατά έπρεπε ώστε να μη χάσεις λέξη. Είπα αυτά που χρειαζόταν για να μπει στο νόημα και βγήκα απότομα στην αυλή. Εσύ στεκόσουν όρθιος μπροστά στην πόρτα. Δεν έκανες τον κόπο να δικαιολογηθείς. Κοιταχτήκαμε. Δεν χρειάστηκε παραπάνω. Η συμφωνία είχε κλείσει. Το βράδυ στο ταβερνάκι κανονίσαμε τις λεπτομέρειες. Θυμάσαι; Ήταν Μάρτιος, το κρύο ακόμα σφιχτό. Ήμασταν μόνο εμείς, κάποιοι μονιμάδες από το νοσοκομείο και μερικοί εργάτες από τον σιδηρόδρομο. Όλοι γύρω από το μοναδικό τραπέζι σε εκείνη τη χαμηλή αίθουσα με το τζάκι στη μέση και τη μικρή ορχήστρα να παίζει στην άλλη άκρη. Εγώ μιλούσα ακατάπαυστα, δήθεν πιωμένος. Φυσικά, δεν απευθυνόμουν σε σένα. Έλεγα στον διπλανό μου, ούτε θυμάμαι ποιος ήταν αυτά που χρειαζόταν να ακούσεις εσύ. Για τα κατατόπια στη βίλα, για το βιολί του Ντήτριχ που ήταν φυλαγμένο εκεί σε μια θυρίδα, που μόνο η γυναίκα μου και ο συμβολαιογράφος της οικογένειας μπορούσε να ανοίξει. Για τη συνήθειά της κάθε Σάββατο να στέλνει τον μικρό να κοιμηθεί στα ξαδέρφια του, να παραγγέλνει φαγητό από μια ψησταριά στην άλλη άκρη της πόλης και να μερακλώνει μπροστά στην τηλεόραση ακούγοντας ρεμπέτικα. Ο άντρας δίπλα μου κάποια στιγμή βαρέθηκε. Σηκώθηκε για κατούρημα και πήγε και κάθισε αλλού, στη θέση του ήρθε κάποιος άλλος. Εγώ συνέχιζα κανονικά τη φλυαρία μου, όσο έβλεπα να με παρακολουθείς από τη γωνιά του τραπεζιού. Σού έδινα οδηγίες και ταυτόχρονα έχτιζα το άλλοθι μας. Ποιος να υποψιαζόταν κάποιους που μιλούσαν ανοιχτά μπροστά σε τόσα άτομα. Ήταν μια σπουδαία συμφωνία και για τους δυο μας. Εγώ θα κρατούσα την οικογένειά μου, και εσύ το βιολί. Πολύ χαιρόμουν που θα το ξεφορτωνόμασταν. Μου την έδινε στα νεύρα που παρίστανε τη σπουδαία εξαιτίας του. Όλα έγιναν όπως έπρεπε, χωρίς να εκτεθούμε ο ένας στον άλλον. Χωρίς να εκτεθούμε καν στον εαυτό μας. Κάποια στιγμή οι παρέες ετοιμάστηκαν να φύγουν. Σε είδα που είχες γείρει στην καρέκλα και σταύρωσες τα χέρια σου πίσω από το κεφάλι. Χάζευες τις φλόγες στο τζάκι και χαμογελούσες. Δεν χρειαζόταν να ακούσεις άλλα, είχες μάθει ότι ήταν απαραίτητο. Ήδη το μυαλό σου

έτρεχε. Σηκώθηκα κι εγώ και βγήκα στη νύχτα παραπατώντας, σε άφησα πίσω να τελειώσεις το κρασί σου. Η δουλειά μου είχε τελειώσει, από εκεί και μετά θα αναλάμβανες εσύ. Δεν είχα παρά να περιμένω να χτυπήσει το τηλέφωνο μέσα στη νύχτα για να μου πει η καλή μου τα δυσάρεστα. Είχα προετοιμαστεί πως να την παρηγορήσω. Θα ήμουν στοργικός, θα έδειχνα κατανόηση. Θα θύμωνα με την αστυνομία που αφήνει τους εγκληματίες να αλωνίζουν., θα της πρότεινα να μετακομίσουμε σε πιο ασφαλή γειτονιά. Σκεφτόμουν να πάρω και μια άδεια για να είμαι κοντά της λίγες μέρες... (Παύση.) Τα πράγματα όμως κάπου στράβωσαν, έτσι; Το τηλέφωνο χτύπησε, βέβαια. Δεν ήταν όμως εκείνη. Εκείνη δεν θα μπορούσε να μιλήσει μέσα σε τόσο αίμα... Χάσαμε όλοι... Ή μάλλον, τα χάσαμε όλα.(Σιωπή.)Αλήθεια, τι πήγε λάθος; (Ο Πέτρος δεν απαντάει.) Πες μου. Δεν έχει σημασία πια. Το ξέρεις ότι σε είδαν. Είναι η ώρα να κλείσουμε τις εκκρεμότητές μας.

Παύση

Π- Είχα πάει νωρίτερα στην ψησταριά και κάθισα κοντά στο τηλέφωνο. Όταν κατάλαβα πως γυναίκα σου κάλεσε για να παραγγείλει, πήρα ένα ίδιο πακέτο και έτρεξα πρώτος στο σπίτι της. Μού άνοιξε γιατί με πέρασε για τον Αλβανό που της πήγαινε το φαγητό.

Ο- Τα βλέπεις; Στάθηκα απίστευτα τυχερός. Ήσουν καλύτερος ακόμα και από την φαντασίωσή μου. Μετά; Αντιστάθηκε και έχασες την ψυχραιμία σου;

Π- Πήγε να τρέξει μόλις είδε το όπλο. Δεν πρόλαβα καν να της πω ότι ήθελα μόνο το βιολί. Έχασε την ισορροπία της και έπεσε.

Ο- Η γλυκιά μου... Είχε πάντα μια αστάθεια στο περπάτημα. Από μικρή, μού έλεγε, Σκόνταφτε πάνω στα έπιπλα.

Π- ...Δεν την άγγιξα.

Ο- Σε πιστεύω. Δεν θα της έκανες κακό. Γι' αυτό σε επέλεξα άλλωστε. Η φυσική επαφή δεν είναι το στυλ σου.

Π- Όχι...

Ο- Δεν σε κατηγορώ για βιαιότητα. Αλλά για τσαπατσουλιά.

Π- Ήταν ατύχημα.

Ο- Φυσικά.

Π- Στο μεταξύ είχε έρθει και ο Αλβανός. Χτύπησε, ξαναχτύπησε το κουδούνι και τελικά έφυγε, αφού δεν του άνοιγε κανένας. Εγώ τα είχα χαμένα. Με είχε πιάσει πανικός

Ο- Κι όμως, σκέφτηκες να καθαρίσεις τα αποτυπώματα, να πάρεις τα κοσμήματα από την κρεβατοκάμαρα και να ανακατώσεις το σπίτι για να μοιάζει με διάρρηξη.

Π- Κάλεσα τον Ρήγα να τακτοποιήσει. Εγώ δεν είχα την ψυχραιμία.

Ο- Και ο Ρήγας, λοιπόν στη μικρή μας ιστορία.

Π- Ναι. Ούτε στα πιο τρελά του όνειρα τέτοιο δώρο από μένα. Ύστερα από αυτό έπρεπε να το σκάσω ή να γίνω το σκυλάκι του.

Παύση.

Ο- Και μετά;

Π- Μετά έγινε το άλλο και η φάση γαμήθηκε εντελώς.

Ο- Λέγε.

Π- Δεν το περιμέναμε. Είχες πει πως το παιδί δεν θα κοιμόταν στο σπίτι.

Ο- Ναι, έτσι ήξερα.

Π- Είχες κάνει λάθος.

Ο- Μάλλον.

Π- Γιατί;

Ο- Μάθαμε από τη θεία του πως εκείνο το βράδυ ανέβασε πυρετό. Η μαμά του προτίμησε να τον κρατήσει στο σπίτι.

Π- Δεν μπορούσα να το ξέρω.

Ο- Ξύπνησε όσο ήσασταν εκεί;

Π- Την ώρα που φεύγαμε. Ακούσαμε τα βήματά του να κατεβαίνουν τις σκάλες.

Ο- Και μετά;

Π- Δεν ξέρω, προλάβαμε και βγήκαμε πριν μπει στο σαλόνι.

Ο- Τις φωνές του τις ακούσατε; (Παύση. Ο Πέτρος δεν απαντάει Ο Ορέστης τον ταρακουνάει). Τις ακούσατε;

Π- Από μακριά...

Ο- Τι είπε;

Π- Δεν θυμάμαι, τρέχαμε.

Ο- (Τον αρπάζει δυνατά. Του φωνάζει στο πρόσωπο) Λέγε!

Π- Έκλεγε. Και φώναζε κάτι σαν...

Ο- Ναι...

Π- Μανούλα μου, θα γίνεις καλά...

Ο- (Τον παρατάει και σωριάζεται στο σκαμπό. Παύση) Για φαντάσου! Εσύ και ο Ρήγας είστε οι τελευταίοι άνθρωποι που άκουσαν τον γιο μου να μιλάει. (παύση) Ξέρεις, αν με έπιαναν θα ήταν μια ανακούφιση. Δεν είχα όμως το κουράγιο να παραδοθώ και η αστυνομία μόνη της δεν θα έφτανε ποτέ σε μένα. Εκείνη τη νύχτα ήμουν σε υπηρεσία στο νοσοκομείο, τετρακόσια χιλιόμετρα μακριά. Ασφαλώς δεν γινόταν ούτε εσένα να κατηγορήσω. Η συμφωνία μας ήταν τόσο καλά προστατευμένη ακόμα και από τον εαυτό της.(παύση) Για κάθε εμπόδιο που έρχεται στο δρόμο σου μπορούν να βρεθούν μια, δυο, ίσως και τρεις λύσεις. Συνήθως είσαι σε θέση να αντιληφθείς πού θα σε οδηγήσει η κάθε μία. Εκπλήξεις στ' αλήθεια δεν υπάρχουν. Ο εύκολος τρόπος έρχεται πάντα από την αρχή και σου κλείνει το μάτι, αλλά συνήθως έχεις την ευθυκρισία να τον αποφύγεις. Κατά βάθος γνωρίζεις ότι η ζωή δεν χαρίζεται σε κανέναν. Ο λαός μας όμως είναι μια περίεργη ράτσα. Ο Δούρειος Ίππος και Γόρδιος δεσμός έγραψαν στο DNA μας σαν πράξεις ηρωισμού. Για μία και μόνη φορά έπεσα κι εγώ σε αυτήν την παγίδα. Πίστεψα ότι μου άξιζε και μένα μια ευκολία. Έπεισα τον εαυτό μου ότι αυτή ήταν η καλύτερη επιλογή

και γύρισα την πλάτη σε όλες τις άλλες. Θα μπορούσα να ακολουθήσω τη γυναίκα μου στο εξωτερικό, ή να προσπαθήσω να την μεταπείσω, ή να δεχτώ ακόμα ότι για κάποιον καιρό δεν θα έβλεπα τον Στέφανο, γιατί όχι. Ήθελαν όλα κόπο και δύναμη. Ενώ το άλλο, ήταν ένα δώρο. Θα καθόμουν στον καναπέ μου, θα έτρωγα πίτσα, θα χάζενα την τηλεόραση και ένα μαγικό ξόρκι θα μου τακτοποιούσε τη ζωή. Δεν ακούγεται τρομερά γελοίο να πιστέψεις σε κάτι τέτοιο; Κι όμως το σκέφτηκα, το έστησα και το επέτρεψα να γίνει. Αυτό ακριβώς πληρώνω. Όχι ότι προκάλεσα το θάνατο της γυναίκας που αγαπούσα και ένα σοκ στην ψυχή του παιδιού μου. Αυτά θα μπορούσαν να συμβούν έτσι κι αλλιώς, τόσα γίνονται κάθε μέρα. Δεν τιμωρούμαι για το έγκλημα, όχι. Τιμωρούμαι επειδή ευχήθηκα κάτι εύκολο. Άρα κάτι που δεν δικαιούμουν. Τόσους μήνες έχω το παιδί μου να βασανίζεται επειδή είδε ένα θέαμα που δεν θα το άντεχαν ούτε οι ενήλικες. Σφίγγει το βιολί της μάνας του και με κοιτάζει με άδεια μάτια σαν να μου υπενθυμίζει ότι εγώ φταίω για όλα. Τα παιδιά ξέρουν τα πάντα, έτσι δεν λένε; Δεν χρειάζεται να ανοίξει το στόμα του, τον ακούω μια χαρά. Ήθελα να μην φύγει από κοντά μου και τώρα τον έχω δίπλα μου, χαμένο κάπου μακριά και ακόμα και να γυρίσει πίσω δεν θα είναι ποτέ ξανά ο ίδιος. Ζω μια κόλαση, αλλά είναι δίκαιο. Το αντιμετωπίζω έντιμα και θα κρατήσω όσο χρειαστεί. Μένει μόνο μια μικρή ρύθμιση. Βλέπεις, εσύ μετά την ιστορία έκλεισες την πόρτα πίσω σου και συνέχισες τη ζωή σου. Στον κόσμο σου αυτή η εκκρεμότητα θα τακτοποιούνταν με μια σφαίρα στο κεφάλι. Εγώ όμως δεν είμαι γκάνγκστερ, το μόνο που μπορούσα να κάνω είναι να περιμένω, όπως είπες. Περίμενα, λοιπόν. Περίμενα, αλλά ήμουν βέβαιος. Κάποιος που το μόνο που του έχει μείνει είναι η εμπιστοσύνη στην ηθική τάξη, μπορεί να κάνει τεράστια υπομονή. Έτσι, όταν ένα πρωί χτύπησε το τηλέφωνο και μου πέταξες την ιστορία με τα εμβόλια, κατάλαβα ότι ήρθε η ώρα για να μπουν τα πράγματα στη θέση τους. Στην αρχή σου έκανα τον δύσκολο, αλλά τελικά σε άφησα να με πείσεις ότι τα εμβόλια θα τα στείλεις τάχα σε νοσοκομεία, θαρρείς και δεν σε ήξερα. Άκουσα τις οδηγίες σου, συμφώνησα σε όλα, πήρα το φύλλο πορείας και παρουσιάστηκα στον καταυλισμό των Αμερικάνων. Τα υπόλοιπα τα ξέρεις.

Π- Τι ετοιμάζεις να μου πεις;

Ο- Νομίζω ότι κατάλαβες.

Π- Τι έκανες;

Ο- Μην ταράζεσαι. Όχι μπροστά μου. Θα ήταν πολύ άκομπο.

Π- Λέγε, τι έκανες;

Ο- Πέσαμε στην ίδια παγίδα με όλους. Πιστέψαμε πολύ στον Οδυσσέα που κρύβαμε μέσα μας και νομίσαμε πως μόνοι μας θα τα καταφέρναμε καλύτερα από τους άλλους. Ξεχάσαμε κι εμείς ότι ο Οδυσσέας έκανε είκοσι χρόνια να επιστρέψει στο σπίτι του και όταν τα κατάφερε ήταν μόνος, γυμνός και γέρος. Να μαστέ λοιπόν, εμείς, να συνωμοτούμε σε ένα υπόγειο που σε λίγο θα βυθιστεί στο σκοτάδι, ενώ πάνω από τα κεφάλια μας ένα πλήθος φωνάζει ακατάληπτα. Τώρα, μετά από όλα αυτά, κάποιοι θα έρθουν να μας ψάξουν, οι εξυπνάδες πληρώνονται. Θα πρέπει να χαθούμε κι εμείς μέσα σε αυτό το πλήθος, να παραστήσουμε ότι είμαστε όμοιοι με τους άλλους, μήπως και γλιτώσουμε. Δύο πολυμήχανοι λιγότεροι. Ίσως έρθει κάποια στιγμή που κανένας επίδοξος Οδυσσέας δεν θα βρίσκεται πια σε κανένα υπόγειο να πιστεύει ότι μόνος του θα πετύχει κάτι καλύτερο πέρα από την απομόνωσή του. Όλοι θα είμαστε πάνω στην πλατεία, ένα με το πλήθος και ο καθένας μας θα φωνάζει δυνατά, ανάλογα με τα πνευμόνια του, αλλά πάντως όλοι προς την ίδια κατεύθυνση. Ίσως τότε οι κραυγές μας να γίνουν λέξεις και να βγάλουν νόημα. Ίσως τότε να τελειώσουν οι κακές οι μέρες και ο κόσμος να ησυχάσει επιτέλους, να μην χρειάζονται φωνές. Ποιος ξέρει, ίσως αυτή να είναι η λύση, όλα τα άλλα τα δοκιμάσαμε.

Π- Τι έκανες με τα εμβόλια;

Ο- Μα ακόμα δεν κατάλαβες; Δεν υπάρχουν εμβόλια. Ποτέ δεν μπήκαν στην Ελλάδα. Μεταφέρθηκαν κατευθείαν στο Ιράκ, τώρα θα έχουν ήδη χρησιμοποιηθεί. Βλέπεις, οι Αμερικανοί σκέφτηκαν ότι δεν ήταν σοφή ιδέα το ευπαθές φαρμακευτικό υλικό να μείνει τόσες μέρες σε ένα στρατόπεδο στη μέση της ερημιάς. Άσε που νομίζω ότι προέβλεψαν για σαΐνια σαν κι εμάς που θα προσπαθούσανε να κάνουνε εξυπνάδες.

Π- Διάβολε...

Ο- Πάντως σου είχα αφήσει μια ευκαιρία να γλιτώσεις. Αν τα είχες δώσει εκεί που μου είπες, τώρα δεν θα κινδύνευες. Βλέπεις, οι φτωχοί δεν διαμαρτύρονται ποτέ. Αν όμως κάποιος τα αγόρασαν και μάλιστα ακριβά, ασφαλώς, εκείνοι θα έχουν απαιτήσεις. Σκέψου πόσο ενδιαφέρουσα θα γίνει η ζωή σου να περιμένεις μέρα με τη μέρα να έρθουν κάποιοι δυσαρεστημένοι πελάτες και να σου γυρέψουν εξηγήσεις, επειδή το εμπόρευσμά σου αποδείχτηκε ελαττωματικό. Άραγε τι αποζημίωση θα σου ζητήσουν; Μάλλον κάτι πολύ μεγαλύτερο από αυτό που θα μπορείς να πληρώσεις. Αλήθεια, μήπως έχουν αρχίσει κιόλας τα πρώτα κρούσματα; (Σηκώνεται αργά.) Φοβάμαι πως πρέπει να φανείς πολύ γενναίος τώρα.

Π- Μπάσταρδε, δεν πρόκειται να γλιτώσεις ούτε εσύ.

Ο- (Τον πλησιάζει. Σκύβει και τού μιλάει στο αυτί.) Άδικα θυμώνεις μαζί μου, Πέτρο. Εγώ είμαι μόνο ένας απελπισμένος άνθρωπος που δεν έχει πια τίποτα να χάσει. Και κάτι τέτοιοι μπορεί κάποιες φορές να γίνουν τρομακτικά επικίνδυνοι. Με την εμπειρία σου αυτό θα έπρεπε να το γνωρίζεις.

Ο Ορέστης πηγαίνει στον πάγκο, κλείνει τη θήκη και παίρνει το βιολί. Τραβάει αργά προς την έξοδο. Βγαίνει. Το ηλεκτρικό κόβεται. Η σκηνή βυθίζεται απότομα στο σκοτάδι.

Επίλογος

Προαύλιο ιδρύματος. Ο Ορέστης και η κοπέλα στέκονται στο γρασίδι και κοιτάζουν προς τη δεξιά πλευρά της σκηνής όπου ακούγονται παιδιά που παίζουν. Δίπλα τους κούνιες, τραμπάλες, μια μπασκέτα. Στο βάθος ένα μεγάλο κτίριο με πολύχρωμα γκράφιτι. Ο Ορέστης κρατάει στα χέρια του τη θήκη του βιολιού.

Ο- Θα χρειαστεί να λείψω λίγο καιρό.

- K- Κρίμα. Ο Στέφανος τα πηγαίνει καλύτερα όταν σας βλέπει.
- O- Ήρθα να του δώσω το βιολί, επισκευασμένο, όπως του υποσχέθηκα.
- K- Έχει δυο μέρες να το ζητήσει. Δείχνει να μην το χρειάζεται πια.
- O- Δηλαδή;
- Π- Μα, κοιτάξτε τον. Άρχισε να συμμετέχει σε δραστηριότητες. Παίζει, διασκεδάζει, αναπτύσσει σχέσεις με τα άλλα παιδιά...
- O- Εμένα μου φαίνεται το ίδιο θλιμμένος.
- K- ... Δεν βγαίνει πια στην αυλή τα ξημερώματα.
- O- Μα δεν χαμογελάει. Προσέξτε τον. Τρέχει πίσω από την μπάλα, αλλά μοιάζει αφηρημένος.
- K- Τού είναι δύσκολο ακόμα να εκδηλωθεί. Το απολαμβάνει όμως, να είστε βέβαιος. Αλλιώς θα καθόταν ακόμα μόνος του με τα πάζλ και τις μπογιές του.
- O- Τα άλλα παιδιά τού φέρονται καλά; Μήπως τον στεναχωρούν;
- K- (δείχνει προς τα εκεί που ακούγονται οι φωνές) Δείτε και μόνος σας. Είναι φίλοι του. Τον αγαπούν.
- O- (μονολογεί) Τον αγαπούν...(Παύση. Οι παιδικές φωνές δυναμώνουν.)
- K- Αλήθεια, είναι απαραίτητο να φύγετε; Όσο και αν προσπαθούμε στο ίδρυμα, η επαφή σας μαζί του είναι πολύ σημαντική.
- O- Δεν γίνεται αλλιώς. Θα ψάξουν να με βρουν. Πρέπει να εξαφανιστώ μέχρι να ησυχάσουν τα πράγματα.
- K- Πόσο καιρό;
- O- Δυο τρεις μήνες, μάλλον. Μπορεί και παραπάνω. Θα επικοινωνώ τακτικά. Όσο μου είναι δυνατόν.
- K- Μακάρι να πάνε όλα καλά και να επιστρέψετε γρήγορα.
- O- Σας έχω απόλυτη εμπιστοσύνη. Αν χρειαστούν επιπλέον χρήματα...

Κ- Δεν θα χρειαστούν. Έχετε τακτοποιήσει τις εκκρεμότητές σας. Αν προκύψει κάτι, θα το συζητήσετε με τη διεύθυνση όταν επιστρέψετε.

Παύση

Ο- Θέλω να σε ευχαριστήσω για τη βοήθεια σου.

Ε- Δεν έκανα κάτι σπουδαίο.

Ο- Χωρίς εσένα τίποτα από αυτά δεν θα γινόταν.

Ε- Αλήθεια, με πίστεψε;

Ο- Απόλυτα! Νομίζει πραγματικά ότι τον είδες έξω από τη βίλα εκείνη τη νύχτα. Έπρεπε να έβλεπες με τι αγωνία με ρωτούσε αν μού το είπες.

Ε- Και τώρα τι θα κάνεις;

Ο- Τίποτα δεν μπορώ να κάνω.

Ε- Και θα το αφήσεις έτσι;

Ο- Έχει ήδη τιμωρηθεί. Θα ζει σαν κυνηγημένος. Κάθε φορά που θα ακούει βήματα, η καρδιά του θα χτυπάει δυνατά. Ο φόβος είναι η πληρωμή του.

Ε- Βέβαια, ο φόβος...

Ο- Αναρωτιέμαι πόσο θα αντέξει. Να δεις που πολύ σύντομα θα αποφασίσει να δώσει μόνος του ένα τέλος.

Ε- Τού άξιζε λες;

Ο- Σε όλους μας αξίζει.

Ε- Κι εσύ;

Ο- Εγώ τι;

Ε- Είσαι καλύτερα τώρα;

Ο- Όχι, δεν είμαι καλύτερα. Πως θα μπορούσα να είμαι καλύτερα; Πάντα θα έχω μια σκιά να με ακολουθεί..., αλλά είναι εντάξει. Θα μάθω να ζω έτσι.

Ε- Τότε γιατί τα έκανες όλα αυτά;

Ο- Έπρεπε κάποτε να κλείσει αυτό το κεφάλαιο. Τώρα μπορούμε να προχωρήσουμε.

Ε- Είσαι δυνατός. Και ο Στέφανος είναι δυνατός. Θα τα καταφέρετε.

Ο- Έχουμε πολλή δουλειά. Πρέπει να φτιάξουμε τις ζωές μας. Να στήσουμε ξανά τη χώρα μας. Δεν θα είναι εύκολο. Θα ταλαιπωρηθούμε, θα πάρει καιρό, αλλά στο τέλος θα πετύχουμε.

Μια μπάλα έρχεται προς το μέρος τους. Σταματάει στα πόδια του Ορέστη. Σκύβει και την σηκώνει. Μπαίνει ο Στέφανος τρέχοντας και του την αρπάζει από τα χέρια. Ο Ορέστης τον αγκαλιάζει.

Ο- Έτσι δεν είναι, αγόρι μου;

Στέφανος- Ναι.